

Літературна Україна

Газета письменників України
litukraina.com.ua

30 червня 2026 року
№ 6 (5988)

5

«Земля гніву»
Михайла Сидоржевського

НАД ПРОЧИТАНИМ

10-11

«...Моя доля —
бути блискавкою»

ІМЕНА І ДАТИ

14

Анна Аузиня:
«Я хотіла тебе запитати»

ПОЕЗІЯ

«Еней» був...

20

ЛІТЕРАТУРНІ ЛОКАЦІЇ

Лауреати народної Шевченківської премії

Ця відзнака була заснована Всеукраїнським товариством «Просвіта» імені Тараса Шевченка, ГО «Українська альтернатива» і Конгресом Української інтелігенції понад десять років тому. В полі зору журі премії — яскраві постаті талановитих поетів, прозаїків, художників, композиторів, публіцистів — митців україноцентричних, відданих традиції і невтомних в пошукові нового художнього осягнення українського світу, осяного світлом Шевченкового слова.

Серед лауреатів різних років назовімо поетів і прозаїків Наталку Фурсу, Софію Майданську, Катерину Мотрич, Богдана Томенчука, композитора Олександра Яківчука, художників Валерія Франчука, Олександра Мельника, Лева Скопа, Юрія Нагулка, публіцистів Людмилу Лисенко та Георгія Філіпчука, багатьох інших мистців, чия творчість є творчим арсеналом часів Незалежності.

Вручення дипломів лауреатів Народної Шевченківської премії відбулося 25 червня в Будинку-музеї Тараса Шевченка в Києві, на провулку Шевченка, 8а.

Голова журі, лауреат Шевченківської премії, голова Всеукраїнського товариства «Просвіта» Павло Мовчан на ошатному подвір'ї Літературно-меморіального будинку-музею Тараса Шевченка вручив дипломи цьогорічним лауреатам Народної премії імені Тараса Шевченка: в номінації «Поезія» — Тетяні Яковенко та Миколі Славинському, в номінації «Живопис» — художникові Миколі Кочубею.

Сердечно вітаємо знаних достойників!

Любов ГОЛОТА

Фото Володимира КОСКІНА

Микола Кочубей, Павло Мовчан, Микола Славинський, Тетяна Яковенко

65 РОКІВ ШЕВЧЕНКІВСЬКІЙ ПРЕМІЇ

65 років
від дня заснування
Національної премії
України
імені Тараса Шевченка

1961 - 2026

29 травня з нагоди 65-ї річниці від дня заснування Національної премії України імені Тараса Шевченка в Синій залі Будинку кіно Національної спілки кінематографістів України відбувся сеанс документальних кінострічок: «Шевченківська премія. Ескіз до партитури» (автор і режисер — Олег Бійма, оператор Олесь Зоценко, Укртелефільм, 2001 р.), «Будні і свята Національної премії» (автор і режисер — Олег Бійма, оператор Олесь Зоценко, Укртелефільм, 2001 р.), «Вслухаючись в Шевченківські рядки» (поезії Великого Кобзаря читає поет Микола Вінграновський, Укртелефільм, 1991 рік), а також їхнє обговорення.

Модератором кіноімпresi виступив кінознавець, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка 2026 року Сергій Тримбач. Звертаючись до присутніх на заході представників мистецької спільноти, він передав привітання від письменника Юрія Щербака, котрий так само нинішнього року був удостоєний найвищої державної нагороди, що носить ім'я неперевершеного генія українського народу, поета, мислителя і художника за книгу прози «Мертва пам'ять. Голоси і крики. Книга підсумків і пророцтв». Перебуваючи далеко за межами України, Юрій Щербак в наші дні постійно

бере участь у численних гуманітарних акціях, що мають на меті збір коштів від західних інвесторів на потреби ЗСУ, постійно інформує міжнародні ЗМІ про ситуацію на фронті і в тилу, викриває московських пропагандистів, які поширюють дезінформацію та людиноненависницькі наративи.

На правах господаря перед глядацькою аудиторією виступив нинішній голова Національної спілки кінематографістів України Сергій Борденюк. У своїй промові він надзвичайно високо оцінив документальні кінострічки Олега Бійми, які, за його словами, дають уявлення про роботу Комітету з присудження Національної премії України імені Тараса Шевченка за часів незалежності, показують, як зароджувались традиції відзначення митців у різних номінаціях в 60-х, 70-х і 80-х роках минулого століття, нагадують про тих, хто збагатив духовну скарбницю української нації високохудожніми літературно-мистецькими творами, звеличують ім'я Духовного Батька української нації, того, хто сформував нашу мову та повернув історичну пам'ять.

Натхненним вийшов спіч у теперішнього голови Шевченківського комітету, котрий поділився особистими враженнями від проведення відбіркових турів на здобуття Національної премії-2026,

назвав твори і їхніх авторів, які вийшли у фінал конкурсу. Крім того, він пригадав, як свого часу долучився до створення моновистави, присвяченої поетичній творчості Миколи Вінграновського і яка й досі з успіхом грається на сцені Київської академічної майстерні театрального мистецтва «Сузір'я». На закінчення свого виступу Євген Нищук процитував один із віршів Миколи Вінграновського, який постійно звучить у моновиставі і де є такі поетичні рядки:

*І хай би й так, і хай би в тім огні,
Де плавиться і креміль, і залізо,
Народ мій вистопить на цій землі,
Бо він від Бога і від цього лісу!
Я з ним в траві, в зорі, в його путі,
Я в кожнім кроці, в кожній сльозині,
І я не зраджу в цілім, ні в житті.
Його зернину в нашій Україні!*

Ніби підхопивши естафету від попереднього промовця, дуже емоційно і хвилююче виступив на кіноімпresi нинішній заступник голови Шевченківського комітету, професор Дмитро Чистяк. Він зазначив, що найбільшою цінністю документальних стрічок, відзнятих Олегом Біймою, є те, що вони ніби повертають у ті часи, коли жили і творили нинішні класики модерної української літератури — Павло Тичина, Олесь Гончар, Михайло Стельмах, Володимир Сосюра, Андрій Малишко, Павло Загребельний, Іван Дзюба, Дмитро Павлич-

ко, Іван Драч, Борис Олійник... — всі, кого з нами, на жаль, вже немає, але пам'ять про яких зберігає їхній світлий образ. Всі вони були лауреатами премії, що носить ім'я Великого Кобзаря, по суті, стали продовжувачами його святої справи, основний сенс якої полягав у наданні українцям бачення власної держави, вільної від імперського гніту. Дмитро Чистяк у своїй промові торкнувся ще надзвичайно важливої теми, а саме популяризації літературної спадщини Тараса Шевченка у світі. Ним зокрема підготовлено кілька антологій іноземними мовами із творами Кобзаря та численних Шевченківських лауреатів, зокрема, французькою, на якій Дмитро Чистяк спеціалізується як фаховий перекладач. Саме французькою мовою він патетично прочитав на пам'ять «Заповіт» — твір Тараса Шевченка, що став духовним гімном української нації, заслуживши схвальні вигукни й аплодисменти учасників зібрання.

Захід в столичному Будинку кіно тривав майже дві години, упродовж яких, крім вже згадуваних промовців, ще мали змістовні виступи: член Шевченківського комітету, генеральний директор Київського міжнародного кінофестивалю «Молодість» Андрій Халпахчі, голова Національної спілки композиторів, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Ігор Щербак та голова Національної спілки майстрів народного мистецтва України Євген Шевченко.

Тарас ГОЛОВКО

«З УКРАЇНОЮ В СЕРЦІ»: НОВИЙ ЗДОБУТОК НА НИВІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ СПІВПРАЦІ

Серед українських майстрів художнього слова, які вибудовують культурний діалог між Україною та Польщею, особливе місце займає Станіслав Шевченко — поет, журналіст, перекладач і багаторічний популяризатор польської літератури в Україні. Його творчість стала важливим елементом польсько-українських культурних взаємин, а його переклади польської поезії відкрили для українського читача нові імена творців художнього слова, а також поглибили знання про творчість славетних польських поетів, завдяки новим перекладам та вагомим біографічним дослідженням. Як відомо, Станіслав Шевченко не лише керує об'єднанням поетів Київської організації Національної спілки письменників України, багато років працював журналістом та автором радіоэфірів, але за внесок у розвиток літератури та культурного діалогу удостоєний почесних звань «заслужений діяч мистецтв України та «заслужений для польської культури». І ось нещодавно у Національному музеї літератури України відбулася презентація антології польської поезії «З Україною в серці» в упорядкуванні та перекладі Станіслава Шевченка, з передмовою відомого польського критика, історика літератури Вальдемара Смаща (Львів: Видавництво «Каменярь», 2025 р.; за редакцією Дмитра Сапіги).

У зустрічі взяла участь Консул при Посольстві Республіки Польща в Києві пані Анна Баб'як-Овад, яка наголосила на особливій місії культурної спів-

праці між поетичними спільнотами Польщі та України, високо відзначивши багаторітню творчу діяльність Станіслава Шевченка. Презентацію відкрив Дмитро Чистяк, письменник-перекладач, професор КНУ імені Тараса Шевченка, секретар Національної спілки письменників України, окресливши багаторітню та плідну історію польсько-українських культурних взаємин через перекла-

дацьку творчість, зокрема завдяки самовідданій праці Максима Рильського, Дмитра Павличка і Станіслава Шевченка, а також наголосивши на посиленні плідних взаємин між НСПУ і Товариством польських письменників під час війни. Академік НАН України, професор, завідувач кафедри полоністики КНУ ім. Тараса Шевченка Ростислав Радішевський розповів про багатоманітні наукові та літературні проекти, які втілюються в життя навіть у переступні воєнні часи. Олесь

Синчук, поетеса, композиторка, співачка і піаністка прочитала поетичні переклади Станіслава Шевченка, а також виконала на піаніно класичні мелодії. Також виступив письменник, літературний критик Ігор Кручик, який опублікував у «Літературній Україні» статтю «Польські поетичні орли» про презентовану антологію.

У заході також взяла участь Наталія Сидяченко, доцент Київського національного лінгвістичного університету, перекладачка та дослідниця польсько-українських культурних взаємин, яка, до того ж, активно займається перекладами та літературним редагуванням матеріалів польської тематики; саме вона свого часу стала співавторкою пана Станіслава у збірці перекладів поезії Віслава Шимборської «Під однією зіркою». Також виступила директор Приватної Київської лінгвістичної гімназії та президент Київської польської культурно-освітньої асоціації Адама Міцкевича Валентина Дашковська, адже до цієї спільноти також багато років належить Станіслав Шевченко... На творчій зустрічі виступив також поет, громадський діяч Владлен Ковтун, порадував польськими піснями артист Карлен Мкртчян.

Слід зауважити, що до нової антології увійшли твори таких видатних поетів, як Францишек Карпінський, Антоній Мальчевський, Адам Міцкевич, Юліуш Словацький, Ярослав Івашкевич, Чеслав Мілош, Віслава Шимборська, Збігнев Герберт, Кароль Войтила та Уршуля Козьол. Та й загалом робота над збірками польської поезії займає важливе місце у творчій біографії Станіслава Шевченка. Одним із найважливіших проєктів стала антологія сучасної польської поезії «Тому що вони суціль», яка вийшла у світ у видавництві «Каменярь» у 1996 році, а в 2005 році прийшло до

читача друге видання, розширене завдяки доробку інших перекладачів. Ці публікації стали значною подією в українському культурному житті, адже після тривалої перерви український читач отримав змогу ознайомитися з широкою панорамою польської поезії ХХ століття, до якої увійшли твори понад 100 відомих поетів з усіх регіонів Польщі. Особливе місце у перекладацькій діяльності Станіслава Шевченка посідають твори Кароля Войтили. Український поет перекладав вибрані вірші, сонети та релігійну лірику майбутнього Папи, намагаючись максимально точно передати глибину філософських і духовних роздумів польського автора. Дослідники підкреслюють, що вдалося поєднати художню точність з тонким відчуттям ритму та духовною атмосферою оригіналу.

Справді, завдяки багаторічній творчості Станіслава Шевченка український читач відкрив для себе не лише класику польської літератури, а й сучасних польських поетів. Його переклади вирізняються мелодійністю, увагою до авторського стилю та глибоким розумінням польської культурної традиції. І сам перекладач неодноразово підкреслював, що переклад поезії — не мовна метаморфоза, а перш за все — духовний і культурний діалог. Варто також підкреслити, що Станіслав Шевченко багато років підтримує творчі контакти з польськими письменниками, бере участь у міжнародних літературних фестивалях. Його робота показала, як література може пов'язати країни та сприяти взаєморозумінню між народами... Тож, вітаючи невтомного будівничого містків між нашими культурами з новим творчим набуток, знаковою антологією польської поезії «З Україною в серці», зичимо йому нових творчих відкриттів — обрії за обрієм!

Дмитро ЧИСТЯК
Анжеліка ПЛАКСІНА

«ВІТЕР З ТЕМРЯВИ»

Так називається новий роман Дмитра Долматова

Сьогодні ми пропонуємо нашим читачам інтерв'ю з автором книги.

— Пане Дмитре, дуже приємно знову зустрітись з Вами і Вашим новим твором! Розкажіть, будь ласка, що саме чекає читача на його сторінках?

— «Вітер» є другим романом в жанрі низького — я б навіть сказав, «наднизького» — епічного фентезі, події якого розгортаються в Світі Небесного Трону невдовзі після завершення пригод «Землі Порожнього Небосхилу». Сеттинг і лор цього світу є моїм авторським витвором, що поєднує технології приблизно золотого віку вітрильників Землі з агностичною релігією та деякими принциповими відмінностями у фізиці всесвіту. Три великі континенти та розлогий Архіпелаг все глибше занурюються у вир політичних інтриг та маніпуляцій, і відлуння тамтешніх перипетій долітає навіть до щойно відкритих Невідомих Земель на далекому заході. Начебто нізвідки вируляють нові й нові еретичні секти — а також незвичні толки офіційної віри, небезпечно близькі чи то до ересі, чи то до суто світських імітацій релігії. Буремний чужинський Схід, що завжди був радше екзотичним напівміфом з-поза великого Вулкану, стає підозріло впливовим у різноманітних сферах життя фідельних земель, і далеко не всі його прояви можна пояснити банальним підкупом жадібних можновладців. Інквізиція та Орден неспокусошлюбних лицарів ризкують світом у боротьбі з ворогами Віри та свободи людської волі, але найрозумніші представники обох установ все частіше запитують себе — чи не носять вони воду решетом, і чи не маніпулює хтось зловісний їх священною місією? І на тлі всього цього — окремі людські долі, значні і не дуже, то піддаються плину великих подій — а то і самі визначають, куди тим подіям плинути далі...

— Словом, все як і у першому романі — багатогранно, розлого, запутано і неймовірно цікаво! А що змінилося у порівнянні з дебютним твором і що залишилося?

— Загальний стиль світу, звичайно, залишився той же самий, але в той же час помітно еволюціонував. Якщо в «Землі» в першу чергу йшлося про окреслення абрисів всесвіту і, так би мовити, розстановку твердих форм по їхнім місцям — то у «Вітрі» акцент зміщено на висвітлення взаємодій між структурами, себто на більш гнучкі і плинні елементи загальної картини. Також трохи — майже непомітно, але разом з тим критично — потемніло тло усіх подій. І це відбивається на поведінці більшості героїв. Що поробиш — світ дорослішає, і те саме відбувається з його мешканцями.

— До речі, а що з героями? Чи зустрінемося ми знову зі своїми улюбленими з першої книги, або історію будуть вести далі нові персонажі? Адже багатьом читачам запам'яталися ваші складні та неоднозначні постаті.

— Ну, кидати напризволяще своїх героїв у ситуації, коли їхні особисті історії настільки далекі від завершення — було б безвідповідально, жорстоко і просто неправильно. В той же час я намагаюся не перетворювати сагу на герметичне камерне шоу, де всі ролі раз і назавжди розподілені між жменькою акторів. Тому, хоча більшість старих знайомих (переживших події «Землі», звичайно) і залишаться з нами — до них додається немалий гурт новачків зі своїми таємницями, цілями і проблемами. Проте не варто турбуватися: пройдисвіт Кінджи все так же буде перетворювати все навколо себе в хаос, відважні Меркандаль та Іррідана — рука об руку вестиме Орден в туманне майбутнє, горопашний дипломат Пандіньяно попри власну волю втрапляти в халепу за халепою, а розумниця Вільнер — розв'язувати все складніші загадки всесвіту, білатських змов і власного життєвого шляху.

— Фанатам «Землі», звичайно, буде неймовірно приємно це почути. А наскільки важко буде розібратися з хитросплетіннями сюжету і розмаїттям постатей тому, для кого «Вітер» став першою книгою циклу?

— Звичайно ж, знайомство з сагою краще починати з початку, себто з «Землі Порожнього Небосхилу». Але я розумію тих, для кого на заваді може стати мова видання першого роману, і з огляду на це намагаюся зробити умовний поріг входу саме через «Вітер» не надто високим. Крім того, мушу з радістю повідомити, що у найближчий час нами з видавництвом запланована публікація українського перекладу «Землі» в онлайн-форматі, і таким чином історія саги стане доступною рідною мовою цілком та повністю.

— Одною з візитних карток вашого фентезі була нетрадиційна роль божеств і пов'язаної з ними магії у Світі Небесного Трону. З одного боку, вплив надприродних сутностей був настільки малопомітним, що навіть поточна доктрина Віри заперечувала їх існування — аж до інквізиторів, яким за професією випадало б знати істину щодо нетварного зла! З іншого — кожна зустріч з адептами Бога-Леопарда, Штормлордів чи Агнея Демодана наповнюла серце героїв (і читачів) крижаним жахом. Як-то буде з лихими богами і їх посіпаками у другій частині?

— Потойбічне лихо і боротьба з ним була, є і буде одним з трьох головних стовпів сюжету саги, нарівні з політикою та

пригодами. Але якщо раніше це були, говорячи мовою однієї з моїх улюблених відеоігор, «перші м'які дотики Зла», то в другому і особливо наступних романах циклу ролі особистісних божеств будуть розкриватися повніше, а їх втручання у людський світ стане наполегливішим і більш прямим. А ще уважний читач помітить, що хоча всі божества Світу Небесного Трону — лихі, кожне з них лихе по-своєму. І не завжди вовк, що з'їв твого ворога, може вважатися твоїм другом.

— Цікаво б почути, а чому взагалі всі божественні сутності Вашого світу ворожі до людської волі? Це іманентна даність темного фентезі? І от, як питав у своїй повісті Рей Бредбері, «навіщо Сатані душі грішників — що він з ними робити-то буде?»

— Можливо, це пролунає дещо дивно для жанру фентезі... але дофідельні божества Світу Небесного Трону це не персоніфіковані первородні сили Хаосу чи породження лихих емоцій і дій смертних, а результат небіологічної еволюції, яка стала можливою в цьому всесвіті завдяки отим самим відхиленням від реальної фізики, про які ми згадували на початку розмови. І душі людей у посмерті Богу-Леопарду чи Всеязикій Володарці потрібні зовсім не для садистських розваг чи класичної міфопеї. Більше, на жаль, зараз сказати не можу — це буде надто значним спойлером. Додам лише, що доктрина про відсутність богів з'явилася не на пустому місці. В різні епохи можливості потойбічних істот впливали на тварний світ дуже, дуже сильно різнилися. А от щоб дізнатися — чому зараз вони знову тягнуть загірбуці кінцівки до людських справ, життів та душ, треба читати сагу далі...

— Із задоволенням! Ми ж вірно зрозуміли: «Вітер з Темряви» не остання частина циклу?

— Абсолютно вірно! Сага Світу Небесного Трону поки що далека від фіналу. Наразі ми лише перетнули екватор історії — бо цикл з самого початку був мною запланований як тетралогія.

— Це просто чудова новина — бо обіцяє нам ще багато-багато часу разом з Вашими незабутніми героями. Дякуємо за новий твір, і бажаємо подальших творчих успіхів!

— Велике спасибі за добрі слова — і приємного всім читання!

Інтерв'ю пресслужби
видавництва «Саміт-книга»

КОНКУРС НА СИМОНЕНКІВСЬКУ ПРЕМІЮ 2026 РОКУ

Конкурсна комісія з присудження Всеукраїнської літературної премії імені Василя Симоненка повідомляє, що з 1 липня 2026 року розпочато прийом творчих робіт на здобуття названої премії. Прийом робіт на конкурс триватиме до 01 жовтня 2026 року.

Премія встановлена Черкаською обласною радою, Черкаською обласною державною адміністрацією за підтримки Національної спілки письменників України, Черкаської обласної організації НСПУ, Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т.Г. Шевченка з метою вшанування пам'яті поета-гуманіста Василя Симоненка, широкої популяризації його імені й творчості, підтримки молодих талантів, заохочення професійних і непрофесійних літераторів до творчих пошуків у галузі літератури, до написання високохудожніх літературних творів громадянського звучання, спрямованих на побудову незалежної демократичної України.

Премію присуджують у двох номінаціях:

а) за кращу першу поетичну збірку (поетичний дебют), зміст якої відповідає вказаному тематичному спрямуванню;

б) за кращий художній твір у форматі книги (поезія, проза, драматургія), зміст якого відповідає вказаному тематичному спрямуванню.

До участі в конкурсі допускаються книги чи прирівняні до них публікації в літературних часописах, надруковані протягом останніх 3-х років, не відзначені іншими преміями, які здобули високу оцінку літературної критики, громадськості, широкого кола читачів. Мова творів — українська.

Право висунення творів на здобуття премії мають колективи творчих спілок і товариств, мистецьких, навчально-наукових, культурно-просвітницьких установ і закладів (при цьому додається відповідний протокол). Кожна з організацій може представити на здобуття премії один або кілька творів одного автора. Премію присуджують тільки прижиттєво.

Організація, яка висуває кандидатуру на здобуття Премії, подає до конкурсної комісії такі документи:

1) офіційне подання про участь у конкурсі того чи іншого претендента, в якому формулюються мотиви висунення і дається коротка характеристика твору;

2) п'ять примірників представленого твору чи творів;

3) протокол або витяг із протоколу зборів про відповідне колективне рішення щодо висунення робіт на здобуття Премії;

4) рецензії, відгуки чи публікації в пресі, за їх наявності.

Згідно з положенням конкурсна комісія проводить відбір поданих робіт для участі в конкурсі й визначає лауреата, якому вручається диплом, нагрудний знак і грошова винагорода, розмір якої становить 50 тисяч гривень, що розподіляються між номінаціями за рішенням конкурсної комісії.

Список робіт, допущених до участі в конкурсі, публікується в пресі. З 01 жовтня до 15 жовтня триває їх громадське обговорення. Підбиття підсумків конкурсу — 15 жовтня. Оголошення імені лауреата — до 1 листопада 2025 року. Вручення премії — в Черкасах до 8 січня — дня народження В.Симоненка.

Усі необхідні пропозиції й матеріали подавати чи надсилати за адресою:

Черкаська обласна організація Національної спілки письменників України,
бул. Т.Шевченка, 205, оф. 201, м. Черкаси,
18000. Ел. пошта: kafil@ukr.net.
Тел. 0975507707.

Запрошуємо до участі в конкурсі!

Конкурсна комісія

Справжнє життя «між коханням і війною»

Віктор Васильчук. Між коханням і війною: роман для широкого кола читачів — Біла Церква: Час Змін Інформ, 2026. — 248 стор.

Відомий український письменник із Житомирщини Віктор Васильчук пише так, що не відірватись від першого рядка і до останнього. В чому ж таємниця його творчої майстерності?

Насамперед у щирості. Він не вміє писати затяжливо, нудно, показово. Пише, так як відчуває серцем. Усіх своїх героїв описує із тієї реальності, до якої був дотичним. Не повчає, а вчить. Учинками героїв найкраще навчити людей бути такими, щоб не копчили небо, не жевріли, а горіли. В особистих стосунках, у дружбі, роботі, громадському житті, порятунку і обороні.

Віктор Васильчук у своєму новому романі «Між коханням і війною» повертає нас у недалеке минуле. Так, нині ми пригнічені, постійно втомлені

нестачею грошей і здоров'я, розчаруваннями, стресами, негативними новинами, смертоносними польотами розвідувальних дронів, ракет і шахедів, вибухами, пожежами, смертями ні в чому невинних немовлят і школярів, немічних людей, матерів, батьків, юнаків і дівчат, котів, собак, коней, корівок, лелек та іншої живності. Нас особливо болить кожен загиблий Захисник і Захисниця, котрих везуть останньою дорогою по наших дорогах і вулицях, портрети котрих споглядаємо потім на сотнях Алей слави. Кожного ранку, за хвилину до дев'ятої, звучить Гімн України, і хвилина мовчання сповнює наші очі сльозами, а серце болем. Бо нема такої людини, якої б не торкнулась ця страшна війна, не забрала рідних, знайомих, друзів, співробітників, сусідів, співгромадян. Зниклі безвісти, в полоні, в госпіталях, на бойових позиціях... Їм потрібна наша підтримка! Щоб їм так не кровоточили поранення і не різали по живому душевні травми. Щоб вони не жили минулим. Бо повернутись туди — означає повернутись до пекла. Є таке у військовій психології слово «флешбек» — неконтрольоване повернення, раптове й інтенсивне переживання минулого яскравими, травматичними спогадами, де єдина деталь може привести людину до прірви нервового зриву і хронічної депресії.

Роман Віктора Васильчука «Між коханням і війною» має стати для них своєрідною терапією для душевного зцілення, одужання, перших кроків повернення до життя. Нехай іншого, аніж до війни, але такого, що його буде набагато легше сприйняти.

Ця книга потрібна й нам, щоб не забували, яким було те минуле. Віктор Васильчук розповідає про студентів, які стали свідками розвалу Радянського Союзу. Потім ці студенти брали участь у трьох революціях: на граніті, помаранчевій, гідності. Автор акцентує у своїй книзі на Євромайдані і Революції гідності, щоб нагадати нам, з чого все починалось, які цінності відстоювали мільйони людей, і як потім ці студенти пішли з Майдану на фронт, у добровільні батальйони, в пекельну зону АТО. Саме вони надихнули і повели за собою та навчали, як вести бої і тримати оборону молоді і тих, хто ніколи не тримав зброї, але 24 лютого 2022 року стали до захисту й оборони рідної країни.

Ця книга потрібна в школах, вишах, бібліотеках, письменникам, волонтерам, внутрішньо переміщеним особам, біженцям за кордоном. Всім вона потрібна, бо зачіпає за живе. Навіть «ждунам» і «ватникам» ця книга прояснила б розум. Може, не всім, але більшості. Чому ми так часто програємо на інформаційному фронті? Бо не подаємо таких «інтелектуальних» снарядів туди, де вони можуть струснути свідомість тих, кого десятиліттями «годували» красивими картинками московського життя, і не показували справжньої сутності північного сусіда, войовничої, безжалюї, руйнівної.

У романі «Між коханням і війною» є приклад таких «ждунів». Це мама Дарини, теща Максима Зінаїда Іванівна. В результаті, жінка гине від куль «визволителів», які напали на блокпост, де їй знайшли прихисток і намагались вивести наші воїни.

У книзі всього один негативний герой — Роман Потапов, але і той наприкінці свого життя зрозумів, що не тим панам служив, і, не маючи своєї волі й думки, гине як утікач з полону, безславно і прогнозовано.

«Кохання сильніше за війну» — наголошує у своїй передмові знайий письменник, заслужений журналіст України Василь Головецький. Відтак зазначає: «Упродовж 2022–2025 років автор роману видав вісім книг, котрі отримали схвальні відгуки відомих авторитетних критиків та читачів». То давайте підтримати видання і читати його дев'яту книгу! Віктор Васильчук своїм прикладом пробудить не одне творче перо, щоб не мовчали музи там, де гармати б'ють. До творчої зброї, братове і сестри!

Роман «Між коханням і війною» змістовний, до нього увійшли 15 розділів. Ми бачимо тут чітко виражений і впізнаваний авторський стиль оповіді, метафор та епітетів. І, як бачимо з назви, є тут не лише про війну, але й одвічне почуття — кохання. Я би означила цей мотив книги як «сталеву ніжність». На початках такими близькими є спогади головного героя Максима про перше кохання, непорозуміння, розлуку, вчинки наперекір. Про відносини між батьками і дітьми, непрості стосунки між родичами. Про чоловіка, який розривається між дівчиною з минулого і дружиною, й аж наприкінці приймає рішення, з ким остаточно бути. Про доньку, яка росла без батька, бо він не знав про її існування. Є тут і міцна студентська дружба, і смішні моменти, і смерті та вбивства. Є тут і поцілунки та трохи, в межах пристойного, чуттєвих інтимних сцен. Все, як в житті.

Бо книга — це і є життя. А в романі «Між коханням і війною» воно відчувається справжнім, живим, невмирущим!

Галина МАКСИМІВ,
письменниця,
експерт з розвитку української літератури та культури,
член-кореспондент Української академії наук, консультант з військової психології

Пам'яті Степана Кубіва

Наприкінці травня 2026 року в Бостоні (США) відбулася Всесвітня філателістична виставка Boston 2026 World Expo під патронатом FIP (Міжнародної федерації філателії), на якій було представлено 759 експонатів із близько 70 країн світу.

Видання «Українська святочна картка» та альбом-каталог старовинних листівок українського Прикарпаття «Мій рідний край» були відзначені міжнародними нагородами Vermeil. Обидві книги поєднують у собі історію, етнографію, мистецтвознавство, краєзнавство та філокартію. Завдяки двомовному українсько-англійському формату вони стали доступними для дослідників і читачів у багатьох країнах світу та сприяють популяризації української історії й культури на міжнародній арені.

«Меморіал» імені Василя Стуса, громадської організації «Мистецький фонд імені Короля Данила» та їхнього багаторічного керівника — Степана Кубіва.

На превеликий жаль, Степан Іванович відійшов у вічність лише за п'ять днів до оголошення результатів виставки Boston 2026 World Expo.

Це була людина великої любові до України, української культури, книги та мистецтва. Він не просто підтримував українське книговидання — він жив ним. Його

Ці результати засвідчили, що українські видання увійшли до числа найкращих спеціалізованих праць світу у своїй категорії та гідно представили Україну на міжнародному рівні. Це ще одне підтвердження того, що українська історична спадщина, мистецтво та наукові дослідження мають світове значення і викликають щирий інтерес міжнародної спільноти.

Велика подяка і шана нині покійному українському колекціонеру-досліднику української листівки Сергію Полегенькому, завдяки якому до альбому «Українська святочна картка» увійшла більшість представлених листівок. Щира вдячність також колекціонерам Валерію Ковтуну, Олександру Жарівському, Мирославу Близиюку, Роману Білику, Ярославу Зеленчуку, Володимирі Гавриленку, Івану Вишиванюку, Олександрі Кагляну, Олександрі Поліщукі, Олегу Гречанику та Національному музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського за люб'язно надані матеріали для альбому-каталогу «Мій рідний край».

Окрема вдячність консультанту видань — заслуженому художнику України Василю Корпанюку, перекладачам Анастасії Єдамовій та Ользі Костів, а особливо тим героїчним людям, які працювали над виданнями взимку 2025–2026 років у Києві під звуки сирен, шахедів та ракетних обстрілів, часто без світла, тепла і води — доктору філософії (габілітованому) в галузі історичних наук Вікторії Малько та верстальниці Оксані Женжері.

Щиро дякую інформаційному партнеру — Національному музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського та його директорці Ярославі Юрївній Ткачук, з якою мене поєднує понад двадцять років співпраці.

Але сьогодні я хочу насамперед згадати людину, без якої цих видань могло б і не бути.

Світ побачив ці книги завдяки фінансовій підтримці Всеукраїнської правозахисної організації

віра в українську справу, у необхідність збереження історичної пам'яті та популяризації української культури у світі допомогла реалізувати сотні важливих видавничих проєктів.

Ніколи не забуду, як у січні, коли новий фінансовий рік ще фактично не розпочався, Степан Іванович знаходив можливість підтримати роботу над новими виданнями. Бували випадки, коли він фактично зі щойно виданих коштів забезпечував продовження роботи над альбомом-каталогом старовинних листівок українського Прикарпаття «Мій рідний край», розуміючи, наскільки важливо вчасно завершити його та зареєструвати на міжнародну виставку в Бостоні.

Він добре розумів символічність назви «Мій рідний край». Вірив у те, що через історію, листівку, мистецтво та книгу ми утверджуємо у світі правду про Україну, про нашу землю, нашу культуру та нашу історичну спадщину.

Його любов до української книги була не лише до глибини душі, а й, як він сам жартував, «до глибини кишені». Саме завдяки його підтримці світ побачили понад дві сотні українських видань, які сьогодні працюють на Україну і залишаться для майбутніх поколінь.

Світла пам'ять про Степана Івановича Кубіва назавжди залишиться у моєму серці та в серцях усіх, хто мав честь працювати поруч із ним.

Нехай добрий спомин про нього назавжди залишиться у серцях рідних, друзів, колег і всіх, хто його знав...

Петро КОРПАНОК,
мистецтвознавець,
директор ПП
«Видавництво
«Барви»

Імперія зла і шляхи драматичних потрясінь

(Роздуми над книгою Михайла Сидоржевського «Земля гніву». — Київ: Видавництво Ліра-К, 2026. — 168 с.)

Наприкінці ХХ століття здавалося, що доба тоталітарних монстрів минула, що остаточно розірвано міцний канат системи, яка трималася на ідеологічному насильстві, придушенні свободи та запереченні цінності людського життя. На жаль, це лише здавалося... Адже історія має незагойну рану, рубці якої розходяться і кровоточать.

У книзі Михайла Сидоржевського «Земля гніву» у контексті сучасних політичних перипетій центральним персонажем постає «імперія зла». Говорячи про «імперію зла», письменник має на увазі не народ чи культуру, а механізм влади, який перетворює людей на гвинтики, а правду — на інструмент маніпуляції. «...бо що є безпомічна людина в жорнах кривавого сатанинського молоху? що є беззахисна людина на широких роздоріжжях історії? перекотиполе, гнане вітрами пустки й безнадії; тріска на хвилях бурхливого житейського моря...» (с. 36).

Роман-есеї «Земля гніву» з перших сторінок дає чітко зрозуміти, що йдеться про Радянський Союз, який ще в 1983 році Рональд Рейган назвав «центром зла в сучасному світі», тобто «імперією зла». І це не був просто ефективний політичний лозунг, а точне визначення системи. Сьогодні ми вкотре у цьому переконалися, адже старі імперські амбіції повертаються, змушуючи нас знову замислитися: що саме робить державу «імперією зла» і чи можливо остаточно перемогти цього монстра?

Сьогодні, аналізуючи дії росії, багато істориків та політиків повертаються до терміну «імперія зла», адже агресія сусідів, маніпуляція історією та цинічне нехтування міжнародним правом — це ознаки тієї ж самої «імперії зла», яка просто змінила назву, але не свою сутність.

Розкриваючи сутність «імперії зла», Михайло Сидоржевський нагадує про те, що будь-яка спроба побудувати велич на крові та стражданнях інших приречена на руйнацію. Яким би сильним не здавалося зло, воно завжди буде переможене, а найпотужнішою зброєю проти нього є згуртований вільний народ, який втомився бути інструментом маніпуляції і готовий до останнього відстоювати свободу. Поняття «імперія зла» визначає державу, яка будує свій вплив на страху, ідеологічній брехні та насильстві, намагаючись знищити свободу та національну ідентичність. Однак будь-яка агресія та зневага до людських прав рано чи пізно буде покарана людьми та Богом. Попри свою удавану міць, такі системи є крижкими.

Ось як пише автор про одну із таких приречених систем: «зрештою, більшість із нас і були вчорашніми активістами конаючої імперії; хтось надто метким, ситим і підготованим зажерливою мамоною й успішним у своєму служінні гігантському державному трупові, що вже починав розкладатися і гидотно смерді своїми метастазами на півсвіту, — і це були ті, з числа найперших, найуспішніших учнів, котрі завжди були в перших рядах, котрі надимали шоки в президіяях і найголосніше кричали з трибун, вихваляючи партію» (с. 40). Письменник вдало порівнює акторів Босха із «Корабля дурнів» з очевидними вождями, які «приречені довічно грати й жити до старечої немочі» (с. 39).

Розпад імперії з парткомом, райкомом, обкомом нагадує павутину, в якій ми всі заплутались і яка нарешті розірвалася, очевидно для того, аби змінити наше світосприйняття, оскільки «ця тухла і затхла сірятина була нашою суттю, вона стинала голови непокірним і мислячим, а для безмовних рабів затуляла світ заштрихованим у кольори безнадії орнаментом глухої покорі, до якої ми звикли як до неодмінного трибу того життя, і якою просякли, яку всотали і яка проступала зусібіч, з усіх державних щілин» (с. 43). Але чи докорінно змінилася нова епоха? Адже не так легко «спровадити на смітник старих знаних вчителів» і замінити їх новітніми. От і прийшли «більш талановиті в злодійстві і брехні учні-продисвіти» (с. 44).

Автор досить емоційно описує період становлення нашої незалежності, полум'яні мітинги непокорі, той час, коли до влади прийшли «нові потішні, перефарбовані з червоного у синьо-жовте герої» (с. 72).

Особливо зворушують епізоди, які зарубцювались у пам'яті українців 90-х років жакливими спогадами, зокрема, розрахунок продуктами і речами замість грошей, шахтарські страйки, пов'язані з безгрошів'ям, жорстокі розправи над правдошукачами: «голодні люті шахтарі тижнями вибивали касками на асфальті довкола президентського палацу» (с. 153). Перед очима постає картина, як один із них спалив себе, обливши з ніг до голови бензином: «перш ніж це зробити, чоловік щось надрибно кричав, гукаючи до перехожих, проте ніхто особливо на нього не звертав уваги, мовляв, дивак, скаржитися на життя, а кому нині легко, хто зараз щасливий? хіба товстосуми, котрі казяться з жиру, і яким байдуже до твоїх криків і лементувань; коли над самогубцем здійснюється триметровий стовп білого іскристого вогню, і коли він страшно, утробно закричав, його крик мимоволі підхопили люди довкола; це був такий собі жакливий крик колективного божевільного відчаю, крик смертельно пораненого багатоголосого звіра, котрий не хоче жити, але не в силах прийняти печатку смерті; це був несамовитий крик тієї стражденної землі, яку через кілька десятиліть поглине страшний кривавий морок» (с. 145).

А «юний продавець фруктів, на знак протесту проти несправедливості цього світу, спалив себе на площі перед мерією» (с. 146).

Вчитуюсь у ці моторошні рядки і здається, що реальність тих днів спроектована на нинішню дійсність. Неначе фільм жахів, ми переживаємо сьогодні наслідки війни, які залишає нам злочинна путінська «імперія зла». З нетерпінням очікуємо, коли ж нарешті закінчиться шлях, який веде у вирви катастроф і потрясінь?

Події останніх років підтверджують: ми наочно бачимо відновлення «імперії зла», яка загрожує і буде загрозувати, поки живе, самому існуванню України. На жаль зараз Президент США не Рональд Рейган і Україна веде жорстокий двобій з єдиною у світі імперією. Як підкреслює Михайло Сидоржевський, «щодалі сильніше дме наповнений голосами минулого вітер; бо народам, засудженим на довгі століття кривавого й драматичного прозріння, Господом довіку не призначено блаженного спокою і миру; бо, хоча наша остання битва за свободу триватиме довгими кривавими десятиліттями, аж поки наш ворог, наш споконвічний ворог, найлютіший ворог, буде нарешті знищений, і його гігантську диявольську територію розірвуть на смердюче шмаття голодні й дикі пси, а його сатанинську цитадель із тухлою мумією в затхлому підземеллі освітять криваво-багряні заграви на півнеба, проте чи зробіть це нас зрячими й чулими? адже не можна так довго випробувати Господнє терпіння, не можна безкінечно гнівити Його, безтямно торгуючи найдорожчим для людини — свободою...» (с. 167).

У романі-есеї «Земля гніву» письменник поєднує художню розповідь із філософськими роздумами, робить акцент на індивідуальному сприйнятті читача. Світ роману показаний крізь призму світогляду автора, події розкидані в часі, підпорядковуючись логіці роздумів, що свідчить про вільну композицію. Тут акцент зроблено на ідеї: фабула відходить на другий план перед ідеологічним чи емоційним наповненням. Такий формат дозволяє автору глибоко розкрити власну позицію, не обмежуючись сухим сюжетом.

Роман-есеї написаний в стилі постмодернізму, оскільки в ньому використано художній прийом написання з малої літери власних назв, початків речень. Автор експериментує з формою оповіді, у тексті якої відсутні абзаци, спостерігається відмова від класичних канонів, думки нанизуються в ланцюговій прогресії.

Простежується властива для постмодернізму ігрова взаємодія з читачем, своєрідний діалог між автором та епохами, мозаїка думок, що базуються на фактах чи міркуваннях очевидців. Колаж різних історичних часів, відмова від традиційних причинно-наслідкових зв'язків, нелінійні принципи, іронічне переосмислення минулого, фрагментарність оповіді — такий стилістичний прийом є суто авторським стилем, спрямованим на епатаж або передачу певного настрою. Автор свідомо порушує загальноприйняті мовно-стильові норми, аби привернути увагу, вразити читача, викликати бурхливу реакцію (обурення, сміх або подив). Читач за фрагментами описів здога-

дується, про якого «вождя» йдеться, оскільки описи яскраві, чітко характеризують персонажа, як от скажімо, «лисий як коліно вождь», «червоні моці сакральної пролетарської мумії», або ж — «любить постригати по пеньках» чи — «хвальковитий мічений». Саме це, на мою думку, є інтригою роману-есею: не називаючи прізвищ політиків, автор дає можливість читачеві здогадатися про них з розлогіх описів і подій, які відбувалися під час їхньої каденції.

Письменник не шкодує емоційно забарвленої лексики, яка штурмить хвилю відчуттів, сягаючи піку роздумів, найвищої точки інтенсивності думок, сумнівів чи емоцій у процесі аналізу певної події чи ситуації. Іронічно-огрубіла лексика свідчить про негативне ставлення автора до кожного з описаних персонажів. Інтелектуальна зброя автора — іронія як своєрідна форма бунту, як джерело емоцій, що акумулюють біль в душі, як засіб моделювання світу.

На мою думку, сьогодні нам дуже потрібні саме такі книги, як «Земля гніву», які б дали зрозуміти — хто ми є і хто наш ворог, проаналізувати усі хибні кроки, які штовхнули нас до цієї прірви, задуматися над подальшою долею України з її стражданням народом. І не тільки зрозуміти, проаналізувати і задуматися, а й відчувати глибоку потребу у боротьбі з ненависним монстром.

Тетяна МАРЦИЮК, кандидат філологічних наук м. Березне Рівненської області

Імперія зла

За книгою Михайла Сидоржевського «Земля гніву», Київ, 2026. — 168 с.
Чому земля від гніву клекотить,
Немов казан з гарячою смолою?
Чому так важко нині пережить
Страшну війну зі злочим сатаною?

Чи не тому, що на межі епох
Ми схилили із праведного шляху?
І забув густий чортополох,
Щоб ми тепер дивились в очі страху.

Беззахисна людину в жорнах часу,
На роздоріжжі історичних змін,
Майданнолику розгойдавши масу,
Ти не змогла піднятися з колін.

Скляними невидючими очима
Ти плакала й сміялась водночас,
А сатана потворний за плечима
Сюжет поневірянь писав для нас.

Імперія жахить, брехні й облуди,
Кривавих війн й диявольських ракет,
І сотень тисяч стукачів повсюди —
Це споконвічних потрясінь сюжет.

І добрі, й злі, й романтики наївні,
Що потопали у крові й сльозах,
Зігнувши шиї, ми були покірні —
Мораль і честь ползинув відчай, страх.

У епіцентрі лицемірства й зла,
Безглузда і захланної сліпоти
Не даймо землю спопелить дотла,
Врятуймо від московської мерзоти!

■ **Тетяна МАРЦИЮК**

АНДРІЙ МЕЛЬНИК — БОРЕЦЬ ЗА ДЕРЖАВНУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ України. УПА БЕЗПЕРЕЧНИЙ ЧИННИК ЇЇ ПЕРЕМОЖНОЇ ІСТОРІЇ

25 травня 2026 року останки лідера Організації Українських Націоналістів, полковника армії Української Народної Республіки Андрія Мельника та його дружини Софії Федак-Мельник перепоховали на Національному військовому меморіальному кладовищі. До України з Люксембургу повернувся військовий і політичний діяч, борець за українську незалежність про якого український люд мало знає. А якщо дехто і знає, то через протистояння зі Степаном Бандерою у 1940 році, внаслідок чого стався розкол в ОУН, після якого виникли дві фракції — ОУН(б) і ОУН(м).

Але є і такі, які віднеслися до акції повернення Андрія Мельника і його дружини з критикою, заявляючи: «навіщо мов повертати мертвих, краще подумати про повернення живих», а деякі, взагалі, поставились і висловились до Андрія Мельника як до ворога українського народу.

І, як письменник, написавши історичний роман-епопею (трилогія) «Вони боролись за свободу», який вийшов у березні 2026 року, не можу залишитись в осторонь і прокоментувати дану ситуацію. Події у романі розгортаються в Західній Україні під час боротьби за державну незалежність України у 30-х роках минулого століття, у період Другої світової війни, німецько-більшовицького протистояння та подальшого спротиву радянській окупації.

Андрію Мельнику як історичній постаті українського національного визвольного руху в романі відведено значну роль, що й іншим визначальним дійовим особам того періоду. І в першу чергу хочеться заперечити тим, які «оцінюють» борця за волю України, як «лісника», який «незаслужено» став Головою ОУН після загибелі Євгена Коновальця, якого у 1938 році ліквідувало НКВС. Також закидають Андрію Мельнику співробітництво з Німеччиною.

Тож давайте озирнемося у минуле, щоб зрозуміти сьогодення та зазирнути у майбутнє.

Співробітництво ОУН з Абвером почалося ще за часів Веймарської республіки. Українські націоналісти вбачали в Німеччині союзника тому, що вона негативно ставили-

ся до Версальського повоєнного устрою. Прихід до влади Гітлера тільки загострив анти-версальську спрямованість німецької зовнішньої політики, що врешті-решт привело навіть до утворення двох незалежних слов'янських держав: Хорватії і Словаччини. Це ще більше загостило апетит українських націоналістів до співробітництва з нацистською Німеччиною і Євген Коновалець зустрічається з шефом німецької розвідки Вільгельмом Францем Канарісом і підписує угоду: німецька сторона — кошти, українська — відповідна робота. Щоправда, передача Адольфом Гітлером Карпатської України угорцям викликала певну кризу у відносинах з німцями. Але згодом ця подія почала забуватися. Згодом Головний провідник ОУН Євген Коновалець гине від рук більшовицьких агентів і на його місце приходить новий, колишній полковник армії УНР Андрій Мельник, який зустрічається з міністром закордонних справ Німеччини Йоахімом фон Ріббентропом і з тим же Вільгельмом Францем Канарісом. Під час цих зустрічей обговорюється питання про незалежність Галицької України. Її президентом повинен стати Андрій Мельник, а головою уряду Мирослав Тураш. Андрій Мельник повірив Ріббентропу і Канарісу й наказав готувати список членів західноукраїнського уряду. Але було всім добре відомо, що політичне керівництво Німеччини не допустить можливості існування самостійної української держави, а доля Західної України була вже вирішена в рамках пакту Молотова-Ріббентропа. Справжні наміри Берліна не були секретом для українських націоналістів. Як зазначила одна з газет українських націоналістів — «тільки про українську територію, про українське вугілля, залізо, про українську пшеницю... Німеччина думала про Україну, як про німецьку колонію».

Як бачимо Андрій Мельник хоча співпрацював з німцями, але головна мета цієї співпраці для очільника ОУН і його оточення — встановлення незалежної української держави.

Щодо розколу ОУН, який трапився у лютому 1940 року, то Андрій Мельник зазначав: «Не вистачало і не вистачає в управі

авторитаризму керівника Проводу Українських Націоналістів, тобто попередника мого, — це основна причина занепаду і розколу. Більш на високому рівні сучасного етапу Другої світової війни панує авторитарна система в таких країнах, як Німеччина та СРСР і не тільки, й традиційно невеликих, не схильних до авторитарності країнах. Угорець Хорти, фін Манергейм, іспанець Франко зберегли свої національні держави, а ось чеський демократ Бениш її втратив. Отже в умовах, коли в Європі розгорнулася боротьба не на життя, а на смерть — авторитаризм єдиний спосіб захисту нації. А, отже, авторитарна система потрібна і Організації Українських Націоналістів, яка прагне захистити українську націю і привести її до незалежної й самостійної держави».

Згодом, а точніше, у серпні 1940 року перед Головним Революційним Трибуналом ОУН постане лише Степан Бандера. Головний Революційний Трибунал визнає Степана Бандеру винним у таємній організації змови проти Проводу Українських Націоналістів і його голови й те, що вступив на шлях явного бунту та розколу ОУН. І присуд буде більш ніж суворим — позбавити Степана Бандеру членства ОУН і засудити до смертної кари. Згідно з діючим на той час положенням Головного Революційного Трибуналу, до об'єктивного присуду вимагалося підтвердження Голови Проводу Українських Націоналістів. Полковник Андрій Мельник змінив присуд — зняв з Степана Бандери смертну кару, залишивши позбавлення членства ОУН і додав від себе: «Степанові Бандері дозволяється змити з себе ганьбу каяттям і чинною боротьбою в анти-більшовицькому підпіллі на благо всього українського визвольного руху».

Основи національної свідомості й патріотизму Андрій Мельник отримав ще з раннього дитинства у рідній оселі, де особливо шанували українських класиків, та наслідував живий приклад батька, який був не лише добрим господарем, а відомим громадським діячем, який дружив з родиною Івана Франка. Андрій Атанасович рано втратив батьків і його вихованням зайнялася мачуха, яка прищепила хлопцеві любов до рідного краю, української культури, а в цілому патріотизм до України.

Бойове гартування та досвід Андрій Мельник отримав у легіоні Українських Січових Стрільців, воюючи під час Першої світової війни проти російської армії на території Галичини. Саме там проявився його непересічний талант як військового організатора. Спочатку борцю за свободу України довірили керівництво, а згодом він очолив сотню стрільців УСС. Варто зазначити, що Андрій Атанасович був одним з організаторів Січових Стрільців та його проводу Стрілецької Ради. Легіон УСС фактично став першим українським національним бойовим підрозділом після битви під Полтавою в червні 1709 року. До появи Українських Січових Стрільців спричинила Перша світова війна. Уже 1 серпня 1914 року українські лідери утворили Головну Українську Раду, яка, зокрема, поставила перед австрійським командуванням питання про організацію в австрійській армії окремого українського підрозділу, що мало стати зародком української національної армії. Головна Українська Рада звернулася до всього українського народу, із закликом записуватися добровольцями в Українські Січові Стрільці. На цей заклик відгукнулося 28 000 добровольців, але австрійський уряд, не впевнений у лояльності українських частин, дав лише на 2,5 тисячі. Ядром легіону стали члени довоєнного січового, сокольського і пластового рухів.

За свідченням очевидців борець за свободу України, був хоробрим старшиною та особисто очолював наступ. У бою за Бережани на горі Лисоня Андрій Мельник потра-

пив у російський полон. Тут він знайомиться з Євгеном Коновальцем, з яким буде пов'язана подальша значна частина його життя. У 1917 році він утікає з полону до Києва і разом Євгеном Коновальцем формує Галицько-Буковинський курінь, згодом перетворений на курінь Українських Січових Стрільців, а потім — у полк, дивізію і корпус. Під час української революції він стає і організатором Січових стрільців, і як начальник штабу корпусу, і петлюрівським полковником та начальником штабу діючої армії Української Народної Республіки.

Після встановлення влади більшовиків в Україні в 1921 році він залишає Україну та переїжджає до Праги, де стає інспектором військових місій УНР. У 1922 році повертається до Галичини і засновує разом з іншими українськими патріотами Українську Військову Організацію. Після від'їзду Євгена Коновальця з Галичини Андрій Мельник стає крайовим комендантом. У лютому 1924 року за діяльність в УВО його заарештовує польська поліція і карає до чотирьох років ув'язнення. Після звільнення з тюрми продовжує займатися громадянсько-політичною діяльністю.

Андрій Мельник був соратником основоположника і засновника УВО і ОУН Євгена Коновальця, а після його вбивства у 1938 році стає головою проводу Організації Українських Націоналістів.

Отож, як бачимо, Андрій Мельник має вагомий послужний список його заслуг в українських визвольних змаганнях за суверенність та державність України. І в порівнянні з тим же Степаном Бандерою він займає вищий щабель в ієрархії визначних постатей, які боролися за волю, за державність України.

З особливою повагою до Андрія Мельника ставився Андрей Шептицький, зокрема, оцінюючи його працю на посаді керівника-розпорядника маєтностей митрополита упродовж 1929-1938 років. «Мельник, як керівник, мав повагу серед оточення, мав солідний вигляд, був здібним і чесним. Особливо його любив Шептицький, до якого Андрій Мельник ставився з повагою і був радий довірі. Перебуваючи за кордоном, Мельник продовжував підтримувати з митрополитом зв'язки шляхом листування», — пізніше напише у звіті в агентурному донесенні Павло Судоплатов. Зрозуміло, що образи українських націоналістів як негідників і колабораціоністів брехлива радянська система негативно формувала в очах світової громадськості, натомість для власного вжитку використовували об'єктивну інформацію.

30 червня 1941 року Андрій Мельник звертається до українців із закликом об'єднання під одним прапором, під одним проводом за ради боротьби за Самостійну Соборну Українську Державу: «Тільки один шлях стоїть перед нами, як і перед Організацією Українських Націоналістів: стати на службу за Українську самостійну державу». Борець за свободу України проводить і міжнародну політику, тобто звертається навіть до самого Адольфа Гітлера листом, надісланим через відділ Абвера в Кракові, в якому просить надати дозвіл уможливити утворення української бойової частини у боротьбі з російськими більшовиками. А згодом протестує у листі до Генріха Гімmlера проти включення східної Галичини до польського Генерал-губернаторства. Все це сприяє негативному ставленню німецького командування до особи Андрія Мельника. І наприкінці липня 1941 року його заарештовують разом з дружиною за наказом голови гестапо Генріха Мюллера та примусово відправляють до Берліна під домашній арешт та постійний нагляд самого гестапо.

Після вбивства у травні 1938 року Павлом Судоплатовим Євгена Коновальця органи НКВС СРСР взяли за нового керівника ОУН

Андрія Мельника. Диверсійно-розвідувальний відділ НКВС підготував і здійснив убивства майже всіх діячів українського національного підпілля за кордоном. Рішення ухвалювало вище партійне керівництво СРСР, переважно особисто Сталін: кого знищити морально, кого скомпроментувати в очах однодумців чи широкого загалу суспільства. Забігаючи вперед, зазначимо, що Андрія Мельника трагічна доля обминула, проте він жив у постійній небезпеці, зберігаючи сувору конспірацію. І не припиняв своєї боротьби задля згуртування розділених українських націоналістичних організацій за кордоном і відновлення незалежності України.

Вирішальним чинником, що спонукав радянську владу до вбивства Андрія Мельника, було те, що він прагнув і закликав до об'єднання всіх українських націоналістичних політичних сил для здобуття державної самостійної України. Під час обшуку Львівської митрополії УГКЦ, проведеного органами МДБ СРСР влітку 1944 року, було вилучено листи Андрія Мельника до Андрія Шептицького, де він чітко викладає свої ідеї. Ці листи надходили упродовж 1941-1943 років із Берліна, де під домашнім арештом і наглядом гестапо перебував Голова проводу ОУН.

До 26 січня 1944 року Андрій Мельник перебував під домашнім арештом у Берліні, але під постійним наглядом гестапо продовжував очолювати ПУН та ОУН. Голова проводу ОУН таємно зустрічався з представниками ОУН, які давали йому оперативну інформацію про стан подій в Україні та відправляв через них відповідні директиви назад до України. Протягом цього часу, Андрій Мельник також зустрічався та вів перемовини з представниками українських самостійницьких сил з метою консолідації зусиль задля відновлення української держави.

А навесні, в березні, Андрія і його дружину Софію Федак у статусі особливих ворогів Рейху доставили до міста Гіршегг, що в Альпах в Австрії, і гестапо поміщає їх у готель «Іфен». В цьому готелі утримувалися керівники кількох держав, міністри, монарші особи та інші. Згодом колишній посол Франції в Берліні, познайомившись з Андрієм Мельником і його дружиною, занотує в щоденнику: «Він є очільником українського націоналістичного руху, демократичного ухилу, є правонаступником Євгена Коновальця, якого вбили в Роттердамі, та Симона Петлюри, якого вбили в Парижі. Він пояснює мені свою політичну позицію: він є ворогом російських більшовиків, поляків та чехів, котрі ставали проти відродження його батьківщини, але також вороже ставиться до німців, котрі цікавляться Україною виключно як засобом та житницею».

І коли під час зустрічі з генералом Карлом Фрідріхом Отто Вольфом, Андрій Мельник заявив останньому, що він як борець за волю України ні в якому разі не підпише угоди про відмову від намагань налагоджувати зв'язки з ОУН та відмовиться взяти на себе будь-які зобов'язання з цього приводу, через чотири місяці у липні 1944 року Андрій Мельник разом з дружиною був доставлений за наказом гестапо до Берліна і в той же день їх відправлено до концтабору Заксенгаузен, в якому на той час перебували інші видатні діячі українського визвольного руху. Через кілька місяців, на вимогу Степана Бандери як передумову для будь-яких перемовин, між українськими та німецькими політичними колами, німці поступово звільняють усіх українських в'язнів з концтабору Заксенгаузен та інших місць неволі. Таким чином був звільнений Андрій Мельник і його дружина, яких примусово доставили до Берліна.

Післявоєнні реалії в Європі, сувора конспірація та постійна зміна місця проживання змусили органи НКВС СРСР на якийсь час відкласти виконання вбивства голови проводу ОУН Андрія Мельника. Але стеження за борцем за свободу України не припинялося, також збільшилася кількість завербованих серед його найближчого оточення Андрія Атанасовича, із перших уст, тому більшовицькій системі голова проводу ОУН наразі був корисним живим. Так легше дізнаватися інформацію про закордонні центри ОУН. Вбивство Андрія Мельника відклали на певний період. Проте за ним, як і за іншими діячами ОУН, стеження не припинялося, а тільки посилювалося.

Останні роки життя борець за свободу України Андрій Мельник активно займався згуртуванням розрізнених українських політичних організацій за кордоном. Перебуваючи у США і Канаді, лідер ОУН виступив з програмою створення Світового Конгресу Вільних Українців. Як наслідок спеціальна

представницька група почала шукати компроміси між українцями, що мешкали на різних континентах, і надпартійна інституція, яка була створена вже після смерті Андрія Мельника, презентувала інтереси українства в світі. Її метою стало об'єднання й допомоги українському народові у його змаганнях за свободу і державну незалежність.

Про смерть борця за волю України Андрія Мельника у КДБ УРСР дізналися із випуску радіостанції «Свободи» від 1 листопада 1964 року. Голові республіканського КДБ Віталію Нікітченку подали роздруковане повідомлення мюнхенського кореспондента «Свободи».

«Українська політична еміграція зазнала болючої втрати. 1 листопада на 74-му році у ФРН помер голова Проводу українських націоналістів полковник Андрій Мельник. Він брав активну участь у визвольних змаганнях України 17-20 років як полковник Січових Стрільців і як шеф штабу Дієвої армії Української Народної Республіки. За своєї націоналістичні переконання він сидів у в'язницях панської Польщі та в концтаборах гітлерівської Німеччини. Один із найвидатніших українських діячів на чужині полковник Андрій Мельник до кінця життя незмінно очолював провід українських націоналістів. Похорон відбудеться наступної суботи 7 листопада в Люксембурзі, де Андрій постійно жив». Вгорі тексту повідомлення Віталій Нікітченко написав, що дату похорону обрано спеціально для проведення антирадянської акції... Навіть мертвим борець за свободу України Андрій Мельник не давав спокою КДБ.

* * *

26 травня 2026 року президент України Володимир Зеленський підписав указ про присвоєння почесного найменування «імені Героїв УПА» Окремому центру спеціальних операцій «Північ» Сил спеціальних операцій Збройних сил України.

Серед владних кіл Польщі розгорівся з цього приводу скандал. Президент Польщі Кароль Навроцький заявив 29 травня, що хоче позбавити Зеленського ордена Білого Орла — найвищої відзнаки у державі, врученої йому в 2023 році. Колишній президент Польщі та лауреат Нобелівської премії миру Лех Валенса заявив, що через це рішення зняв нагрудний значок у кольорах українського прапора, який він носив із початку повномасштабного вторгнення Росії. Він розцінив цей указ президента України як образу поляків.

Мова йдеться про Волинську трагедію 1943 року, де мали місце обопільні етнічні чистки конфліктуючого польського та українського населення, здійсненні як Українською Повстанською Армією так і польською Армією Крайовою.

Стосунки між українцями і поляками споконвіку бажали кращого, про свідчить історія взаємовідносин між двома народами. Польська експансія на українські землі розпочалася з середини XIV століття після смерті останнього князя Галицько-Волинської держави Юрія II Болеслава. Сотні років у межах польської держави, співпраця, взаємне культурне збагачення, війни, повстання протистояння виробили до початку XX століття стійкі стереотипи українців щодо поляків і навпаки.

В українському народному уявленні поляк був уособленням національного, релігійного і соціального гноблення українців. У польському уявленні українець був неконтрольованим розбишакою, п'яницею, лінохом і горлорізом. Перша світова війна поклала нову епоху відносинам між українцями і поляками. Шовіністично налаштована польська громадськість вихована на ідеалах відновлення історичної Польщі в кордонах 1772 року, тобто до Дніпра, розпочала 1918 році агресію проти Західної Української Республіки, а на початку 1919 року польські війська вступили на територію Української Народної Республіки, окупувавши західну частину Волині, користуючись тим, що українські армії були зайняті у боях з червоними більшовиками і білими. Поставлений у безвихідні становище, намагаючись врятувати українську державність, Симон Петлюра вимушений підписати договір з Польщею, за яким зрікся території Галичини та Волині на користь сусіда за умовами надання українській меншині в Польщі широких автономних прав. Згодом поразка національно-визвольної боротьби українців 1917-1918 років призвела до силового включення значної частини українських земель до складу Речі Посполитої. Політику міжвоєнних варшавських урядів стосовно української національної меншини важко назвати мудрою, продуманою і виваженою. Єдине, в чому їй важко відмовити, то це в послідовності мовної, релігійної, культурної, економічної, соціальної дискримінації українців та намаганні якнайшвидше інтегрувати українські землі до складу унітарної польської держави. Одним з найбезпечніших та вибухових заходів, здійснюваних польським урядом стосовно Західної України у 1920-1930-х роках, стало масове заселення польським селянами і без того перенаселених українських воєводств. Частина нових переселенців становили польські селяни, яким на пільгових умовах продавали раніше націоналізовані поміщицькі землі, а частину — так звані осадники-ветерани польської армії та національно-визвольної боротьби поляків, яких навмисно селили вздовж кордону між УРСР

та Польщею з метою розірвати суцільну етнографічну смугу української осілости.

Відчувався подих нового небезпечного етнічного протистояння.

Наявність фактів про польських колонізаторів-осадників, їх привілеї у порівнянні з українцями, формування польських військових товариств для захисту своїх заможних володінь та знищення всього того, що називалося українським і самих українців, нахабність членів цих формувань, їх весільні заходи, які доводили до відчаю українську душу. Публічне принизливе побиття в інтимні місця чоловіків та не менш принизливі «тюльпани» для жінок: підвішування за ноги, і всі ті спідниці осідали вниз до обличчя. Усе це відображалось на психології українців у ставленні до поляків, породжуючи нечуване, небачене зло. Рано чи пізно воно повинно було вибухнути новою хвилею українсько-польських протистоянь.

Ще ранньої весни 1943 року військовий табір УПА «Січ» звільнив від німецьких окупаційної присутності декілька сіл Турійського району, серед них було польське село Домінополь. Попри те, що довкола почали загострюватися відносини між поляками і українцями, тут до протистояння не дійшло. Більше того командування «Січ» звернулося до місцевого польського населення з пропозицією сформувати військовий відділ, який би разом з вояками УПА тримав оборону проти можливого контрнаступу німців. Такий загін із 90 осіб було створено, проте мирне співіснування між двома народами було нетривалим. Польські вояки зрадили та почали передавати інформацію про військовий табір «Січ», його розташування, особливості охорони та плани табору німецькій поліції, а згодом спробували захопити і сам штаб «Січ». У відповідь українські повстанці не тільки відбили атаку поляків, а самі пішли в наступ на позиції польського загону, який розташовувався у Домінополі.

Поляки відступали і рятувалися хто як міг, ховаючись у першій-ліпшій польській хаті. За принципом — хто куди?! На базу ніхто і не думав податися. Для командування українського табору постала проблема, як витурити польських бійців з польських осель, щоб їх притягти до відповідальності.

Довгий час тривали перемовини з вояками польського табору, які засіли у польських оселях і не хотіли здаватися українським повстанцям. Вони вирішили нахабно прикритися мирним польським населенням. Але, коли з однієї хати пролунав постріл і один із українських повстанців впав мертвим на землю... Все в одну мить змішалось: і правда, і кривда... земля застогнала, полилась на неї кров людська... Нещадність стала головною ідеєю, ненависть охопила людську суть.

І хто повинен був у цьому протистоянні, що привело до такої катастрофи? Зрозуміла річ — обидві сторони. То чи не варто один одному простити?!

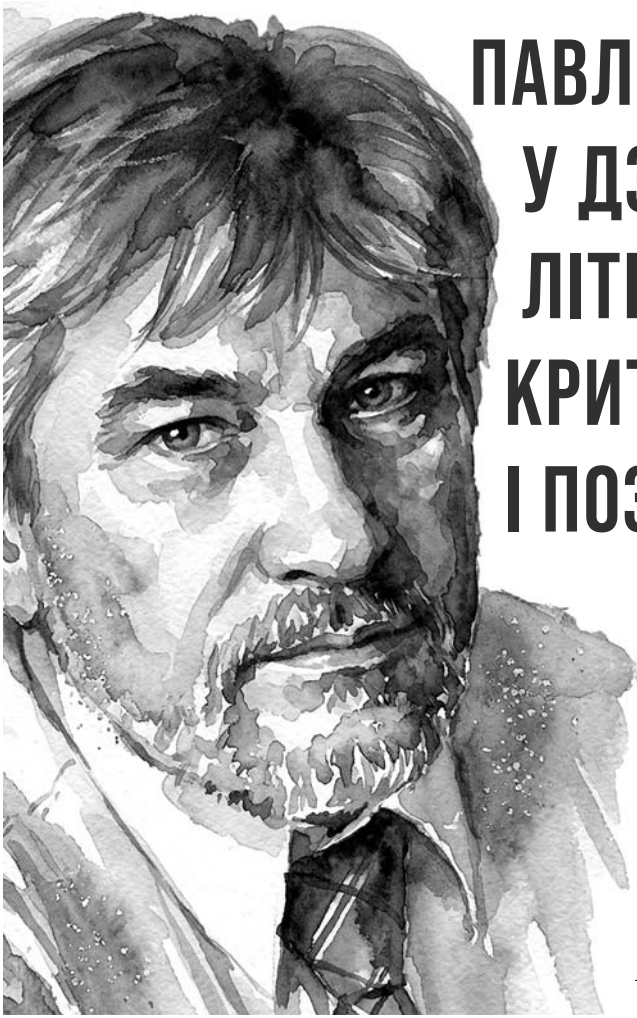
І афоризм Ірнесто Гевара Лінч де ла Верна(Че):

«Яка армія може похвалитися, що ще протягом десяти років по закінченні Другої світової війни могла вести бойові дії без підтримки зовні? Четники Михайловича в Югославії склали зброю через рік після приходу до влади Тіто. «Зелені брати» у Прибалтиці трималися два роки. Армія Крайова у Польщі — також два роки. Українська Повстанська Армія виявилась найстійкішою»

Також не маємо права забувати....

Анатолій
ЛІЩЕНКО

ПАВЛО МОВЧАН У ДЗЕРКАЛІ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ І ПОЗА НИМ

(Закінчення.
Початок у №№ 4–5)

НЕЗГЛИБИМИ ГЛИБИНИ МОВЧАНОВОГО «ПОТОПУ»

Говорячи про філософічність Мовчанової лірики, варто торкнутись також її формальних прикмет. Пошлюся ще раз на Івана Дзюбу. Він писав, що Мовчан «натурфілософствує» образами буття, а не термінологією, що з його поетичної роби ніколи не стирають лікті ерудиції.

Це загалом так. Мовчан справді ніколи не зловживає філософською чи будь-якою іншою спеціальною термінологією, що його вигідно відрізняє, наприклад, від одного з найновіших лавреатів Шевченківської премії Юрія Іздрика, котрий так часто використовує терміни з найрізноманітніших наукових галузей, що закрадається підозра, чи не зумисне він вишукує їх в Інтернеті. Але те, що Мовчан послуговується у своїх поетичних творах тільки наочно-образним, а не понятійним мисленням, навряд чи відповідає дійсності. Притаманні йому широта й глибина філософських рефлексій виключають таке припущення. Йдеться, зрозуміло, про понятійне мислення, а не про його термінологічні відповідники у вірші.

Хоча Мовчан не обходить без таких фундаментальних філософських понять, як, приміром, час і простір (бо коли б обходився, то нікому б і не спало на думку проголошувати їх Мовчановими «ліричними героями»), чимало зразків його філософської лірики є метафоричними, «живописними» картинами тих сфер і ракурсів буття, які поки що не піддаються раціональному пізнанню (а може, й ніколи не піддаватимуться). Поетична інтуїція автора тут іде попереду як природничих наук, так і академічної філософії, адже « поезія в розвитку людської цивілізації випереджає філософію» (Магдалина Ласло-Куцюк). Прикладом такої ірраціонально-метафоричної філософської лірики, яку М. Васків називає також містично-візійною, може бути славновісний Мовчанів вірш «З глини ліплені...».

Проте буває й по-іншому. Інколи Мовчан метафорично увиразнює хоч і непросту, розгалужено-різноаспектну, проте в принципі раціональну думку, що є вочевидь плодом не стільки наочно-образного, скільки понятійного мислення і, за певних зусиль, піддається перекладу на іншу, не поетичну, мову. За приклад може слугувати такий непересічний зразок Мовчанових філософських рефлексій, як вірш «Стук молотка, наповнюючи звори...», що фіналізується цілком «раціональним» афоризмом: «... у такт серцебиття, / руйнуючись, будується життя».

Однак і ті й ті вірші — як ірраціонально-метафоричні, так і метафоризовані — у Мовчана реалізуються зазвичай за допомогою типологічно однакових версифікаційно-стилістичних засобів поетичного живопису, зовні нічим не відрізняючись. Ця єдність ідіостилю і збивала з пантелику декотрих оцінювачів його поезії.

Залежно від особистих естетичних смаків і стереотипів комусь імпонували більше ірраціонально-метафоричні, медитативні тексти, а комусь — метафоризовані, «нанизані на міцний стрижень думки». А ті, що не імпонували, видавалися або ж гіршими, спрощеними, невласливими для нього намаганнями «прописатися» на чужій поетичній території, або ж нарочито ускладненими закопуваннями думки в метафору, переважаними непрозорими тропічними хащами, алогізмами і ребусами. Звідси різнобій в оцінках. Хтось сприймав Мовчана як поета трансцендентних сутностей, який виворює світ тільки через метафору, хтось — як автора хоч і зодягнутої в пишні живописні шати, але залогізованої, розміркованої лірики.

Неоднорідність «породжувальної граматики» Мовчанових текстів особливо відчутно позначилася на тлумаченнях його найзначнішого ліро-епічного твору — поеми «Потоп». А якщо вже говорити відверто — то й на униканні тлумачень. Попри те, що поему визнавали (можна сказати — одностайно) поетичним шедевром, писали про неї вочевидь неохоче, занадто коротко, ніби мимохідь.

Переважає більшість авторів відбувалася загальними, неконкретними інтерпретаціями «Потопу». Не буду зупинятися на інтерпретаціях геть прямолінійних, у дусі перелицьованого на національно-критичний лад вульгарного соціологізму. Наприклад, на трактуваннях поеми як такої, що розкриває тему національного безпам'ятства та його подолання (дещиця цієї національної самокритики в поемі, безперечно, простежується, але ж очевидно, що це твір більше про прапам'ять людства, ніж про національне безпам'ятство). Проте й інтелектуально вишуканіші, герменевтично наснажені інтерпретації теж хвилюють на односторонність.

Скажімо, «Потоп» характеризували як метафізичну поему, тобто таку, що заторкує найглибші принципи буття (реальності, існування), які лежать поза індивідуальним досвідом людини. Певною мірою так воно і є. Твір, який занурює читача в нерозгадану, таємничу спільність архетипу Всесвітнього потопа і пренатального існування людської істоти (перебування її у водах материнського лона), здавалось би, справді можна вважа-

ти метафізичним, позадосвідним. Але як тоді бути з тим, що переважну більшість розділів поеми присвячено чуттєвому досвіду ліричного героя, накопичуваному в процесі онтогенезу? Кінці з кінцями вочевидь не сходяться.

На моє переконання, «Потоп» ще стане колись предметом окремого монографічного дослідження, може й не одного. Проте вже зараз зрозуміло, що зміст усіх його розділів неможливо відкрити одним і тим самим літературно-критичним ключиком, лапідарно окреслити кількома словами чи реченнями.

Розпочинається поема грандіозною панорамною історіософськими рефлексіями автора, недоступним доконечному декодуванню розмислом на тему Всесвітнього потопа (тож мають певну слушність ті, хто називає поему історіософською), але далі трансформується — за допомогою згаданого вище архетипу — у яскраві картини питомо мовчанівського поетичного живопису, що переповідають індивідуальну життєву історію ліричного героя, яка охоплює не лише новонародженість, дитинство, підлітковий вік тощо, а й пренатальний період. Причому опис пренатального періоду (цей опис навряд чи має аналог у світовій літературі!) виглядає так достовірно, що вже й не знаєш, чому тут завдячувати — чи такій багатій уяві автора, чи Мовчан і справді пам'ятає те, що з ним відбувалося до народження.

Історія ліричного героя на кожному віковому етапі виповнена інсайтами, осяннями само- і світопізнання. Фактично ми бачимо, як він вибудовує свій життєвий світ (чого не можна було уздріти достеменно в малих ліричних формах), як сполучає до купи враження чуттєвого досвіду і як завдяки їм наповнюється реальним змістом засвоєвані поняття рідної мови.

Незважаючи на драматичні катаклізми ХХ століття, які щодалі більше і болісніше відчуває на собі ліричний герой, його становлення не позбувається тих світоглядних первнів, котрих набуто завдяки чуттєвому досвіду пізнання української Ойкумени не так соціокультурного, як природного походження. Тому традиційні для Мовчана натурфілософські мотиви не лише повсякчас присутні в поемі і не тільки поєднуються з історіософськими, а й поступово, на мій погляд, витісняють їх. Адже закінчується останній розділ метафорою, яка ошелешувала не одного критика («Кущами з гір біжать зелені вівці, / і ніж зелені землю протика...»), знаменуючи торжество природного, самовиникального над усім привнесеним людиною, її культурою й разом безкультур'ям. І залишається губитися в здогадах — чи не ховаються тут «за кадром» потопельні природні стихії, співмірні у відплаті за гріхи людські з біблійним потопом або й мгутніші за нього.

Тобто маємо підстави стверджувати, що в «Потопі» поетична філософія П. Мовчана набула довершеності, яку ще належить досягнути нашій гуманітаристиці. Гуманітаристиці в цілому, а не лише літературознавству.

НЕСПОСТЕРЕЖЕНІ СЮРПРИЗИ «ПІЗЬНОГО» МОВЧАНА

Поринувши у вир політичної діяльності, Мовчан упродовж кількох років не видавав збірок з новими віршами. Проте нові вірші, як з'ясувалося, хоч і рідше, ніж раніше, але писав. Увійшли вони до приуроченої до його 70-річчя збірки з найкоротшою назвою «Ти» (2009).

Ця коротка назва перевершила за своєю багатозначністю назви всіх попередніх збірок, що були переважно іменниковими. Прямой вказівки на розгадку її багатозначності у збірці «Ти» немає. Розгадка, як мені видається, криється у виданій за півтора десятиліття до того книзі «Календар» (1985), а саме у вірші «Не відгороджуйсь іменем від світу»:

*А ти — це я, це — він, вона, воно,
це світ увесь, що зведений до тебе.*

Як бачимо, збірка «Ти» заманіфестувала дальший розвиток Павлом Мовчаном теми «всеспільності».

Але промовляв Мовчан у цій збірці вочевидь інакше, ніж у попередніх. Інакшою була не тільки займенникова, незвично коротка назва, а й вся

книга. Просто її інакшості тоді не помітили. Що й не дивно, адже на цю, мабуть найчастіше цитовану в подальшому, книгу не було по її виході у світ жодної окремої рецензії (принаймні я таких не знайшов). Рецензій не писали, напевне, тому, що вона була сприйнята не як літературна подія, а тільки як ювілейне видання. З усіма наслідками, що звідси випливають. Пересічна літературна критика, у тренді якої перебували (все ще) бубабісти та їхні молодші послідовники, апріорі не сподівалася побачити в ній чогось нового, для себе цікавого, а давніх шанувальників Мовчана найбільше тішила відсутність у книзі ознак літературної деградації, згасання таланту.

Михайло Слабошпицький із властивою йому прямоотою в одній з публікацій підкреслював, що на відміну від своїх літературних ровесників, які теж пішли в політику, Мовчан не знизив свого рівня, зберіг себе як поет, і підсумовував: «Це той самий Мовчан, якого ми знаємо». Щоправда, в іншій публікації, ніби передумавши, зазначав: «Це «той» і водночас «не той» Мовчан».

Однак, як не парадоксально, але факт: і відразу по виході збірки «Ти», і в наступні роки про творчість Павла Михайловича писали так, ніби її (цієї збірки) не було. Поряд із величаннями, належними Шевченківському лавреатові та ще й відомому політикови, педалювалися й далі меседжі про елітарність його поезії, недоступність для масового читача, про важкокопитність його Пегаса, а також про уникання ним публіцистичності, інтенцій прямого називання, ба навіть про демонстративну асоціальність. А тим часом він, залишаючись «тим самим Мовчаном», тобто з Божої ласки поетом, таки відчутно змінив у збірці, про яку йдеться, свою поетичну манеру і спростував чи не всі з перелічених, як і багато інших, здавалось би, назавжди прирослих до нього характеристик.

Насамперед «неписаний» Мовчан раптом «заспівав» — коли сумовито-елегійно, коли болісно-трагедійно, але на повний голос, зворушливо і проникливо, у кращих традиціях класичного літературного мелосу. Принагідно зазначу, що «неписаність» Мовчанового ліричного доробку взагалі перебільшена — його музично-пісенне освоєння вже розпочалося, переважно зусиллями композиторки і співачки Анжели Ярмолюк. Не буду, бо не вважаю себе компетентним, оцінювати поки нечисленні музичні інтерпретації поетичних текстів П. Мовчана, ліпше за мене це зроблять музикознавці. Я зараз про інше — про те, що Мовчанового солоспіву, який пролунав у книзі «Ти», тоді не почули, хоча ціла низка вміщених у ній поезій («Бджілка спокою і розваги...»), «Під ліхтарем, де тчеться полотно...», «Лише очі розплющу, і бачу далеке Задоння...», «Життя! І ти було медовим...», «Пише чайка крейдяна...», «Від розмови до розмови...» тощо) так і просялася на музику, потребуючи навіть не редагування, а лише деякого скорочення чи перекомпонування. Приміром, як на мене, вірш «Чому не розчинивсь в твоєму лоні?» — то був уже «готовий» романс.

Що потягло Мовчана, з головою зануреного у політичні баталії, на пісню, сказати важко: може, те, що, як у відомому кінофільмі Леоніда Бикова, «після бою серце просить музики подвійно», а може, все ж такі жевріла надія, що мелодика вірша нарешті відкріє шлях до масового сприймання. Та хоч так чи так, у книзі «Ти» простежується певна переорієнтація із зорового на звуковий спосіб образотворення, із живописності на мелос.

Мелодійні вірші писав Павло Михайлович, звичайно, й раніше. Проте, за окремими винятками (за прикладом винятку може правити, скажімо, чарівна народно-пісенна стилізація «Ой, наїхали семигоряни із-за густої гір...»), насичувалися вони зазвичай такою густою метафориною, такими живописними водограями, що їхня мелодика відступала на задній план, губилася в тропічному огроми. Натомість у значній частині збірки «Ти» метафори помітно «полегшилися», перестали складно поєднуватися, «кільчитися», проростати одна в одну (що завжди відзначали поціновувачі Мовчанового живописання), поступившись місцем класичним силаботонічним розмірам, повнозвучним римам, ритмічній виразності тексту.

Перехід на звуковий спосіб образотворення, правда, не був усеохопним. Чимало віршів збірки нагадують про «того самого Мовчана» — автора

експресіоністського поетичного живопису. Проте водночас цей один з найметафоричніших українських поетів недвозначно показав у збірці «Ти», що метафора є хоч і потужним, хай і найпотужнішим, але не єдиним із твірних засобів поетичності.

Найбільш ефонічні поезії збірки характеризуються тропічним, а почасти й текстовим мінімалізмом. Іноді вірш є незвично, як для Мовчана, коротким і складається фактично з однієї метафори. Але якої метафори! Найразючіший приклад — ці лише п'ять рядків:

*Доці... Обсмоктані гілки
стирчать гнітючо і колючо...
В розмоклих чоботях гвіздки
ворушаться, мов хробаки,
і точать душу крізь онучі.*

Містила книга «Ти» й інші неспостережені літературною критикою сюрпризи. Переорієнтація на звуковий спосіб образотворення дала змогу Мовчанові вільніше почуватися у сфері громадянської лірики, щодо якої йому доти неодноразово натякали: то не його територія. Над ним, увінчаним найвищими письменницькими відзнаками, уже не тяжіли висловлювані свого часу на адресу першої, а подеколи й другої збірки звинувачення в декларативності. Тож міг, не озирюючись ні на кого, дозволити собі відверто публіцистичні, позбавлені жодних намагань уникнути «прямого називання» вірші («Любить своє, ненавидить — чуже...»), «Ніч по вікні тече, розведена, як сажа...»), «Мій роде веселий, чому став безраднісим...») і навіть епіграму («Епістолярне»).

Нехай і нечисленні, але природні для Мовчана як політичного діяча публіцистичні, ораторські інтонації збірки «Ти» справляють враження до межі натягну-

тих струн, що видобувають сувору музику пронизливої чистоти. Читаючи ці вірші, мимоволі доходиш висновку, що поезії протипоказана не риторика, як заведено вважати, а погана риторика. Цим віршам, як і кращим зразкам ораторського мистецтва, властива прозора, але нерідко й моторошна глибина думки, проте називати їх залогізованими не повертається язик, до них радше пасує: «логіки залізна течія» (М. Зеров). Ці вірші можна ставити в один ряд з поетичною публіцистикою Василя Симоненка чи Ліни Костенко. І якщо вони не набули масового поширення в часи, коли найбільше резонували із суспільними настроями, то тільки тому, що в літературно-мистецькому і медійному середовищі не знайшлося ентузіастів, готових їх просувати.

Та не будемо про сумне. Хоч підкреслити те, в чому не маю сумніву: попри нереалізовані потенції впливу на суспільну свідомість збірка «Ти», яка засвідчила цілковите творче розкріпачення автора, стала підтвердженням тієї неспростовної істини, що поезія є лише тоді і до тих пір справжньою, доки вона вільна у виборі будь-яких тем і засобів, що для неї немає заборонених територій — заборонених не тільки цензурою, тоталітарною владою, а й панівним літературним каноном чи громадською думкою, або, інакше кажучи, підтвердженням того, що «художнику немає скнутих норм» (І. Драч). Єдине обмеження — рівень його художньої майстерності.

Повною мірою розкрилася в книзі «Ти» також означена в попередніх збірках Мовчана схильність до афористичності висловлювання. У книзі — справдешній розсип напрочуд влучних афоризмів. Наведу декілька, не завжди дотримуючись (хай звиняє Павло Михайлович) авторської пунктуації, яка, на мій погляд, ускладнює сприйняття віршованого рядка (чи рядків) саме як афоризму:

*«Душа безвічна, та проте безсила
вчинити щось, щоб зрятувати себе ж»;
«Любов — протяжна мука»;
«На схилку літ опосідають нас дрібні
спокуси і здрибнілий час»;
«Все пополам — трутизна і нектар»;
«Найбільший гріх в житті — життя
любить»;
«Ти в тому віці, друже, що пора спинити
біг холуйського пера»;
«Нам не збагнуть, задивленим в деталі,
ні замислів Господніх, ні мети»;
«Змагатися з минулим — це безглуздя».*

Нааявність цих і подібних до них афоризмів, хоч не вичерпує, звісно, усього змісту Мовчанової поетичної філософії, значно полегшує завдання літературній критиці, даючи змогу доскоду цитувати «нецитатного Мовчана».

Добре надаються до цитування і такі рядки з тропічно мінімалізованих віршів, що вже стали заголовками статей і книг про П. Мовчана або мають усі шанси стати: «Біжучу мить бери в майбутній час», «В самоті душа пильніша, бачить далі, аніж зір», «Вже переходить захват в біль», «О літо! — це суцільні втрати того, що квітло, що росло», «Судилося нам жити в цій країні, де кривда і безпам'ятство живе», «Розорана правичність, розмелені часи», «На Господнім току не вшуха обмолот», «Грунт із-під ніг витіка сохвилин», «Звідкіль в тобі ця Каїнова лють? Звідкіль в мені ганебна ця покора?» тощо. Окремі із цих рядків оприявнюють ніби плавне перетікання метафори в афоризм, яке може дійти завершення в міру частоти їх уживання. І це зримо демонструє безглуздість подибуваного в популярному літературознавстві

протиставлення метафори афоризму. Адже афоризм, якщо розібратися, взагалі тяжіє до метафоричності, а не вщощена «намертво» в текст метафора — до афористичності.

На колір і смак, звичайно, товариш не всяк. Хтось казатиме, що тропічний мінімалізм «пізнього» Мовчана програв порівняно з його важкокопитним Пегасом. Проте все залежить від того, під яким кутом на цю смакову дилему дивитися. І. Дзюба радий читати Мовчанів поетичний живопис двічі: перший раз — щоб розгадати метафоричний візерунок, другий — аби відчутти ритміку вірша. Порада була таки слушною, я теж нерідко нею користувався. Але мелодійні поезії збірки «Ти» читаю не двічі, а безліч разів — просто для насолоди.

Я дуже люблю цю збірку. Проте слідом за М. Слабошпицьким не вважаю її вершиною творчості Павла Михайловича. Натомість дотримуюся думки, що вершин у нього кілька. Це й достиглий до максимальної живописної концентрації «Жолудь», і моральні імперативи «Світла», і неоясна глибина «Потопу». Але також і граціозна у своєму мелодійному звучанні й класичній версифікаційній строгості збірка «Ти».

На цьому свої нотатки завершую. Не знаю, чи відповів до пуття на всі поставлені самому собі запитання, на кожне «чому?». Але, сподіваюсь, мені вдалося показати, що певна частина багатопланового поетичного доробку Павла Мовчана ще перебуває поза літературно-критичним дзеркалом, а якась потребує й іншого дзеркала. Чи системи дзеркал.

Микола СЛЮСАРЕВСЬКИЙ,
член НСПУ, лавреат Державної премії України в галузі науки і техніки

ТЕ, ЩО ЗРОБЛЕНО, І ТЕ, ЩО ЗАДУМАНО

Назву поетичної книги «Те, що зроблено» можна віднести й до усього доробку поета, літературознавця, історика літератури Юрія Коваліва. Така «різновекторність» творчого шляху має відображення і в його поетичних імпрезах, метафоричній багатолітності, філософській сконцентрованості. Все це узагальнює й обґрунтовує громадянська позиція автора, його переконаність у вітальній силі життя:

*Хай там що — але навіть каміння
Неминуче буде цвісти.*

Архітектоніка книги, освітлення її смислових поверхів, на жаль, суттєво затемнюється мотивами відчаю, зневіри, чорними ескападами метафоричного конструкту: «Марно стукати в двері, коли за дверима нікого, щезли дороги, якими ти біг до них», «На чорному чорне. Потрошена поряд черешня, крізь вибиті двері нічийний собака біжить». Цей «бодлерівський сплін» часто пригальмовує чуттєву сферу, яка в поезії відіграє чільну роль.

Звичайно, жорстока війна в Україні, породжені нею страхи, викликають демонів зневіри. Та вже «крізь московитські пазури, крізь гоморру й содом» пробивається світло надії і віри — сполотнілий від болю світ бачить, «скільки сердець українських прикрили його собою». Наближається той час і той день, вірить поет, коли настане жорстокий і неблаганний Судний День і Чорний Вершник-москвит провалиться у незворотну тьму.

Юрій Ковалів болісно виривається «з минулого тунелю» — витворює із «того, що зроблено», із своїх спогадів-рефлексій, із своїх переживань поетичні цикли: «Чорні вірші», «Анахоретські сповіді», «Роздуми на межі», «Послання до себе», відчувачи себе «самотнім чернцем», «персонажем випадковим». Це психоемоційне переживання своєї долі, розп'ятої на хресті драматичної історії України, фаталістично пульсує в поезіях Юрія Коваліва, який емоційно вразливо реагує на ці драматичні колізії свого часу.

Характерно, що ці перебіги владно заявляють про себе і в сфері літератури. Поряд з усталеними жанрами з'являється модифікація верлібру, що нагадує шаманський ритм молодіжного «репу». Розминаються межі між окремими жанрами і це створює певну «психологічну трясовину» у сприйнятті.

Такі турбулентні потоки смислів і художніх акцентів зустрічаємо і в книзі Юрія Коваліва. Він прагне «на собі» перевірити звучання й художню ауру різних стилів, часом він потрапляє у ритм і фразеологію одного з них, а інколи його власна мелодія «зависає» в тумані невизначних образів.

Добре, що він знаходить свою власну і неповторну ноту в симфонії духовного світла, яке не підвладне змінам і сумнівам. Так у вірші «За мотивами псалма 90» поет ясно озвучує свій духовний і життєвий шлях:

*Ти кличеш — я йду.
І зброя моя промениста,
як воля Господня, щоб з нею стати до бою.*

А в розділі «Знає Господь» знаходимо такі афористичні й художньо виражені рядки:

*Де в цятку витекла дорога
Поглянь на неї, і тоді
Навряд чи ти побачиш Бога,
Якщо Його нема в тобі...*

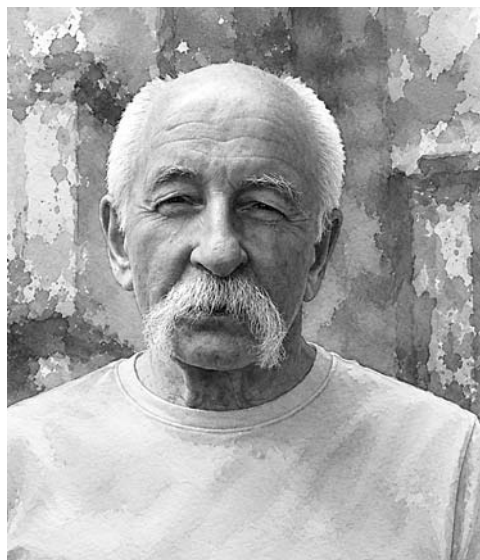
Поет розуміє ту вроджену гріховну сліпоту людства, яке перестало бачити Бога й одночасно перестало усвідомлювати власну суть. Про це йдеться у вірші, коли Бог у вигляді простої людини приходить у місто і ніхто його не пізнає: «Бог у місті, самотній Бог, бодай би хоч раз упізнали тоді чи тепер».

Як бачимо, звернення до високих ідеалів викреслює адекватну іскру власного духовного прозріння: «пізнай себе на власному хресті, якого сам ти витесав для себе».

Характерно, що звернення до духовної тематики виводить поета на шлях сучасного узагальнення, що вписується у болючі проблеми сьогодення:

*Щоб рівноапостольним стати
треба знайти літописця
який переписує світ
З чорного робить білим
з білого робить чорним
ніхто вже не пам'ятає.*

Перед нами відображення у поетичному дзеркалі найбільш пекучої проблеми нашої епохи, яку назвали постмодерном. Наше життя заповнили симулякри, колишні ідеали повисли у бездуховному просторі, як прапори без вітру. Хочеться ковток свіжого

*Він обійде господу
(лише не питайте: навіщо?),
Лад наведе навколо й піде собі непомітно,
Щоб повернутися знову...
Так часто буває на війнах.*

повітря, намацуєш ногою наріжний камінь у всесвітній трясовині. Прагнеш провідника і співбесідника:

*Я сам. В зелених келихах роса,
Та солов'ї, щасливі по-земному,
Та акварельно свіжі небеса...
Але навіщо це мені одному?*

Ці рядки, оминаючи розум, відразу сприймає серце. І разом з цим, поет — це не інструмент вираження, це оте саме ніщевське Само, яке є і потоком, і джерелом вираження. Юрій Ковалів прагне знайти оптимальний баланс між джерелом і потоком вираження:

*Дивитися очима ворона,
але не бути вороном,
Дивитися очима каменя,
але не бути каменем,
Дивитися очима ножа,
але не бути ножем,
Дивитися очима полум'я,
але не бути полум'ям -
Навіть тоді, коли
і камінь,
і ніж,
і полум'я
Стали твоїми очима.*

Юрій Ковалів також дивиться на світ «очима війни», він бачить тінь мертвого воїна, що повертається до своєї господи:

І у новій поетичній збірці «Чорний вершник» Юрій Ковалів продовжує «бодлерівський» напрям поетичного слова. Це й не дивно, оскільки він сам у анонсі до книжки зізнається, що «поезія — чи не єдиний прихисток сповіреної душі у цьому абсурдному світі з його невеликовими фантомами».

Ці «фантоми» накривають чорною хмарою духовний горизонт автора: «Над водою мертвою літає остаточно спочивлий Дух», «Але ж Дніпро нікуди не тече... у нього ти питаєш про Дніпро», «Ти — колесо. Ти киришся — і досить. Куди й навіщо? — знають воді». Однак найпохмуріші хмари прорізає сонячний промінь і поет розуміє: «Суд розпочався Божий вже слово в пїтми пролунало».

Коліваємось разом з ними. Очевидно, саме в цьому головний зміст збірки «Чорний вершник» не став ще одним вершиком апокаліпсису, Господь поставив на сторожу людську душу. І дуже важливо, щоб вона була чутлива до добра: «Проте, коли глуха душа, то музика тут ні при чому».

Є ще одна засторога духовного звиродніння — глухота до рідного слова, про це яскраво й талановито говорить поет.

*Загубиши слово
позич в сусіда
(якось минеться)
загубиши мову
позич в сусіда
(душу заклавши)
з петлею боргу
загубиши мову
в чужому слові
німуєш
хто ти
спитай сусіда
(якщо він скаже)*

А поет продовжує повертати словам їх первісне, духовно просвітлене значення і тим самим сприяє наведенню ладу в нашому бурхливому, сповненому таємниць бутті.

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ

«...Моя доля — бути блискавкою»:

Інакша лірика Патриції Килини

Еномен Патриції Килини (15 червня 1936 — 9 лютого 2019) з німецько-норвезько-ірландської родини (взяла псевдонім від імені однієї з героїнь «Лісової пісні» Лесі Українки) став неординарним явищем не лише Нью-Йоркської групи (Б. Бойчук, Ю. Тарнавський, Б. Рубчак, Емма Андіївська, Віра Вовк, Женья Васильківська, Ю. Коломиєць, О. Коверко та ін.), а й української літератури. Очевидно, не останню роль її входження на терени української лірики відіграло велике кохання, власне закоханість в Ю. Тарнавського. І не тільки воно, адже українська література має особливу магічну силу, котра притягувала до себе Юрія Клена, Л. Первомайського, Василя Вишиваного, В. Земляка чи М. Фішбейна.

Патриція Килина (Патриція Нелл Воррен; Patricia Nell Warren) народилася в штаті Монтана (США), надрукувала збірки «Трагедія джмелів» (1960), «Легенди і сни» (1969), «Рожеві міста» (1969), працювала над невиданою книжкою «Кінь з зеленою гривовою з вінілу». Серед нью-йоркців виокремлювалися виразно індивідуалізованим ідіостилем. Вона оперувала «скупими мовними засобами, продукуючи твори до крайнього прості, очищені повністю від риторики та красномовності» («Нью-Йоркська група: Антологія поезії, прози та есеїстики». — Л., 2012). Б. Рубчак й Б. Бойчук, назвавши Патрицію Килину «поетом-мислителем», аргументували таку ідентифікацію метафорично: «елементи філософського світогляду вона [поетка — Ю. К.] вміє перетопити на справжню поезію, на поезію-міт» («Координати» — Нью-Йорк, 1969. — Т. II). Ідеться, очевидно, про авторський конфлікт зіставлення протилежностей раціо (філософія) й емоціо (поезія). На їх перетині вдається усунути антитетику поетичного образу й наукового факту, синтезувати їх. Патриція Килина не мислила науковими категоріями, але її поетичні формулювання еквівалентні філософським судженням. Вона своєю творчістю латентно заперечувала твердження О. Вайнінгера про неспроможність жінки бути філософом, припу-

щення професора Кравчука з повісті «Еней та життя інших» Ю. Косача про нездатність жінки реалізуватися в мистецтві.

«Поезія-міт» Патриції Килини має потєбнянське обґрунтування, адже міф не існує поза словом, розкриває свою сутність завдяки вербальній інтерпретації певного образу, що властиво поезії, невід'ємній від мови. У цьому разі — української, опанувавши яку Патриція Килина зізнавалася: «Це моя доля — бути коханкою блискавки. / Це моя доля — бути блискавкою. / Многая літа!». Патриція Килина облаштувала українську мову як «оселю буття» (М. Гайдеггер), заповнену ірландсько-німецькими й українськими міфемами, віртуальними уявленнями американської дійсності. Марія Ревакович інтерпретує її лінгвістичний вчинок «мовним самовигнанням. Будучи американкою, вона [Патриція Килина — Ю. К.] свідомо обрала статус Іншої у власній країні». Екзистенційне помежів'я засвідчило себе у триптиху «Дерево», полемічному до «Листя трави» В. Вітмена, адже поетка апелювала до властивої українському світоуявленню символічної макросистеми тривимірного космосу з його корінням, стовбуром й кроною, відсутнього в американській цивілізації, позбавленій родового коріння й крони. Т. Карабович, вбачаючи в ліриці поетки «антропософію душі» з елементами пантеїзму й фемінізму, наголошує на категорії свободи з ознаками «родинної традиції». Можливо, знайомство з українським світорозумінням загостило в поетки зацікавлення власною генеалогією: «Я маю від прабаби / дерев'яну ложку [...], брошку / із слонов'ячої кістки [...], грим / у літнім пополуванні / страх і дивування / в куцах агрусу» («Спадщина»).

Патриція Килина балансувала на екзистенційній межі свого та іншого; переступаючи в інше, сприймала довкілля інакше не тільки в лексичному й семантичному значенні, а й онтологічному: «Я, чужинка, розумію тільки по-водяному, // по-часовому; / бачу те, що вже бачила, що ніколи не бачила. / Те, що далеко від мене, далеко».

Перекодовування однієї знакової системи на іншу, особливо трагічної («коло потоку знаходжу черепок з чорними // узорами, свіжо розбитий, / і коло потоку земля є свіжо скопана»), загострювало зір, чуже страждання ставало власним, особистісним: «стою між блисками води, між трісками гілок, / між криками тварин і стовбурів, / і голос під деревом тихо каже: "Слава! Слава на віки!"».

Поетка віднайшла тимчасовий Dasein в українській мові, що так і не став її тут-і-завжди, зате загострив чуття аналогій в образній системі, активізував, за спостереженням упорядників «Координат», можливості порівнянь «щоденних, прозаїчних предметів та явищ до сновидних, невиразно-загрозливих, «надреальних» елементів». Патриція Килина не висловлювала «своїх почуттів з притаманною ліричним поетам безпосередністю», дистанціювалася від зображення, робила, як здавалося Б. Бойчуку, «холодні, стримані записи». Вони, об'єктивно відсторонені, але не протокольні, як у ліриці Є. Плужника, зорієнтовані на «метаморфози «оприроднювання» людини» (Б. Бойчук, Б. Рубчак), проймалися натурфілософськими інтенціями. Порушення світової гармонії супроводжувалося екзистенціалом «стриманого жаху», висловленого «спокійними розповідними рядками» у «спілкуванні з чужим, а то й ворожим всесвітом», з відчужилим «аритмічним», «імпровізованим» людським часом», глухим до природного часу (Б. Рубчак).

Доробок Патриції Килини представляє епічну лірику в українській літературі, але не контрастує емоційній, кардіоцентричній її традиції, адже «природа і цивілізація не протиставляються, а навпаки тісно взаємодіють» («Нью-Йоркська група: Антологія поезії, прози та есеїстики». — Л., 2012). Інтелектуальне переживання, розгорнуте в мікросюжетах, має сюрреалістичні властивості, характерні для дебютної збірки «Трагедія джмелів». У творах поетки проступає жіноча логіка, ознаки фемінного письма, особлива увага до виразно відчутної предметної фактури, фіксованої метафорою одивнення: «Чорна спідниця потоку зовсім протерта, / і протерте є полотно дерев», «як корок, ломляться оленячі роги». Іноді трапляється погляд поза чуттєвою сенсорикою, в аспекті феноменологічного мислення «про»: «Думаю про світ без вух, без очей, / де звуки нечутні, де істоти невидні». Екзистенційний простір перетікає поза часовими матрицями, коли лірична героїня, опинившись на екклезіастівському трагічному розламі взаємозожнених часових проєкцій, відсторонено констатує: «Мої предки вже вбиті» — «мої нащадки були давно вбиті, що новина для них вже є казка — / і довше не дивуюся». О. Астаф'єв вбачав у таких жорстоких казах буття «принципи сигніфікативної роздвоєності» на мортальну (постійне нищення людей) й інтимну сфери (сумнів у власному існуванні). Будь-який задум, навіть провіденційний, не завжди збігається з наслідками його втілення, в чому полягає метафорично сформульована «трагедія джмелів», «шукання хрущів», кружляння сонця «довкола куца неба», бо в результаті «Під важким льодом лежать всі озера, всі куці, / і твої божевільні крила завжди будуть горіти». І вирватися з фатального коловороту природних на зникнення подій неможливо («Молодий бузок», «Фараон каменів», «Посмертна маска», «Case history»), тому лірична героїня сприймає життя таким, яким є, — «єдиною правдою, / а поезія найкращою брехнею».

У збірці «Легенди і сни» поглиблено філософічні занепокоєння Патриції Килини. Вони, пов'язані зі зміщенням просторово-часових координат, засвідчують відносність людських уявлень та орієнтацій, коли усталена матриця минуле-сучасне-майбутнє, зміщена у своїх траскторіях, як у викривленому дзеркалі: «Я Цезаря знала добре, / познайомлюся з Цезарем завтра». Лірична героїня, дезорієнтована в хронотопах, може уявно припустити звільнення від засилля часу, аби одразу зрозуміти свою залежність від нього між століттями (з однойменного вірша), констатувати: «Я напевно не існую». Події можуть перетікати поза конкретним суб'єктом. Однак тоді вони не матимуть жодного значення, що збагнула лірична героїня з вірша «Забуди зеленіти», яка щороку готувала себе до весни, але «а цього року — / я не

знала, що весна прийшла, / і я забула зеленіти». Немовби заперечуючи гераклітівську тезу незворотності часу, вона, застосувавши прийом хіазму, запевняє: «Я повернулася до гір, / ніколи їх не залишаючи; / я залишила гори, / ніколи до них не повернувшись». Виявляється, світ попри свої неминучі зміни і втрати лишається сталим, але в дусі Книги Екклезіаста: «моє місто згоряло, немов Троя, / та не згоріло — / бо моє місто є занове для прокльонів, / бо моя сім'я є занова для трагедії» («Яксяк касида»). Спадкоємність містить в собі кармічний сенс, неспокутовану провину, за яку приречені відповідати нащадки («Спадщина»: «маю кару / моєї баби: / ніжнішу, як кара / її власної баби»), неусвідомлену трагедію («Чорна тополя»: «На горбі хата й чорна тополя. / Розбиті вікна ширшають ніччю, / гілля тополі тоншає ніччю [...] / там для нас досить жаху, / там для нас досить часу»), але без містики «готичного роману».

При читанні поезії Патриції Килини виникає враження, ніби нічого не відбувається, як у ситуації з ниткою, яку ніяк не могла жінка «затягти в голку»: «Скоро жінка заснула; впала голка, / і танцювала ще хвилинку на підлозі. / Надворі падали зелені листки із дерев, / і з листками птахи». Тривіальний побутовий сюжет у несподіваній розв'язці приховує інший зміст, викликаючи неабияке занепокоєння: «Неначе останній день світу, / неначе Страшний Суд» («Голка»). Апокаліптичні видіння виразно проступають у вірші «Case history 2», символізовані чорними фонтанами й «чорними водоспадами нічного лісу». Патриція Килина застосує чорну барву, пов'язану з танатосними подіями (стилізований під народну пісню вірш «Моя чорна кобила»), або чорнобілу з відмінними значеннями, що засвідчують драму свідомого й підсвідомого: «білий, він приносить сніг моєї душі, / чорний, він тече під льодом моєї душі, / тіннявий, він смеркає в лісі моєї душі» («Чорний і білий кінь»). Ідеться й про індоєвропейський тотем, пов'язаний в ірландській й українській космології з культом коня як священної тварини, в якій «білили очі, білили ніздрі», а відтак — «білили зорі, мов кульбаби, / і місяць ріс, мов молочай» («Коні прийшли до водопою...»).

Поема «Плач на смерть Антонія Ріса Пастора» висвітлює іспанський звичай пішої кориди, що перетворюється на жорстокий спорт, азарт на межі життя і смерті, на небезпечну гру, в якій чоловік утверджує себе в маскулінному приборканні світу, репрезентованому биком. Часто таке видовище, позбавлене сакрального сенсу давніх іверів та реконкісти, завершується загибеллю матадора. Однак трагедія в інтерпретації Патриції Килини має відмінний зміст, коли жертвою стає інший: «Бики вбили багато великих матадорів — / Пеппе-Ільйо, Ель-Еспартеро, Хоселіто, Манолете — / але ти, Антоніо Рісо Пасторе, / не є матадором, тільки слугою матадора». Поетка шокована фатальним збігом обставин, байдужістю смерті, що принесла горе родині Антонія Ріса Пастора, так само вже байдужого до її страждання. Нанизуючи анафоричні конструкції, Патриція Килина майстерно стилізувала жанр плачу: «В Мадриді чекає на тебе труна з рогами, чорніша від бика, / в Мадриді чекає кладовище, безжалісніше від голої, / в Мадриді чекає могила, менша від твоєї платні. / Антоніо, тебе минають тополі, / і їхні золоті листки падають поволі, / бо дерево твоїх жил уже голе». Застосовано кінематографічний прийом послідовного кадрування подій і предметів, віддаленої і зближеної зйомки, зокрема передсмертний рух руки помічника матадора: «Рукою хочеш посадити зернину нового серця в твоїх грудях, / але знову падеш, поволіше, ніж кам'яні ліс». Цей повільний перехід у вічність — вбивчий для героїні, яка усвідомлює, що невдовзі станеться ще страшніше — забуття: «Ріг, немов корінь, розщеплює камінь твого серця, / та голота вже тебе забуває, / і я тебе забуваю теж, / бо мені ще треба перенести тисячі смертей. / Я плачу якнайкраще».

Збірка «Рожеві міста», складаючись з однойменного циклу і циклу «Алюміній і рожа», засвідчила версифікаційні зміни творчої еволюції Патриції Килини. На цей раз вона, звернувшись до сонетів англійського зразка (цикл «Алюміній і рожа»), власне кострубатих сонетоїдів, не дотримувалася точного римування. У них зберіглася

епічно-розповідна диалогія. Тверда строфічна форма давалася важко. Поетка зуміла висвітлити драму любові в епізодах авіапрощання, чекання, прозріння, зустрічі, отожднення кохання з каменем, з тополями на горизонті. Водночас траплялися й мотиви невідповідностей високого мистецтва й споживацьких інтересів, коли «трубадури вбиті вже числами, / І труби авт зглушили ту баладу» («Антична доля»). Платонічна любов із циклу «Алюміній і рожа» зрідка пожавлена відвертим лібідозним натяком-метафорою («Твоє кохання — промінь лазеру, / такий блискучий, що просвічує / мою речовину, непрозору, немов сталь»), захопленням метаморфозами еротичного осяння: «від надмірності світла я сама / стаю променем, а ти — мою прозорою сталлю» («Мінімальні поезії»).

Патриція Килина природніше почувалася у верлібрах циклу «Рожеві міста», нав'язаних враженнями від Іспанії, стилізацію жанру пасос (від *расо*: крок) як віршформи короткого реалістичного твору, передану в сюрреалістичній манері. Вони інспірують пошук сенсу людського буття, що, з витерними мнемонічними слідами, часто лишається без відповіді: «Життя — біле світло без присмерку. Нічого не пригадує. / Часами треба дивитися в глибину, між помаранчу і землю, / між пам'ять і небуття». Споглядаючи пустельні рівнини з ілюзією руху без руху, лірична героїня, перейнята любовними переживаннями, тишить себе, що «Ніхто, коханий хоч хвилину, не зникає з туги, / ніщо, коли воно було домом, не стає пустелею». Стежачи за паром закоханих в Гранаді й мовчазними архітектурними (арабський палац, арки Двору Левів) і природними свідками (далека сосна, «звук поцілунків, які роблять золоті риби / у зеленім ставку, ніжні та покладливі») їхньої пристрасті, вона поринає в лібідозні фантазії: «Хай стає моя душа зеленим ставком, / хай обіймає мене коханий, неначе / рожева арка своєю тінью». Вірші «Valencia», «Sahagún de Campos», «Toledo» означені історіософськими й інтермедіальними рефлексіями. На збірці позначилося захоплення поетки козацькими думами, які вона для себе відкрила, згодом частину їх переклала на англійську мову й видала разом з Ю. Тарнавським («Ukrainian Dumy / Українські думи», 1979), зацікавилася бандурою, лірою, трембітою, захопилася вільнолюбством козаків, доля яких викликала асоціації з індіанцями. Такі мотиви повніше проявилися в добірці «Нові вірші», надрукованій в журналі «Сучасність» (1971). Саме тоді вона переживала розлучення з Ю. Тарнавським, шукала вербальну відповідність своїм почуттям: «Хіба шпранель вдаряє / так із далека і так глибоко?».

Вірші із збірки «Поза збірками», що впорядкував у «Віртуальній антології» Р. Бабовал, друкувалися в періодиці («Нові поезії», «Сучасність») впродовж 1965–1979 рр. Упорядник згрупував їх у цикл «Мінімальні вірші». Їм властивий мотив «відсутньої присутності» («Про що буде моя балада? / Вже не існує праліс. Або, якщо існує, / ми вже не вміємо жити в ній»), віддзеркаленої в «присутній відсутності»: «Камінь. Так, камінь. Ні, камінь. / Унікає скульпторів, хоч метафізика ловить тільки його тінь. / Камінь без каменя». Патриція Килина, можливо, більше, ніж хто інший серед модерністів, апелювала до Платонівського мімізису, до невловного ейдоса («Дивившись в мою суть електронним мікроскопом, / знаходиш веселку, яка зникає у веселці, / шестикутник, який зникає в шестикутнику»). Протеїчна фабула має несподівану розв'язку: «Коли ти закохався в мене, я вже була зникла». Знакова система втрачає звичну референцію в смислово полі непрявлених конотацій, поданих в серпанкових натяках сновидіння: «Мені снилося, що вона — не знаю, / чи моя мати, чи ненароджена дочка — прийшла до мене в моїм городі. / Не знаю, чи. Зазимки. Дерева вже / вмирили. [...] / Не знаю, чи мені снилося, чи я. Не чад, не чад, а тиміям». Лірика Патриції Килини відповідає жанру мінімалізму, поширеного в музиці, малюванні й літературі 50–60-х років, котрий полягає в застосуванні оголеного прийому, драматизації художнього матеріалу, зумовленого потребами конкретності зображення без втручання в природу слова, в процес самовираження. Така «технологія» потребує особливого, не традиційного світосприймання: «А я — інфрачервона. / А я — невидима собі, хоч свічу в своїй власній темряві. /

Мені треба спеціальних окулярів, / щоб бачити себе в дзеркалі».

Екзотичний цикл «Сім єгипетських пісень» з'явився не випадково, адже об'єктами зацікавлення Патриції Килини була середньосхідна міфологія, давня культура Єгипту, історія старовинних килимів. Він переповнювався ремінісценціями язичницьких сакральних фабул, пов'язаних з постатями їхніх персонажів, які, переступивши віки, діалогізують з ліричною героїнею середини ХХ ст. Подолавши межі тут-і-колись, перейшовши в простір тут-і-завжди, самодостатня Тіє як втілення вічної, нетлінної краси постає «живіша ніж життя, красивіша ніж краса». Деякі постаті з минувшини на кшталт Сменхаре (Анхелперура Сменхара — загадковий фараон XVIII династії, син Ехнатона; за іншою версією — Мерітатон, дочка Нефертіті) не спроможні ідентифікувати себе у собі, в естетичних категоріях, сподіваються на герменевтичну проникливість нащадків. Іноді легендарні постаті потрапляють в чуже для них оточення майбутнього, котре, втративши вміння адекватно декодувати праісторичні явища, схильне пристосовувати їх до власних споживацько-утилітарних забаванок. Таку смислово аберацию зазнала Нефертіті (дружина фараона XVIII династії Ехнатона), опинившись «в льоху, / в каварні, повній диму». Лірична героїня іноді вдається до молитовно анафоричної стилізації, звертаючись до Ахнесенпатен (дочка Ехнатона й Нефертіті, єгипетська цариця XVIII династії, дружина Тутанхамона, відома під іменами Ахнесенамон, Ахнесенпатаамун, Ахнесенпатаатон, Ахнесенатон) — «королеви кінця», дочки блискавки», вбачає себе її спадкоємицею: «Не журися, наречена рівняння, / радуйся сурмами з атомів, / перед пропавшими дверима льоху / ти залишила вінок, уже зів'язий, / і його знайдуть».

Пафосом одивнення й калейдоскопічної карнавалізації проіннятий вірш-метафора «Кінь з зеленою гривою з вінілу» (тобто з полімеру чи грамплатівки), що сприймався за найповніше втілення сюрреалізму, «міцно вплетеного в композицію» твору (Б. Бойчук). Фантазійна магія здатна метаморфозувати одні речі в інші, досконаліші, естетизованіші («червоні семафори перетворюються в троянди, / часописи — в золоту бляху; падає роса, немов дощ»), змінювати етичні категорії зла на добро («Замість каменів — хліби; замість гіркоти, мед, / і кати грають на скрипках, / і крематорії перетворюються в цирки. / На кілька хвилин страшний світ стає тістечком, / і янголи ходять догори ногами в метро»), відкривати простір калокагатії: «Все є добро! Все є краса!». Зелений кінь з несподіваними конотаціями «має шию, подібну до саксофону (поле стає барабаном) / і чвалає, мов джаз, який має нздрі і хвіст». Дивовижна істота наділена функціями деміурга космічного масштабу («його сліди є галактиками, / його пірхання — нові зорі, / його тінь — червоний пересув, / що переганяється зі світом до кінця існування»), ознаками сакрального сенсу: «Немає Бога крім Бога, / і цей кінь — його пророк». Поетка вчасно обірвала свою міфічну нарацію, принадно віртуальна семантика якої не збігається з реаліями земного побуту: «Ах, як шкода, що не існує цей кінь, / шкода, що він не чвалатиме ніколи, / кінь з зеленою, / кінь з зеленою, / кінь з зеленою гривою з вінілу». Багата, розкішна уява переповнює вірш «Спомин»: персоніфікована блискавка, як згадає лірична героїня, «сіла коло мого ліжка, / на крісло моєї прабаби, / і стала читати мені казки». То була особлива подія в дитинстві оповідки, атрибутована через знакові предмети й символи («Вона мені дає свіжу гілку калини / і білу тигрицю, / каже "Многая літа!" / і цілує мене»), спроектована на її майбутнє життя: «Це моя доля — бути коханкою блискавки. / Це моя доля — бути блискавкою / і спити себе, щоб бачити». У цьому й полягає сутність «поезії-міту» Патриції Килини, про яку писав Б. Рубчак, спостерігаючи, як доколишня дійсність розгортається паралельно з уявленою або відчутною наддійсністю — між цими двома світами людського існування весь час виростають мости, а часто ці дві сфери зливаються, з'єднуються в одну нерозривну цілість» («Сучасність». — 1968. — Ч. 1).

Юрій КОВАЛІВ,
лауреат Шевченківської премії

НОТАТКИ НА ПОЛЯХ СМЕРТІ ПОЕТА

ХРОНІКА 12 БЕРЕЗНЯ 1997

Об 09:20 години на Центральному вокзалі Петра Шевченка (Біліводу) зустрів кур'єр газети «Киевские ведомости». Власкор попросив отримати в касі його гонорар. Сказав, прийде в редакцію по обіді. Розстались вони близько 09-ї години ранку 12 березня 1997 року. Відтоді ніхто з друзів живим його не бачив.

Читаймо вірші поета:

ПАРКАН

Предивний вдова був паркан.
Під ним кохану я чекав.
Прадавній птах з людським обличчям
нам вічне щастя віщував.
Паркан весною парував,
в землі землею підростав,
неначе наш селянський бог
поволі пальці вистромляв
і нас од світу затуляв.
І тільки в отворі воріт
курився чорний білий світ.

Немає щастя на землі —
мій батько згинув на війні.
Немає хати. Де паркан?
Шалений вітер-сухий
у цьому вірші зараз пан.
І впав я мертвий серед трав,
і геть пішов із цих рядків,
я наче сам себе родив,
сповив, коліску колихав...

Кричить услід людині птах,
що мати дивляться на шлях.
Пір'їну краще красних слів
у полі вітер закруктив.

Близько 12-ї години зателефонував Сергій Кисельов: «Ти знаєш, що Петро у Києві?»

Я стривожився. Раніше, приїхавши, він одразу озивавсь, а потім приходив ночувати. Стояло 12 березня.

«Де він?» — «Не знаю. Після обіду обіцяв бути в редакції».

Читаймо вірші Петра Біліводи:

* * *

Ще сонце спить. А мати варить борщ.

А батько в'яже віники.

А баба

вже спить на цвинтарі.

І поряд з нею — дід

поріс травою.

Як ота кульбаба
додолу обсіпається мій рід.

А втім — я сплю. Дружина варить борщ.

Я віники в'яжу. І знову сплю —
на цвинтарі. А поруч стогне баба.

... Дме вітер. коливається кульбаба...

На 20 годину ми з дружиною обдзвонили пункти швидкої допомоги і відомі нам лікарні. У морг не наважились. 12 березня 1997 року виявилось найдовшим з усіх, що випадали мені у житті.

Для Петра воно стало ще й останнім.

Читаймо вірші Петра Біліводи:

ЗВУК

... Баба з воза і онук
на ґрунт ступили обережно,
немов на кригу, і хитнув
їх вітер із Правобережжя.

Цей вітер щоки надимав
і гнав повітря в ту щілину,
де силует стояти мав
онуку — батьком, бабі — сином.

Ревів, як в аеротрубу,
через усю країну потяг,
і силует, що був навпроти,
слова і рухи позабув

і витончився до струни,
яку не вгледити і на сонці,
і від германця до японця
її останній звук бринів.

... І баба з воза, і онук
їдуть, тримаючись за звук...

Петрова дружина телефонувала до пізнього вечора. З Києва чоловік дзвонив їй по кілька разів

на день, а тут — жодного. Я відбірювався, як мій: Петро — там, а тепер — там, звільниться — одразу набере.

Близько півночі жодна версія не підходила, дружина взяла трубку і сказала: «Вони набралися з Сергієм і тепер сплять».

Галинин терпець урвався: «Якщо Петя сьогодні не подзвонить, хай додому краще не приїжджа!» Ми похололи.

Читаймо вірші Петра Біліводи:

ВІР МЕНІ

Вір мені, вір мені, вір мені

зараз,

отут,

на самотині,

вір, що я двічі ту віру помножу,

вір, що і сам в те повірити зможу...

Боже!

Береза на вересень схожа,

грим — на фіалку,

кошик — на сон,

груші звисають

з верхівок сосон...

13 БЕРЕЗНЯ 1997

Зранку до пошуків зниклого колеги підключилися «Киевские ведомости». Кримінальні журналісти Олександр Корчинський і Олександр Ільченко використали власні зв'язки у правоохоронних органах столиці. Нам лишалось чекати і вірити у чудо.

Галині зізналися: Петя зник і його шукають...

Читаймо вірші Петра Біліводи:

ВНОЧІ

Провис у проваллі вікна,

неначе у рамі картини —

горобеням під стріхою,

стріхою над горобцем.

Випаду чи на випаду?

Випаде чи не випаде

серце з моїх грудей?

Час од часу виходить на зв'язок Сергій Кисельов:

«Вночі до лікарні було доправлено непритомного чоловіка без документів. За описом схожий на Петра. Виїжджаю на упізнання».

За півгодини відбій: не він. Надії народжувались і вмирили.

Читаймо вірші Петра Біліводи:

* * *

Коли коливається клен, ковила,
коли коливається шлях, коли я
під кленом цей вітер треклятий кляну,
по вітру летить моя зібгана тінь —
її вже ніколи не наздожену.

В повітря і батько злетіти хотів,
та глибоко в землю уріс його тин.
Так глибоко в землю уріс його світ,
що й зараз лелека самотній стоїть.

Стоїть на повітрі, бо й клен одлетів,
стоїть на подвір'ї, стоїть між вітрів,
стоїть на порожньому просторі так,
неначе нікуди ніхто не злітав.

Близько 17-ї години у телефонній трубці пролунало категоричне: Петра знайдено: Турецьке містечко, вулиця Кадетський Тай. Його побачив хлопчик у проломі стіни покинутої бойлерної. Корчинський з Ільченком виїхали на місце події.

Читаймо вірші Петра Біліводи:

* * *

Плескати камінці
пускаю по ріці —
видовжилась рука аж до того берега,
по воді долонею,
по щоці.

А по річці човен —

повен повен повен повен...

Ухопився за нього — і ми попливли.

Та й не зчувся —

стала річка човном.

Сьогодні, 13 березня, Петро Білівода (Шевченко) загинув.

Сьогодні, двадцять дев'ять років тому. Вранці. Ніхто не відає, о котрій. Може у хвилини, коли я пишу ці рядки, він ще живий.

(Закінчення на с. 17)

Гомонить полтавський базар

Гомонить полтавський базар:
— Домашня курочка! З потрошком!
— М'ясо! М'ясо!
— А що воно за м'ясо?
— Підсвинок, ще вчора бігав. Ось подивіться. Сивий чолов'яга принохується...
— Тю! Та це ж кнур!
— Та ви, дядьку, самі кнур! Тьху на вас! Неграмотні! Ідіть, бо то від вас смердить.
— Ціп-ціп-ціп. Ціплятка! Недорого!
— Гарні ціплятка, тай й дівчатка гарні!
— Беріть! Іще прийдете!
— А з хазайкою, в хороші руки? — сивочолий гульвіса схиляється над молодичкою.
— Дядьку не заглядайте в пазуху, там грошей немає! Не сорому, не стида, ти ба! Заглядає, як сорока в кістку...

— Карасі! Карасі!
— Огірочки!
— Це всі, чи ще є?
— Ото все шо є. Де ж, як огудина погоріла від спеки!

— Добираєм меду!
— Картопелька! Добренна! Розвариста! Шановний, зупиніться, такої ні в кого нема.

— Ой, ні! Дивіться яка вона вічкова!
— Так некроплена ж!
— Ото всі так кажуть!
— Еге, значить ви не бачили кропленої, вона гладенька, як моя голова. — продавець проводить долонею по лисині.

— Ну дайте на пробу, як розвариста, то завтра ще прийду.

— Беріть, не пошкодуєте, а за завтра не знаю, обіцяли забрати 5 лантухів до ресторану.

— Вмієте ціну набивати! Гарзд, зважте кіло.

— ... Я так і знав, що ви оптовий покупець, більше грошей на маршрутку переведете. — зважує. — Споживайте на здоров'ячко!

— А вам спродатися! — щиро усміхається купець.

— Жіночко, ви по яких днях з молоком?

— Та кожний день... Приходьте!

— Диня! Диня — неабнаковенно солодка!

— Кавуни як дзвін! Підходим усі!.. Та не мніть їх так!

— Та я не мну, а вибираю.

— Я ж і чую, як риплять.

— Треба якнайкращий малятам знайти.

— Та вони всі гожі! Як дзвін!

— Липучки від мух і комах, носочки-лапочки!

Обрацаєм вніманіє! — жінка гостроноса, як та комаха, сікається до кожного, відволікаючи від торгу.

— Карась, короп, лини! Тельбухи-тельбухи!

— Доброго здоровлячка! Почому нині тельбухи котячі?

— То з риби! Де ви, діду, бачили котячі? Га-га-га!

— Та у мене Мурчик голодний.

— Купіть коропа, а тельбухи по гривні віддам. Сьогодні акція для котів!

— Важте з півкіла!

Дівчина повернулася спиною, набираючи тельбухи з пластикової коробки. Біла блузка напулася на молодих ребрах, ось-ось репне.

— Осьдечки вашому Мурчику — всміхнулася.

— Ти мені скажи, красуне, як ото ти на спині гудзики застібаєш? Невже руки такі довгі.

— Як будете багато знати, то скоро зістарієтеся. А руки-таки довгі — й до вашої спини рогачем дістану — крізь сміх намагається розсердитися дівчина.

— Валю, ти дивись з ким діло маєш, це ж отой шо в пазухи заглядає — підказує сусідка-продавчиня фруктів, поправляючи декольте.

А дід уже серед молочниць.

— Мочалки дротяні, пластмасові, металеві! Недорого! Скворідки блищать, як сонечко!

— Тьотю Галю, візьміть чоловікові спину потерти — оту дротяну — це вже Валя сміється до сусідки.

— Ага, ще й гуталіну пику натерти, аби не пив й не гуляв!

Отака вкраїнська жіночка — їй горе — не біда, сміх скрізь виручає!

— Мед! Стільники! Прополіс! — медові вуста під широким брилем хвалять товар і продовжують жувати стільник.

— Ой-ой! — молодичка, що зупинилася біля пасічника, схопилася за шию. — Дядьку, то ваші бджоли такі кусючі?

— Та хіба я оце за сто кілометрів від би їх? Вони в мене працюють. На, ось монетку приклади.

Сергій Якутович

— подає бідоласі копійку.

Молодиця прикладає монету до шиї.

Кривиться...

— Гаряча!

— Та де ж в таку спеку холодну знайдеш?

— Треба ж жало виїняти спочатку. Дай-но поможу. — де й взявся парубок, підкрутивши вуса, схиляється над потерпілою.

Молодичка, відгетькуючись від причепи, зникає серед людей.

— Побігла до хірурга! — регочеться пасічник і його сусіди в рядю.

Вирує привокзальний ярмарок! Гудуть поїзди, привозячи нові юрби продавців і покупців. Увесь світ поділився на тих, хто продає і тих, хто купує. На торжищі, як на життєвій ниві — кому повезе, а кого й обдурять. Їхала Галька з Головача, всі гриби ще в поїзді попродали. Вийшла з купю грошей в Полтаві, роздивляється — назад дизель за годину. Пішла на ярмарок, аби час не пропав задарма. Мила купила, оселедців, липучок від мух. Коли бачить гриби... Її ж боровики, й пакет той самий!

— По чому? — питається.

— По шістдесят прошу.

— ... За пакет?

— Ні, за кіло!

— Так я ж вам по тридцять з пакетом прода-ла! — мружиться проти сонця Галька.

— Тю на вас, це ж базар! Всім треба заробити.

— То пішов би та позбирав, як такий грамотний...

— Гриби білі! Добираєм! Гриби! — кричить продавець, а жіночка розпачливо хитає головою і уходить у напрямку станції.

— Снопики, снопики для засолу! Огірочки будуть тугі й хрумтячі! Покупаємо снопики!

— Огірочки домашні не гіркі, пахучі. Нюхаєм і по-ку-па-ємо. Відро мале — товару багато. Огірочки з піску — чистесенькі. Не минаємо, не минаємо, люди добрі!

— А якого сорту огірочки?... Як-як? Гірколес? Мабуть гіркі?

— Ні, з чого ви взяли?

— Ви ж кажете гірколес...

— Геркулес! Це оті, що в бур'янах ростуть!

Беріть!

— Та я вже купив трохи... А почому віники?

— Де ви бачите віники?

— А ондечки, чи то не ваші?

— Та це ж снопики в розсіл. Чи ви в школі не вчилися?

— Вам

аби базікати!

По чому вони?

— Як для вас то по гривні. На почин! Налітаємо, розбираємо огірки і снопики на засол. На засол, громадяни!

— То давайте два.

— Тримайте!

Дід подає монетки.

— А почому це відерце?

— Діду, то ж ваші огірки!

— Ти диви! Старість не радість!

— Діду, гуляйте до мене! — гукає з іншого ряду торгівка. — Віники питали — дивіться які в мене хороші!

Старий повертається і переходить до неї.

— А з чого вони?

— З найкращого проса! Оцей беріть замашний — вашій бабі сподобається, все чистесенько вимете! Вам як ветерану за десятку віддам.

— Та вона така, що і мене примете, як не такий куплю. — посміхається дід і лізе у матню по гроші.

А з-за його спиною студентки із намальованими губами в модних шкірянках також до віників:

— А по чому щіточки?

— Які, дівчатка? Ондечки віники хату мести.

Чи може, оці віхті?

— Віхті?! — переглянулись модниці.

— Віхті з рогозу, чоловік в'яже, візьміть! Бачте які тугенькі, а духмяні ж!

— Так це макіяж знімати?

— Таке скажете! Хату білити!

— В кого пика, як в свині, то згодиться і для макіяжу! — вліз в розмову сусіда, а люди навколо ледь не луснули зі сміху.

— Та воно ж городське, хіба знає як ту хату білити? Мабуть в квартирі шпалери поробили. — гомоніли ряди, а студентки де й поділися.

— Тьотю, ану стійте! Куди ви ото баклажан ховаєте?

— Так він же на землі лежить, хіба ваш?

— А чий же, бачите з коробки випав.

— Та подаруйте жінці той баклажан. Окажіть милість, чи на вас хреста немає? — озивається бородань навпроти.

— А ви не вмішуйтеся! Торгуєте своїми яйцями — торгуйте! Або всім бабам пороздавайте на милостиню. Не, ну ви бачили такого праведника?

Гурт сміється, а торговка овочами подає бабусі до баклажана ще трійко помідорів.

— Дай Боже здоровля тобі, дитина моя! — щаслива бабуся шкандибає далі.

— Бурячки, бурячки. На борщ, на квас! Підходимо, аналізуємо, торгуємося! Купіть буряк, хто не дурак!

— Курочка гарненька-молоденька, незаймана!

— А ну дайте подивитися на неї.

— Дивіться, будь ласка.

— А чого це вона незаймана?

— Бо дуже молоденька, тьотю.

— Я й бачу, миршаве таке, худоще, як тріска — каже жінка, такої ж кощавої, як курка, статури з торбою через плече, звідки виглядає півняча голова.

— А ну то підіть пошукайте кращої, як вашому півню не така. — навздогін регочеться молода торговка.

— По чім яйця? — питається залізничник в кашкеті і з торбою через плече.

— Двадцять за десяток, тридцять за два десятка. Свіжесенькі, чотири дні збирали — аж підморгує Марусина.

— А за три десятки?

— ... Е-е, бач, то вже треба на кулькуляторі обчислити.

— А хто їх проізує?

— Шо-шо?

— Кажу, з якого супермаркету ви оце чотири дні їх збирали?

— Та з якого маркету? Це ж домашні яйця!

— Чистесенькі — точно з інкубатору.

— Так я вам завтра з гімноМ привезу — дорожче буде!

— Ви як не збрешете, то й не заробите. Вчора вже «куклу» з петрушки підсунули, жінка вдома розв'язала, а в середині самі штурпаки для пишности — бурчить дядько й іде далі.

— Ідіть-ідіть, не лякайте мені покупців.

— Дядю, йдіть до мене — в мене свої курочки і яйця... — переймають залізничника в рядах, але він недовірко похитавши головою, уходить.

— Ото, Марусю, відвадила такого покупця — покатав би на поїзді. Ще пожалієш! — хто сміється, а хто зневажливо поглядає на лукаву торговку.

— Наче образився! — Марусина червоніє і втирає носа хусткою. Таки правда очі колить: опізнали її яйця.

— Тулька солоня з прянощами! Закінчується! Тулька свіжесенька-молодесенька...

— А в нас сливи угорки! Тугі аж риплять на зубах! Пробуйте, дамочка! — довгов'язий кудлач подає блондинці сливку на копистці.

— А мені можна? — запитує черевань з вузькими очима і порожньою торбою.

— Та канешна! Тульки закусити? Багато вас таких голодних. Проходьте! — кудлач забирає в нього з рук сливку.

— Так я можу й купити, як сподобається...

— Ви як на базар прийшли тіки вас і чути: плямаєте й плямаєте. Людей побудите, онде сплять! — розчахує сливку й подає череваню половинку.

— Так чого ж? Розбудіть отого чорта — хрупить — не чути й покупців! — присадкувата

бабуся обмахує курячі тушки рушником. — Жіночко, то ваш чоловік хропе?

— Ні... Як мій чоловік хропить, півсела не спить! — ледь встигає відважувати сир бідова рожевошока молодичка.

— Настю, а ти, коли чоловік спить в кіно ходиш?

— Сир чавлю, Грицю, сир! — Обдаровує чарівною усмішкою сусіда по прилавку.

Всі сміються, а Гриць пакує торби й примовляє: — Оце я люблю — шух-шух і спродався. А тоді гуляєш по базарі, диньки надкушуєш. Додому приїхав: і гроші в кишені, і наївся! Га-га-га!

— А після диньки, ще й дармової, гляди, швидка Настя вхопить. — шпигає хтось поруч.

— Не вхопить, хай би й сирівця ковтнув — и-му-ни-тет! — ввернув вчене слово до балачки. — А Настя у вагоні і поруч не сідає, наче я поторо-ча яка.

— Бо ж в тебе руки брудні, коли б помив... — жінки-молочниці приснули зі сміху.

Настя зашарілася....

— Так це привозні огірки?

— Авжеж — з Патлаївки!

— А це з якої області?

— Та наші — з-під Полтави! Беріть — з пилу-з жару!

— Це оті що в бур'янах ростуть? Геркулес?

— Ні. Хве-нік!

— А... Тоді ясно, чому з пилу-жару. Досі в попілі!

— Дядю, зважте мені кіло, бо чоловік загубився — треба шукати. — перебиває їх дама в капелюшці.

Дід Коцюба збирає дамі огірки в торбинку доточуючи балачку:

— Еге ж... кажуть, пропав, як Сірко в базар... Я тобі скажу отаке, коли чоловік загубився, треба огірок не такий... солоний треба, та ще 100 грамів... враз знайдеться... На — оце буде кіло.

— Так ви зважте ж... Як-то навгад?

— Немає вагів, бач, треба позичати в сусідки. А вона молода і гарна. Не піду, зарікся, я вже своє відходив, ще й не за все розчитався...

Анатолій Базилевич. Сорочинський ярмарок

Жіночка влякла перед вазонами з квітами, наче милостиню просить. І треба було ото на коліна вставати перед зіллям...

— Мабуть дорогі квіти, що так говієте над ними — вивчає товар статечний чолов'яга.

— Ціни різні — питаєте, яка до вас дивиться?

— Оця лапата...

— Називається «гола дівка». 50 грн вазон.

— А ця?

— Це «жіноча туга» — вступлю за 40. Берете?

— Дружині такі назви не сподобаються — усміхається чоловік.

— То візьміть кактус — він довговічний, ще онукам буде.

— Їй подобається таке, що пахне. Може є любисток?

— Зразу видно, що ви городське. Де ж це видано в горшках любисток садити?! Він же в городі росте. Отамо під деревом Наталка з канупіром і м'ятою стоїть. Напитайте в неї любистка.

Дід Коцюба ніс пакет з огірками, а той взяв й розлізся. Поздував порох, наклав купки просто на проході. Худючий та прямий, справді, як коцюба, ще й веселий дід, гомонить з усіма, припрошує.

— Не наступайте, людочки, на врожай — бо він золотий! — голосно, випростуючись на весь зріст.

— По чому, діду, гірочки?

— По десять давай, та й по рукам!

— А чого так дешево? Правте як усі!

— Бо я свої продаю, а ти ж мабуть сусідськ! — сміється дід над конкуренткою, аж сонце в роті топиться.

— Закінчуються!.. Найкращі в світі!.. Гурочки сортів!... З пилу-з жару із сонячного краю!

— Ви смієтесь, а може тут немає кілограму?

— Так підіть у людей переважте, потім прийдете заплатите. — показує долонею на овочеві ряди.

Поки дід накладав нову купку «капелюшок» повернувся.

— Дядю, кіло сто!

— А я тобі що казав?

— Так скіки з мене?

— Просила кіло — то за кіло й плати.

Дамочка подала десятку й побігла далі на пошуки втраченого кохання.

Дід стоїть, усмішку в вуса закручує. Хоч старий, а додивися, що ваги-то півтора кіла заважили. І таких очохич без вагів зкупитися вже черга до нього.

— Хве-нік з Патлаївки! Розпродажа!...

Хіба ж то базар, люди добрі, коли без настрою додому чебяреш?

Базарює Полтава!

Базарює, як і двісті років тому за Котляревського і Гоголя, як потому за Вишні та за Ковіньки...

Базарює, бо Бог посилає їй рясно і з городу, і саду, з бахчи, з лісу, з річки, і з теплички...

Хтось заробить — аж торби порве, хтось наре-гочеться, хтось послухає й нам розкаже...

Руслан НОВАКОВИЧ
Полтава-Київ

...І ПОЕТ-ІМПРЕСІОНІСТ, І ЕКСПРЕСІОНІСТ, І ПОЕТ-ФІЛОСОФ

Роздум-експромт з нагоди ювілею Петра Засенка

Отже, шановні читачі, ви тільки-но вчитайтесь у ті дивовижно-огранені і екзистенційно-виболені строфи Петра Засенка — у його вершинний реквієм «Косарі» і вкотре відчуєте отой тужливо-журливий подзвін по всіх наших співвітчизниках, які полягли у нинішній жорстокій війні. І котрі, на превеликий жаль, і досі гинуть на полях війни — на своїх же хліботорних і правничих українських землях:

КОСАРІ

воїнам-хліборобам
Ми косили жита
на широкому дніпровським роздоллі,
Нас вечерять не ждять по домівках,
як ждали колись.
Нас не вбито тоді
на кривавому ратному полі,
Просто ми, косарі,
ночувати в степу остались.

В узголів'я собі
ми поклали накошене жито
І снопами лягли,
і стулили скорботні уста...
Спитьсь нам по трудах,
нас на ратному полі не вбито,
Просто жнивна ця ніч
протяглася на довгі літа.

Ясен місяць сія
на престолі небесному синім,
Спить звірина і птах,
не зустрінеш душі навкруги.
Ми встаємо вночі
і тривожним ключем журавлиним
Через поле ідем,
косим сиві сипучі сніги.

Ми такі мовчазні,
ми співаєм пісні безгомінні,
Як зерно з колосів,
з наших душ випадають чуття,
Мимо сонних осель
ми проходимо мовчки, як тіні,
А по нас вироста
сизопера трава забуття.

Не тривожте себе,
не шукайте, де наші могили,
Матері і жінки,
не чекайте сьогодні на нас.
Нам вертати не час —
ми планету не всю обкосили,
Ми б хотіли прийти,
та вертати додому не час.

На вітрах молодих
наші коси видзвонюють легко,
Перед нами лани
непочатих майбутніх століть...
Нам обід не несить —
від домівок зайшли ми далеко,
Тільки думу про нас
У серцях назавжди понесить...

Тож з роси і води Вам, шановний Петре Петровичу! На многії і благії літа!

Володимир КОРНІЙЧУК,
лауреат Міжнародної премії
ім. С. Гулака-Артемівського,
головний редактор журналу
«Музика»

Пригадую 1968/69 навчальні роки першого курсу театрознавчого факультету Київського інституту театрального мистецтва імені І. Карпенка-Карого (нині — університет театру, кіно і телебачення).

Нам, студентам, читає лекції з історії української літератури доктор філологічних наук, професор Микола Пилипович Пивоваров. А якийсь, по завершенні лекції, й каже нам: «Ось тут, поруч з інститутом (Хрещатик, 52 — В.К.) є двоверхова книгарня, у якій можете придбати собі цікаву поетичну збірку Петра Засенка «Князівство трав». Думаю — не пошкодуєте...»

Придбав. Читаю.

І з перших же строф цього поета-імпресіоніста, експресіоніста й поета-філософа на мене хлинула злива оригінальних поетичних образів, дивовижних метафор, своєрідних неологізмів і багатство глибинної народної мови. А ще — свіжість і неповторність сприйняття світу і Всесвіту, як і філософське осмислення й змалювання багатогранного життя українського села і селянина в ньому. А ще теплого й ніжного вимальювання образу своєї мудрої, працювитої матері — МАТЕРІ нашого видатного поета-шістдесятника Петра Засенка, ім'я якого, як на мене, стоїть в одному ряду з такими видатними поетами як П. Тичина, В. Сосюра, Л. Костенко, В. Симоненко, М. Вінграновський, І. Драч, Б. Олійник й іншими талановитими письменниками.

Зосібна, мене вразили його геніальні строфи з органічно-трагедійного вірша «Косарі» — цього неперевершеного реквієму, який приурочений українським воїнам-хліборобам, що загинули у Другій світовій. І який же він суголосний, цей вірш, «Реквієму» всевітньо відомого композитора Вольфганга Амадея Моцарта: ви, шановні читачі, лишень вслухайтесь в його трагедійно-органну мелодію і переконаєтесь у тому. І, з тим же, як же цей вірш «аналогічний» нинішній російсько-українській війні, у якій і досі гинуть наші мужні воїни-хлібороби...

Проте дивуюся іншому факту: чому ж то наші знані композитори та не поклали ці вершинні строфи на музику. І сам же собі й відповідаю: либонь, тому, що поетична збірка П. Засенка «Князівство трав», що видана 1969 року, була під суворим забороною ще того тоталітарного режиму аж... понад двадцять років. І тільки через три з лишком десятиліття опублікована вдруге, у повному обсязі і без цензурних «пограбувань» («Князівство трав: Поезії. Передмова В. Барни. — Тернопіль: «Тернограф», 2006. — 164 с.). Та ще й видана тисячним накладом завдяки українським меценатам: Володимирі Фостіку, Петру Муравці, Петру Ландяку, Михайлу Лазару, Василю Лилу, Михайлу Тимчуку і Петру Мандзію. І яким автор склав у книзі сердечну подяку за вагому фінансову підтримку.

А також дивуюся ще й такому факту: чому ця вельми талановита і багатостраждальна поетична збірка, ще тоді, по її з'яві, та не була представлена на Шевченківську премію?

Одним словом, оцих — «чому» тут постає чимало...

А згодом, книга була подарована і автору цих рядків, із пам'ятним для мене автографом: «Славному Володимирові Корнійчуку, якого знаю давненько і з яким завжди погмоніти любо-дорого... З приязню Петро Засенка. 19.02.08 р.» А навзаєм, я оприлюднив в «Українській музичній газеті», яку тоді редагував, статтю Анатолія Камінчука «Як стинали «Князівство трав», що спершу була опублікована в журналі «Київ» (№5-6, 2008), де тоді завідувачем відділу поезії працював Петро Засенка.

Анна АУЗИНЯ

Літературний доробок латиської художниці і поетеси Анни Аузині кількісно невеликий — одна прозова і п'ять поетичних книжок. І хоч вона дебютувала рано, видавши першу збірку віршів ще двадцятирічною («Розкриті сади», 1995), не поспішала «гнати вал»: книжки випускала рідко, щоразу ретельно добирала тексти, які могли б задовольнити смаки найвибагливіших цінителів. Як результат — низка престижних літературних премій Латвії. Анна також вдається до експериментів зі словом, які нашому читачеві нагадають ранні футуристичні пошуки Михайля Семенка. На українську перекладається вперше.

* * *
що ти робиш
коли ти мікенка
коли над вогнищем твоїм немає дощу
його заливає дощем
стає твоє вогнище як басейн?
ти миєш у ньому волосся
купаєш своїх дітей
і ноги їхні грузнуть у попелі як в намулі?
дощі там напевно теплі
але що ви тоді їсте
чи забривши у вогнище
ти й твій коханий п'єте тільки падаючі небеса?
скажи — коли ти мікенка
що робиш коли вогнище твоє заливає дощем?

наші матері

обидві наші матері — старі грабіжниці
сидять на узбіччі дороги
широко розставивши ноги
і курять люльки

наші матері — також селянки
з'їдають соковиті яблука
і йдуть косити корові траву

наші матері — відьми
розпалюють плити на темних кухнях
точно як в пеклі
і щось там варять

вони також — страшнучі гетери
чорні такі з підмальованими очима
і винувими губами

а ще наші матері — божевільні
в довгих білих сорочках
з велетенськими очима
без зубів
і з дрижачими кістлявими пальцями

і ще наші матері — діти
з мокрими кучериками на пухлих щічках
коли врешті засинають наплакавшись

* * *
я хотіла тебе щось запитати
коли ти був красивою білявою бабкою
коли ти був нічним метеликом
коли ти був циганом з трояндою в зубах
я хотіла тебе щось запитати
коли ти був сплячою принцесою
коли ти був високою тендітною квіткою
коли ти був ніжною білою хвилею
і коли вишнева гілка в тобі не була ще надламана
старий дурню в печалі хрещу
я справді хотіла тебе щось запитати

Колись давно

Гачком юності я заштопала твою куртку. Її розірвало вітром там, де тепер ми живемо. Там яблуневі гілки важко вгинаються над рікою і будинки стоять торцями до вулиць. Коли закінчиться осінь, мені треба буде народити дитину.

«я хотіла тебе щось запитати»

Я піймала букет, кинутий нареченою. Над чудними будинками Вітебська я летіла в твоїх обіймах, і тепер ми тут знову. Піднімається вранці туман, і в садах розцвітають буйні жоржини. Вони померзнуть, яблука опадуть. І тоді я народжу дитину.

Будуть пізніше ті самі вальси і довгі столи ті самі. І поховтілі поля. І будинки торцями до вулиць. Наречена їсть борщ і потім пише — восени теж немає спокою і над усім всеохопна печаль. І коли закінчиться печаль, мені треба буде народити дитину.

З «Елегій моїй матері»

З
якщо я скажу прощай, ти помреш
якщо я к чорту пошлю, ти помреш
якщо не почую дзвінка, ти помреш
якщо я зніму слухавку, також помреш

якщо попросиш у мене прощення, ти помреш
якщо не попросиш, також помреш
якщо попрошу в тебе прощення, ти помреш
якщо не встигну, ти все одно помреш

якщо я скажу, що люблю, ти помреш
якщо я цього не скажу, ти помреш
якщо міцно тебе обійму, ти помреш
якщо не обійму, то також помреш

* * *
слава тобі господи за велосипед
слава тобі господи за яблуневі квіти
слава тобі господи за гайдеггера

я більш не буду ховрахом у куточку
слава тобі господи за мускули

тепер я кленовий листок
тепер я повітряний міст
тепер я іржаві рейки

славатобігосподи за я за яблуні
слава тобі господи за педалі

чи будуть у мене кульбаби
коли я стану старенькою
чи я збиратиму пахке лахміття
чи я осиплюся ховрахоквітами

славатобігосподизавелосипед
славатобігосподизагайдеггера
славатобігосподи заяблунепедалі

розцвітають ховрахи осипаються мускули
кульбабаяблуні колесолахміття

весь час я міст
весь час я педалі
весь час я старенька

іржаві пилінки гайдегероховрахи
славатобігосподи запедалерейки
заяблунемускули славатобігосподи
славатобігосподизаколесоквіти

З латиської переклав
Віктор МЕЛЬНИК

Праниу небесною світла, як вранішня птаха

Лєся ПРОНЬ

* * *
Моя причетність до земних доріг
вимірюється відстанню і часом,
в якому щедре сонце угорі
яріє дивотворністю незгасно.

Воно зове до повноводдя плес
І до стежин, де бігала дівчатком,
де в променях іскрих перевесел
видзвонювало арію пташатко;

де я любила слухати пісні,
які, здавалось, заглядали в душу.
Оті повільні, а чи голосні —
по струнах вен, по тиші непорушній.

Цілюю хліб. Хрещу його, як дід.
Збагнула: рухи наші — ідентичні.
Вчуваю шурхіт, наче бабці хід,
знадвору манить праний запах вишні...

І осягаю, як бринить журба,
крізь неї світ освячую дитинно.
Мій краю, ти за все мені пробач!
Люблю тебе. А ти мене... невинно.

* * *
Знову ці вибухи, з горем обвінчани.
Бачиш руїни, дерева посічені,
диму повісимо, людей закатованих,
зойки живих, непосильно згорьованих,
полум'я дике, що рветься до бою, —
світ із війною.

Котиться хвиля і зради, і злочинів.
Стали біблійні писання пророчими.
Все перерито. Хатини потрощені...
Ходять убивці — злодуги непрощені.
Міцно тримаєш заряджену зброю.
Світ із війною.

Потом і кров'ю поля заволочені.
Буде покара за вдіане збоченням!
Є Україна на славу Всевишньому
і на прокляття сусідіві грішному.
Надто огидний, піде за водою
світ із війною!

* * *
У тихій зажурі вдивляється мати
у далеч, де небо гойдає хмарки.
А їй би онуків малих колисати:
таких наймиліших, смішних, говірких!

Та серденько мами — глибока руїна:
кровиночку рідну згубила війна.
Утратила жінка єдиного сина,
тепер його бачить хіба що у снах.

Не просить у Бога для себе розради.
Уже не голосить, не плаче, мовчить.
Ввірвалося лихо, як буря із градом,
немовби в душі обірвалася нить.

Зосталося їй годувати безсоння,
надсадно стрічати хвилини світань.
Мій Боже, Ти бачиш це горе бездонне?!
Немає прощення бісівським катам!

Бо що є страшнішим за втрату дитини?
Життя обірвалося в чорних димах.
І плаче дощами червона калина,
і віриться в те, що усе недарма.

* * *

Йду, як по нервах журби своєї,
тиха і мовчазна.
Віра гапує святі ідеї.
Визріють?...
А хто зна...

Чорною смутою зло потворне
суне з чужих боліт.
Господи, змилуйся!
Боже, Боже,
гине України цвіт!

Світ перемелений, мовби в жорнах.
Кожен — пасе своє.
Кажуть, є нація непоборна,
волю — не продає!

Скапує кров'ю чиясь надія,
іншому — йти вперед.
Чуєш, мій кате? Все, що посіяв,
буде тобі... не мед.

Холод по шкірі дихає вітром.
Злучим, як дикий пес!
Вірю тобі, мій народе, вірю,
зійде Господь з небес!

* * *

Сферична голуби́нь непізаного неба,
рапсодію життя музичить водограй.
Ось річечка біжить, плывуть лебідка й лебідь,
у зелені довкіл манливий літній рай.

Визбирує трава росин перлисті сльози.
Розкидані вони, як згублені слова.
Хмиліє виноград від сонячної дози
іскрих позолот. Такі ось є дива.

Тобі приємний день, що має смак ожини.
Джерельну воду п'єш, купаєшся в красі...
Ця дідова стара коновка на цямрині...
нікому й за мільйон її не продаси.

Ще буде і теплінь, і перелітні грози,
згадаємо буття, що десь кудись пішло.
І хлібом пригостиш, якщо його попросить
голодне цуценя, яке тобі знайшлося.

* * *

А я тебе люблю, як сонце тишу,
як день осінній польові дарунки!
Нам солодко у ніжних поцілунках.
І ти мені призначений Всевишнім.

З тобою навіть місяць яскравіше
тремтить між зір, магнітить наші руки!
А я тебе люблю, як сонце тишу,
як день осінній польові дарунки!

У ніченьку глуху і найтемнішу,
у час палких бажань, п'янкої злуки
зніму з душі твоєї біль розпуки.
Нас ангели на крилах заколишуть!
А я тебе люблю, як сонце тишу.

* * *

Сьогодні усе по-іншому.
Кохання твоє п'ю пристрасно.
Утішні слова заплуталися у звабі палких обіймів.
Зневіри нема ні крапельки.
З тобою завжди так приязно!
Нам радісно, любо й солодко.
І так — аж до третій півнів.

У магії незворотності пірнаємо в море Всесвіту,
освітлені сльивою місячним,
напоєні зіллям п'янким.
Пливемо життям, як річкою,
що хвилі єднає плескотом.
Стрічаємо ранок сонячний
і збуджений день гомінкий.

КРАЇНА НА ЛІТЕРУ У

У джунглях реальність починається з абетки

Про загублене в джунглях Центральної Америки місто майя Копан я дізнався раніше, ніж про існування кордону між Гватемалою і Гондурасом. Це було на другому курсі Могилянки, на лекціях Ігоря Васильовича Лосева, де цивілізація майя виглядала упорядкованішою за чимало сучасних держав. У майя не було паспортів, але були міста, календарі й напрохуд складне уявлення про світовий порядок. І цього, як з'ясувалося, їм цілком вистачало. Курс про цивілізації доколумбової Америки виявився одним із тих, що не закінчуються разом із семестром і оцінкою у заліковій книжці.

Тоді, студентом, Копан приваблював мене не як пункт на туристичній мапі, а як місто майя, що століттями пролежало під землею й було заново відкрито лише у ХХ столітті. Після довгого мовчання воно заговорило мовою барельєфів із правителями й богами, ієрогліфічних стел та сходів, укритих письмом і стертих часом. Мене тягнуло туди з тієї наївної впертості, з якою вірять, що давні цивілізації здатні розповісти щось важливе про нас самих. Копан був метою. Але справжнє відкриття чекало раніше.

Кордон між Гватемалою і Гондурасом у 2008-му доводилося не знаходити, а вгадувати. Орієнтирів обмаль, і всі вони сумнівні. Найнадійніше — триматися місцевих індіанців, які виходять із гватемальського селища Камотан і прямують до Копана. Цей шлях вони знають напам'ять. Без них він розчиняється у джунглях. Варто лише на хвилину втратити їх із поля зору, і вузька витоптана стежка губиться серед тропічних хащ.

З гватемальського боку пропускного пункту, здається, не існувало взагалі, або я просто розминувся з ним у зарослях. У тих місцях навіть кордон не надто налягав на власному існуванні. Про нього нагадувала хіба що бита дорога, якою вряди-годи повзли старі американські фури, вкриті таким шаром пилу, що метал і земля майже не відрізнялися одне від одного.

Натомість із гондураського боку кордон матеріалізувався у вигляді невеличкої сірої дерев'яної будки та бутафорського шлагбаума на мотузці. Його підіймали й опускали вручну — повільно й поважно. По черзі це робили чоловік і жінка у формі чи то прикордонників, чи то місцевих мисливців, із серйозним виглядом людей, від яких цього дня залежить світовий порядок.

Усе нагадувало сцену з сербського фільму «Чорна кішка, білий кіт»: імпровізований порядок тут існував лише тому, що хтось погодився його зіграти. Держава містилася в будці, кордон тримався на мотузці, а вся геополітика регіону зводилася до рішень цих двох людей.

Він — старший із двох, невисокий і вайлуватий метис років сорока з гаком. Хопа повільна й важка, ніби кордон тримається на його плечах. Дивиться так, наче давно охороняє не територію, а саму ідею кордону: варто прибрати цю мотузку — і світ одразу рухне.

Вона молодша, до тридцяти, вродлива й напрохуд серйозна для свого віку. Рухалася швидше, дивилася уважніше. Телефон у руках мав більшу юридичну силу, ніж будь-яка інструкція, печатка чи здоровий глузд.

Людей на кордоні майже не було. Кілька індіанців, що йшли попереду мене, кивнули прикордонникам на ходу, промайнули повз них і розчинилися у хащав. Їх не зупинили й ні про що не спитали. Кордон упізнав своїх.

Я теж спробував прикинутися дурнем і прослизнути слідом, але нетутешня зовнішність видала мене одразу. Прикордонниця підняла руку — короткий, безапеляційний жест «стій» — і майже без паузи видала стандартний набір запитань:

— ¿De dónde es usted? ¿A dónde va? ¿Su pasaporte, señor?

(Звідки ви? Куди прямуєте? Ваш паспорт, сеньйоре?)

Я повільно витягнув із наплічника український закордонний паспорт. На палітурці — напис кирилицею: «Паспорт. Україна». Жодної літери латинкою, жодної підказки. Ще встиг подумати, який стратег вирішив, що цього достатньо для міжнародного спілкування, і як має читати цей документ людина, яка ніколи не бачила кирилиці.

Кирилиця підвела сильніше, ніж моя зовнішність. Прикордонниця взяла паспорт і здивовано підвела брови. Так, зазвичай, дивляться на річ, призначення якої не до кінця зрозуміле. Покрутила

його в руках, перевернула, перевірила з усіх боків. У якийсь момент паспорт опинився догори дригом, але дивилася вона на нього так уважно, ніби проблема була не в документі, а в мені.

— ¿De dónde es usted? — перепитала вона.

(Звідки ви?)

— Ucrania, — упевнено відповів я.

(З України.)

— ¿Ucrania? — повторила вона вже повільніше, ніби пробуваючи слово на смак. У голосі не було ні агресії, ні цікавості. Здавалося, вона чекала, що зараз я поясню не лише, звідки приїхав, а й чому про цю країну тут ніхто не чув.

— Sí, señora, — кивнув я.

(Так, сеньйоре.)

— ¿Dónde está Ucrania?

(А де це — Україна?)

— En Europa Oriental.

(У Східній Європі.)

Вона знизала плечима.

— Nunca he oído.

(Ніколи не чула.)

— Espere aquí, — за мить сказала вона й пішла до будки, до старшого напарника.

(Зачекайте тут.)

За кілька хвилин прикордонниця повернулася із затертим чорним журналом у руках. На вигляд — точнісінько як класний журнал із моєї радянської школи. Відкрила його при мені й почала гортати сторінки за абеткою, повільно й зосереджено, ніби від правильного порядку літер тут залежало більше, ніж від мотузки на шлагбаумі.

Вона двічі пробіглася очима по розділу на літеру U, потім знову глянула на мене з-під лоба й похитала головою.

— No está.

(Такої країни тут немає.)

— Eso no puede ser! — вирвалося в мене.

(Такого не може бути!)

— ¿Lee castellano?

(Ви читаете іспанською?)

— Sí.

(Так.)

— Entonces mire. Dígame dónde dice «Ucrania».

(Тоді гляньте і покажіть, де тут написано «Україна».)

Розділ на літеру U виглядав переконливо. Країни вишикувалися рівно, як учні в строю: Uganda, United Arab Emirates, United Kingdom, United States of America, Uruguay. Напису «Ucrania» серед них справді не було.

Я нахилився ближче. Не з недовіри — з надії. Перевірив ще раз. Абетка працювала бездоганно. Єдиним винятком була моя країна.

Прикордонниця закрила журнал і подивилася на мене уважно, майже співчутливо. У цьому погляді вже читався вирок: якщо країни немає в журналі, то й людина з таким паспортом викликає підозру.

І тут мене раптово осягнула проста, майже рятівна думка: у паспорті ж вклеєна десятирічна

американська віза з правом багаторазового в'їзду. Річ переконлива. Свого роду міжнародний сертифікат якості. Якщо вже американці колись мене перевірили й пустили до себе, то ця будка посеред джунглів навряд чи могла знати більше.

Я показав візу. Вона скривилася й похитала головою. Вочевидь, у цих джунглях Сполучені Штати юрисдикції не мали.

Мені відмовили. Спокійно. Без злості.

Я спробував пояснити ламаною іспанською, що хочу потрапити до Копана — міста майя, про яке мріяв ще зі студентських років. Побачити цивілізацію, яка обходилася без паспортів і при цьому якось давала собі раду зі світом краще, ніж ми зі своїми журналами.

Думка про Копан не відпускала. Мені кортіло побачити місто мертвих на власні очі, і я гарячково перебірав у голові, що ще можу запропонувати. Кращої ідеї, ніж гроші, не знайшлося.

— Señora, yo... puedo hacer una pequeña contribución para las familias de los guardias fronterizos... eh... muertos en lucha contra narcos? — спробував пожартувати я.

(Сеньйоре, я... можу зробити невеликий внесок для сімей прикордонників, які... е-е... загинули в боротьбі з наркоторгівлею?)

Вона всміхнулася й мовчки пішла до будки. Я чув, як вона комусь телефонує. Мабуть, керівництву. Але повернулася надто швидко і з тією впевненістю, яка буває лише тоді, коли відповідь відома ще до дзвінка.

— Ten dollars, — вимовила вона ламаною англійською з надто серйозним обличчям.

Я був щиро здивований. Внутрішньо готувався як мінімум до ста. А тут — лише десять доларів. За такі гроші в аеропорту не завжди й кави вип'єш.

Умова була одна: через три дні, дорогою назад, я мав підійти саме до неї й особисто відмитися у журналі.

Те, що кордон вдалося перейти за десять доларів, додало мені сміливості попросити ще дещо — штамп у паспорт. Із назвою переходу і країни, до якої я прямував. Для мене це було важливо: я збирав такі штампи з подорожей, як інші збирають дрібні докази власної присутності у світі.

Прикордонниця відмовила. Категорично. Навіть за гроші.

Логіка держави виявилася простою та безжалюньою: кордон порушити можна, але не можна це зафіксувати. Злочин можливий. Докази — за жодних обставин.

Я пішов далі ґрунтовою дорогою крізь джунглі до Копана, думаючи про майя, мотузку й журнал із країнами, серед яких моєї так і не знайшлося.

У журналі вирішувалося, які держави існують. Біля шлагбаума — чи існує ти сам.

Хвили не чекають

І життя теж

Березень 2015 року. Рання осінь у Південній півкулі, в Латинській Америці. Мис Пунта-дель-Есте в Уругваї.

Атлантика тут виглядає так, наче хтось повільно перевертає величезну плиту темного скла. Довгі хвилі накочуються з глибини, розсипаються на мілководді й тихо лягають на берег, як подихи велетня, що дрімає під товщею води. Океан живе за законами, яких людям не збагнути.

Насолоджуючись сонячним днем, поволі йду вздовж берега, вдихаючи океанське повітря, терпке від солі, водоростей і вітру.

Це мій останній вільний день після майже місячних мандрів Аргентиною, Парагваєм і Уругваєм. Згадую все, що вже позаду, й думаю про дорогу додому.

Завтра вирушаю до Буенос-Айреса, а звідти — довгий переліт через Атлантику до Нідерландів і далі додому, в Україну.

Атлантика важко перекочується, не помічаючи ні людських планів, ні часу.

Раптом мої роздуми перебиває гучний дитячий сміх. Він перебиває навіть шум прибою.

Я роззираюся довкола. На хвилях, трохи далі від берега, гойдаються діти. Років десять, може, дванадцять. Їх серфінгові дошки важко назвати дошками. Це шматки фанери, обтесані дверцята, щось схоже на уламок старого рибальського човна. Один хлопчина тримається за дошку, на якій ще видно сліди зеленої фарби, наче її вирізали зі старої кухонної шафи. Хтось голий, хтось у рваних шортах, у когось труси з дірками на дупі. Їм байдуже.

Перед кожною хвилею худий чорнявий хлопчина коротко свистить — різко, як чайка над водою. Уся ватага одразу починає гребти углиб океану.

Біля самої мілини вода раптом темнішає, повільно згортаючись у вал, ніби океан підводить плече, і зграя дітлахів мчить їй назустріч.

Один падає. Другий перевертається. Комусь щастить кілька секунд ковзати по воді, і він кричить так, ніби щойно відкрив новий континент. Сміх летить і летить, підхоплений океанським вітром. Хвилі розбиваються об мілину й тихо шиплять на гарячому піску. Атлантика сьогодні щедра.

Вода прохолодна, близько сімнадцяти градусів. За кілька хвилин діти вихлюпуються на берег — змерзлі, щасливі. Падають на пісок, гринуться, штовхають одне одного, щось гаряче розповідають, розмахуючи руками, мов кожна хвиля — окрема історія.

І саме в цей час до узбережжя підїжджає великий позашляховик «Хамер». Чорний. Важкий. Блискучий, як жук у броні. Серед піску, солоного вітру й шуму прибою він виглядає тут чужим.

Дверцята відчиняються з глухим клацанням. Із машини виходить чоловік років тридцяти п'яти. Засмаглий, підтягнутий, зі стильною бородою — з тих, кому світ звик поступатися дорогою. У нього все правильне: новий гідрокостюм, професійна дошка, великий військовий годинник.

Хвилі ще котяться до берега. Але між ними вже більше тиші.

Чоловік не поспішає. Говорить телефоном. Щось довго пояснює, жестикулює, дивиться на обрій. Відкриває багажник. Шукає щось серед речей. Дістає пляшку води.

Коли він починає вдягати гідрокостюм, океан уже ворухиться повільніше, ніби спроквола перевертається уві сні. Коли застібає блискавку, хвилі ще є, але вже короткі й мляві. Коли бере дошку й заходить у воду — майже зникають.

У цю мить з океану знову виривають діти. Втомлені. Змерзлі. Щасливі. Вони світяться радістю, ніби океан на мить відкрив їм щось своє, потаємне.

Чоловік заходить у воду. Повільно. Упевнено.

Я йду собі далі берегом.

Коли за годину повертаюся назад, чоловік уже ще там, на воді. Далеко від суші. Лежить на своїй бездоганній, фірмовій дошці посеред океану. Але океан уже влігся. Темний, як шліфоване скло. Спокійний. Байдужий.

У чоловіка було все для хвиль. Окрім самих хвиль. Діти стрибають у хвилі одразу. Дорослі спершу телефонують, звіряють годинник, щось зважують, чекають.

Ідеальні хвилі не приходять за розкладом. Вони з'являються зненацька й тривають лише мить. Діти це знають. Дорослі зазвичай розуміють запізно. Поки чекаєш — океан уже стих.

Артем КОЛЕСНИК,
кандидат філософських наук

МЕРЕЖИВО НОВЕЛ ПРО УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ВІЙНИ ДЛЯ ІНОЗЕМНОГО ЧИТАЧА

27 травня в київському культурному кластері «Краків» відбулася презентація антології сучасної української новелістики «Мереживо долі» (Краків, 2025, «Швайпольт Фіоль»). Антологія створена зусиллями фундації святого Володимира Хрестителя Київської Русі. До збірки увійшли новели 40 українських авторок та авторів, серед яких — Катерина Бабкіна, Анна Багряна, Мар'яна Кіяновська, Андрій Пермяков, Євген Положий, Володимир Рафеєнко, Ірина Феофанова та інші.

Як зазначила авторка ідеї антології Юлія Перегула, для команди проєкту під час відбору новел передусім були важливими такі складові, як: художня якість тексту, його емоційна сила та здатність доторкнутися до читача, індивідуальний голос автора й присутність у творі українського культурного контексту.

На київській презентації антології, яку модерували поетка та кураторка багатьох культурних проєктів Ольга Ольхова й письменник Анатолій Дністровий, авторки й автори новел Юлія

Бережко-Камінська, Анна Конончук, Мар'яна Лелик, Олександр Пономаренко та Євген Положий поділилися власним досвідом опрацювання складних тем людської загроженості під час війни, пошуку смислів посеред щоденних трагедій втрати дому, близьких та водночас спробі надати голос тим, чий біль заглушається не лише сиренами, а й постійною зміною стрічки новин.

Відзначимо, що «Мереживо долі» побачила світ трьома окремими виданнями українською, польською та англійською мовами, відтак її презентації у наступні місяці плануються не лише в країнах Європи. Адже, за словами віце-голови фонду Святого Володимира Петра Ничика, ця антологія має допомогти читачам у різних країнах краще зрозуміти українців через своєрідне культурне амбасадорство, яке й забезпечують новели українських письменників.

Більш детально про книжку і тексти в ній пропонуємо вам ознайомитися з відеописьменника Анатолія Дністрового.

КАЛЕЙДОСКОП ВОЄННОГО ЖИТТЯ

(Про антологію «Мереживо долі, або Вишиванка»)

Протягом останніх кількох років виходять антології із творами сучасних українських письменників, написані під час російсько-української війни, що почалася ще в далекому 2014 році, а в повномасштабній фазі триває з лютого 2022 року. До прикладу варто згадати знакову поетичну антологію «Поміж сирен» (2023), що стала потужним свідченням великої війни, реакції на безпрецедентну ворожу навалу, що мала знищити Україну й навіть сліди життя й діяльності українців.

Автори опрацьовують, аналізують та показують безпрецедентний діапазон тем воєнної доби, у якій мільйони наших громадян були позбавлені свого звичного способу життя, своїх занять. І твори сучасних українських поетів, прозаїків, есеїстів, дослідників, які пишуть про цю війну, активно перекладаються на інші мови і привертають увагу інтелектуальної спільноти світу. Українські голоси все відчутніше звучать у різних куточках світу — англійською, іспанською, французькою, польською, німецькою, чеською, італійською, естонською та багатьма іншими мовами, збираючи значні читачькі аудиторії, привертаючи увагу громадськості із різних країн до цієї несправедливої і жорстокої війни, яку проти України розв'язала російська федерація.

Ця війна показує, як докорінно змінюються долі мільйонів українців — від малих до дорослих, від цивільних до військових. Одні взяли до рук зброю і стали захисниками та волонтерами, інші — внутрішніми

переселенцями, а ще інші через різні складні обставини — подалися за кордон. Війна настільки змінила й спотворила саму реальність, що це не могло не відобразитися на нашому мисленні, не кажучи про творчі практики й літературу. Напевно, повернення до «старих добрих часів» уже не буде. І література чи не першою реагує на цей важкий симптом і втрату затишного «вчорашнього» світу.

Як відомо, традиційна військова теорія розглядає два стани людського буття — стан миру і стан війни, які, закономірно, породжують різні типи літератур і творів. Але маємо визнати, що поруч із кінетичними діями, які несе будь-яка війна — вбивства, руйнування, обстріли, ракетні удари, ми переживаємо й значний психологічний та інформаційний вплив на наше буденне життя. Саме тому ця війна вийшла далеко за рамки російсько-української, бо імперська російська федерація безперервно породжує нові й нові глобальні загрози для всього світу. Тому ця війна має й глобальну рамку, а гібридні загрози від російського новітнього фашизму стосуються не лише українців, бо нависли і над європейським континентом, і над усім Глобальним Заходом, підриваючи його єдність і коаліційну стійкість, намагаючись знищити самі основи й цінності демократичного світу.

З літературної точки зору, у такому вирі подій людина не може повністю відгородитися і сховатися в своєму ескапізмі: «кола» війни торкатимуться її життя не лише в

українському тилу, а й за кордоном. І пропонує антологія «Мереживо долі або Вишиванка» української новелістики, що побачила світ завдяки Фундації св. Володимира Хрестителя Київської Русі у Кракові і завдяки старанням знаного дослідника та поборника українсько-польського зближення професора Володимира Мокрого, показує широкую палітру з життя людини воєнної доби, з життя українців, долями яких війна пройшлася гострим лезом і багатьох із нас поранила.

Антологія «Мереживо долі або вишиванка» репрезентує новели сучасних українських письменників, більшість із яких безпосередньо стосуються воєнної реальності: герої або перебувають у вирі подій, або ж війна є важким психологічним тлом їхнього буденного життя. Ми бачимо масштабну картину з життя українців новітньої воєнної доби, а широкий діапазон тем, які раніше не часто звучали в українській літературі, також вражає.

Чи не вперше ми зустрічаємо літературні твори про життя наших співгромадян на окупованих територіях Донбасу, які потерпають від російської навали ще з далекого 2014 року. Про це йдеться в циклі «Донецькі історії» Володимира Рафеєнка, кожна з новел показує унікальне людське життя в умовах несвободи. Особливо тематичною ниткою в антології тягнеться болюча тема репресивного ставлення окупантів до цивільного населення, а також злочинів, які вони вчиняють проти українців. Про це

йдеться в проникливій новелі «Асвабдитель» Юлії Бережко-Камінської, що розповідає про вбивство звичайної бабусі Марусі у прифронтовому селі під час захоплення населеного пункту передовими російськими частинами. Про нищення українського села війною йдеться і в драматичній новелі «Антонівка» Галини Накутної.

Те, що російська окупаційна армія несе тотальну смерть і розруху українці знають давно, і напевно навіть не з 2022 чи 2014 років, а з низки попередніх століть боротьби проти ворога, який нищить усе живе. І таке ставлення імперського війська стосується не лише українців, а й природи та тварин, бо це тотальна смерть приходить на нашу територію, приносить забуття, руїни і не менш тотальне спустошення. На прикладі собаки цю ідею показано в новелі «Хаскі» Надії Шевлякової.

Ще один сюжет, який породила ця війна і який пережило на власній шкірі українське суспільство, — це тема евакуації — втрати рідних домівок і своїх «малих» батьківщин багатьма українськими родинами. Про це йдеться в новелі «Провідниця перемоги» Андрія Пермякова — про вимушену евакуацію в перші дні повномасштабного вторгнення. Дотичним є сюжет про прорив військових підрозділів і медиків із оточення, що майстерно показано в новелі «Люба» Анни Конончук.

Також не менш драматичною тематичною лінією антології є тема руйнації у вирі війни багатьох сімей, родин (новела «Сестри» Лариси Рудак), а також самотніх українських жінок і мам на чужині, які борються за власне місце в інших суспільствах і змушені розраховувати на власні сили. Ці новели переважно показують сильну українську жінку, яка не опускає рук («Велике прибирання» Маріанни Кіяновської) і, попри драматичний минулий досвід, продовжує жити всупереч усьому.

В антології представлена й жанрово досить несподівана новела «Пам'ять» Володимира Стецюка — це притча з алюзією на сучасні події та з двома часовими планами. Завершити хочеться згадкою новели «Бігун» Євгена Положія — про ветерана з ампутуваними після бою ногами, який, усупереч важкому випробуванню, не здається, — і продовжує щодня жити й боротися. Сьогодні це, напевно, один із образів нашої країни — сильно пораненої, покаліченої, травмованої війною, однак непереможної, нескореної, сповненої рішучості жити, боротися й розвиватися заради майбутнього.

■ Анатолій ДНІСТРОВИЙ

Оповіді про енергію і жертовність

Ольга Кобець. З відкритим забралом. Спогади, нариси. К.: Щек, 2026. 516 с.

Міра чесності в журналістиці залежить від особистої чесності й порядності людей цієї професії. Кожного дня професіонали проходять випробування, адже мають справу з соціумом, тримають руку на його пульсі. А соціум в Україні різновекторний і неоднорідний, і не сьогодні помічено, що наша країна у вирішальні історичні моменти втрачала державність через відсутність єдності у справах державних, а не в особистих інтересах. Якщо не вдається аргументами і гострим словом вплинути на соціум, тоді представник четвертої влади входить у простір громадської активності. Саме такою є лінія життя журналістки і громадської діячки Ольги Кобець.

Її книга «З відкритим забралом» засвідчує, що не тільки широта бачення і володіння словом, відповідальність і чесність, а й вміння відстояти свою позицію, приносять реальні результати у цій професії, зокрема, в захисті несправедливо звинувачених. Разом з тим ця книга про те, що керівні посади в медіа не діставалися особам з такими якостями. Скоріше — навпаки, для цих посад потрібна була гнучкість відповідно до «спрямовуючої лінії». І цей конфлікт — між прагненням домогтися справедливості і блокування цих зусиль людьми на керівних посадах — чітко простежується в біографії Ольги Кобець радянських часів, у досвіді її роботи в «Молоді України», «Вечірньому Києві» (хоча робота в цій популярній газеті випала вже на час перебудови і головний редактор дозволяв «вольності», та все ж до певної межі). В перші роки після постанови Незалежної України її енергія, ентузіазм і жертовність в проведених масштабних патріотичних акцій не була оцінена й тогочасним головним редактором журналу «Пам'ятки України».

Але не даремно кажуть, що мудрих людей доля веде. Авторка книги пише, що саме в той нетривалий період роботи в цьому виданні вона відчула своє покликання й з ентузіазмом поринула в громадську діяльність. Завдяки її зусиллям, в Україні заявило про себе Всеукраїнське жіноче товариство імені Олени Теліги, почесним головою якого і донині є Ольга Кобець. Діяльність на цьому терені в перше десятиріччя Незалежності через інерцію мислення прокомуністичних сил віталася далеко не всіма, адже Олена Теліга була членом Організації українських націоналістів. Та спільна праця з істориком Надією Миронець — дослідницею життя і творчості Теліги — дала переконливі результати — в Києві з'явився проспект Олени Теліги, пам'ятник мужній жінці у Бабиному яру, де гітлерівські карателі обірвали її життя. А логічним продовженням громадської активності Ольги Кобець стала політична діяльність у період її депутатства у ВР України.

Але книга «З відкритим забралом» — це не тільки мемуари. Переваги, свого роду бонус журналістської професії в тому, що вона дає можливість спілкування з необмеженим колом людей. І ця комунікація трансформується у творчі портрети, які знайомлять читачів з тою чи іншою людиною. Звичайно, до книги увійшли не всі нариси і портрети її герої. Але ті, хто залишив значний слід не тільки в долі авторки, а й в історії України — до книжки увійшли. Про цю її частину й піде мова.

Філософ Василь Лісовий, будучи аспірантом Київського університету імені Т. Шевченка, викладав на першому курсі в майбутніх журналістів логіку. Василь Семенович спілкувався зі студентами і в бібліотеці, він, пише авторка, «прагнув розбудити в наших душах сумніви, розуміння того, що може бути й інша думка, відмінна від офіційно прийнятої, але це не має бути приводом для пере-

слідування». Дисертація Лісового була присвячена логічному дослідженню побутової мови; як вечірний він подавав великі надії, однак 1972 року його арештували за поширення «Самвидаву». І вже в Незалежній Україні Ольга Кобець сприяла тому, щоб твори Лісового були видані у видавництва імені О. Теліги.

Професор Олег Бабишкін, який також викладав на факультеті журналістики, читав курс з кіномистецтва і створив літературно-мистецький гурток, вивчив студентів на кіностудію, влаштував перегляди фільмів Олександра Довженка, Сергія Параджанова, Юрія Іллєнка, Леоніда Осика, знайомив студентів з такими діячами української культури і дослідниками старовини, як Григорій Логвин та Іван Гончар, вивчив у його знаменитий музей. Саме він влаштував гуртківцям і незабутні мандрівки в Карпати. Портрет доктора філологічних наук, талановитого педагога й доброї людини змальовано з любов'ю і вдячністю.

Тверезо оцінюючи представників влади, тих, хто дбає про власні, а не державні інтереси, Ольга Кобець пише: «Не все так безнадійно, якщо розглянути не правлячу еліту або політиком в цілому, а звертатися до прикладу тих невинуватих романтиків життя, які все ще є в українському суспільстві, та на яких воно і тримається, які, зрештою, його і формують». Прикладом такого романтика є, на її думку, В'ячеслав Брюховецький, котрий зумів повернути до життя знамениту Києво-Могилянську академію. Пишучи нарис у ту пору, коли він прожив значну частину свого життя, наголошує: «Життя яскравого, потужного, усвідомленого, спрямованого якраз на здобуття не перехідних цінностей власних комфортів, а творення нової України». Згадує, що Брюховецький був тим студентом, який хотів робити висновки сам, тому читав не тільки «рекомендовану», а й не рекомендовану літературу, і тому з ним було сперечатися важко: він глибоко знав суть предмета, ідеологій, явищ культурного життя. Згадує авторка часи перебудови, коли в статті «У світлі відвертості» (Вечірній Київ, 27. 02 1987) Брюховецький писав: «Людина без конкретної історичної пам'яті, без поваги до минувшини свого народу — соціально інертна, а то навіть агресивна у ставленні до справжніх культурних цінностей». Тоді, наприкінці вісімдесятих, секретар з ідеології ЦК Компартії України Леонід Кравчук відбував на телебаченні знаменитий тур дебатів з представниками шойно народженого Народного Руху України за перебудову, в тому числі з одним із твор-

ців першої програми Руху В'ячеславом Брюховецьким. Вперше комуністичного ідеолога примушено було публічно дискутувати на теми порушення радянським режимом свободи думки, свободи слова, свободи переконань, свободи створення громадських організацій. Восени 1989 року відбувся Перший з'їзд Народного Руху — Брюховецький був відповідальним секретарем оргкомітету і перед ним відкрилася перспектива політичної кар'єри. Однак, надто серйозно ставлячись до власної позиції, не вміючи йти на короткочасні або й тривалі компроміси заради публічності й політичної кон'юнктури, він залишає секретаріат новоствореної організації і віддається створенню «з нуля» Києво-Могилянської Академії, яка кілька століть була світочем знань для Східної Європи. На думку авторки, це справді життєвий подвиг. Він розробив правильну концепцію, яка полягала в тому, що це має бути університет нового зразка, який був би позбавлений головних недоліків радянської вищої освіти, насамперед — корумпованості. Після Помаранчевої революції Брюховецькому запропонували місце у першій п'ятірці на парламентських виборах, та він... відмовився.

Героєм іншого нарису Ольги Кобець є політик Анатолій Сергійович Матвієнко. Створення ним Української народної партії «Собор» як об'єднання кількох партій, стало помітною політичною подією. Це був перший і єдиний успішний прецедент у сучасній політичній історії України. Авторка книги наголошує: Анатолій Сергійович був надзвичайно чесним, порядним і послідовним політиком-державником. Він високо цінував зусилля Миколи Плав'юка — у цьому представників унікальної української політичної школи, знищеної за радянських часів, Матвієнко міг бачити наочний приклад безкорисливого служіння нації у вирішенні її найголовніших потреб.

Значну роль у становленні Ольги Кобець як громадської діячки якраз і відіграв Микола Плав'юк (1927—2012) — відомий політик і державний діяч, останній Президент УНР в екзилі, Голова Фондації імені Олега Ольжича. Йому було вже за сімдесят, він був відомим економістом, успішним менеджером в Канаді, повністю забезпеченим, отож, його жертвна робота на цих посадах (на громадських засадах) як на українські пострадянські умови, була досить незрозуміла: для чого йому було тратити свої не такі вже потужні сили й роки на примарні, як багато кому видавалось, ідеї Незалежної України, не отримуючи взамін жодних винагород? Але в таких людей, як Микола Плав'юк, сенсом життя була Незалежна і процвітаюча Україна.

У книзі є також зворушливі репортажі з музею Івана Гончара, його розповіді про особливості народного мистецтва Поділля і Сіверщини. А остання третина книжки присвячена тривалій історії створення пам'ятника Олені Телізі в Києві. Точніше, боротьбі за його створення. Цій наполегливості можна тільки подивуватися. Мабуть, цю наполегливість своїм прикладом живила сама Олена Теліга. Ідея виникла ще перед 2006 роком, коли Товариство імені Олени Теліги готувалося відзначити її сторіччя. Мінялася влада, Ольга Кобець регулярно подавала листи до найвищих інстанцій, але все залишилося б марним і досі, якби не Революція Гідності й прихід до влади демократичних сил. Пам'ять гідно увічнили 2017 року — монумент постав у Бабиному яру, чудово вписавшись у навколишній простір.

Окремий розділ авторка книжки присвятила гострій проблемі — поширенню фейків про Олену Телігу. Найприкріше, що невігластво проявляється там, де його мали б категорично не допускати — в науці. Псевдонауковці як пошукачі наукових ступенів профанують не тільки Олену Телігу, а й авторитет науки. Всі приклади й імена безвідповідальних осіб (не тільки пошукачів, а й їхніх керівників та опонентів на захистах) Ольга Кобець наводить, що правильно — спекуляцію в науці слід виносити на світло.

Коло осіб, з якими випало спілкуватися авторці, дуже широке — іменний покажчик займає 13 сторінок. Книжку, цей вагомий підсумок життя, наприкінці квітня було презентовано в Національному музеї літератури.

Ганна ЛОМАКА

(Закінчення. Початок на с. 11)

Але вже, напевне, відчуває: не надовго. Скажіть, чи може людина з власної волі накинути на шию зашморг надивовижно сонячного, світлого ранку, що несподівано вирвався тоді з морозного полону?

Чи йдуть з життя, переборовши перед тим чорний холод і здолавши у собі нічні сумніви і жахи?

Не вірю. Не хочу. Хочу правди.

Читаймо Петрові вірші:

Забуваються назви річок, назви днів, голубів, стовбурів. Забуваються навіть сліди від води до тієї верби.

Я верба, я сьогодні умру — з мене батько сопілку зробив: з мене видобув він «ту-ру-ру», тільки слів не добув, тільки слів.

14 БЕРЕЗНЯ 1997

Наступного після загибелі Петра Шевченка дня я зібрався у «Киевские ведомости», де він працював власкором.

«Вони ж не знають, яким Петя був поетом», — подумалось, треба підготувати добірку. Знайшов папку з його творами, відкрив.

Зверху лежав давній вірш, який починався словами: «Я вмер учора, та моя душа мені лишилась серед вас звеліла...»

Петро справді вмер учора і тепер сповіщає мене про цей незаперечний факт. Про шок, який я пережив, сидючи на підлозі, не казатиму.

МЕМОРІАЛ

Я вмер учора, та моя душа мені лишилась серед вас звеліла, і я лишився — що я мав робити? І разом з вами їсти й пити я посадив своє порожнє тіло.

Ми поминали разом день вчорашній, ламали хліб за світлий день прийдешній, але душа пригубила вже чашу і хліб зламала інший, нетутешній.

А я сидів і плакав разом з вами, а я сидів і плакав разом з вами, а я сидів і плакав разом з вами, від вас узятий чорними вітрами.

Тепер я бачу, що я був незрячий, що і за мною хтось таки заплаче, що ви без мене, як душа без тіла. Я вмер учора, та моя душа мені лишилась серед вас звеліла.

Завершити короткі хронологічні нотатки хочеться запитанням поета, на яке не може бути колективної відповіді. «Як ви без мене?» — цікавиться поет. Відповідати слід пошепки, він почує.

ТРАМВАЙ

Набились до тріску кісток, як чаплі стоїм на одній. Просунуться хоч би на крок, поїхали, грим вас розбий!

А грим і насправді гримить, весняний, веселий і злий. Про день, про годину, про мить, про вічність бу-бу-бубонить.

Прозорим і чистим стає під вічним дощем весняним вагонне вікно, а за ним нещастя і щастя моє.

Я сів на зупинці своїй і вийду в призначений час. О, чаплі, бусли, солов'ї, супутники, друзі — як ви без мене? О як я без вас?!

Сергій ЧИРКОВ

2026

ФОНД ПАМ'ЯТІ ПАТРІАРХА ФІЛАРЕТА

Бог управив так, що дошкільне дитинство я провів на розі бульвару Тараса Шевченка і вулиці Івана Франка (доволі символічно для майбутньої спеціалізації з української філології!), поряд із Володимирським собором. На відміну від тоді закритих («музеєфікованих») Софії, Лаври, Кирилівської церкви, Володимирський собор діяв, будучи кафедральним храмом київського митрополита. Дитиною стоячи біля огорожі собору, задивлявся на його незвичну для радянської буденності архітектуру. Виходив щодня з бабуся з під'їзду на вулиці Франка, 46 на прогулянку до ботанічного саду й одного разу почув від неї: «митрополит приїхав!». Природно, що я, чотирирічна дитина, зацікавився: «хто такий митрополит?». Бабуся (за фахом педагог молодших класів) розповіла настільки, наскільки могло зрозуміти дошкільня, і викликала в мене ще більше зацікавлення. У сполученні звуків «митрополит Філарет» я почув якусь загадку, майже містичну риму.

У шкільні роки з однокласником Андрієм Пучковим (нині доктором мистецтвознавства) приходили до собору, Андрій як фотохудожник робив світлини тоді ще відносно молодого митрополита (початок 1980-х!). А за студентських часів я був у соборі доволі часто, декілька разів на тиждень — частіше не на службі, а вдень, усотуючи в себе священну тишу храму. Мене тягнуло туди наче магнітом — простір храму і церкви в цілому приваблював своєю різкою відмінністю від навколишньої буденної повсякденності.

У 1988 році був співучасником масштабних святкувань 1000-річчя хрещення Русі — зокрема, слухав довгу лекцію митрополита Філарета в клубі медінституту про цю подію і побожно простояв усю церковну службу у Володимирському соборі, де — запам'ята-

лося — високими гостями були патріархи Румунський, Болгарський (саме так, із наголосом на першому складі, його неодноразово називав владика Філарет), Єрусалимський (виділявся цілковито чорним облаченням) та керуючий справами Ватикану кардинал Казаролі. Відтоді зберігаю сувенірну ювілейну медаль із зображенням святого рівноапостольного князя Володимира. На вході в собор мене ловили за лікті радянські «активісти», намагаючись перешкодити відвіданню служби (виловлювали насамперед молодь), але я вирвався й усе ж пройшов. Відтоді ж зберігаю вирізку з відомої газети для української діаспори «Вісті з України» з новорічним привітанням митрополита Філарета.

У 2007 році мене було обрано до громадської організації «Академія наук вищої освіти України», а з січня 2008 р. затверджено головою Ради молодих учених і членом Президії академії. До президії входив і Патріарх Київський і всієї України Філарет, який підтримував теплий контакт із президентом академії професором Миколою Дубиною — моїм університетським викладачем. Щорічно звітуючи про роботу молодих учених на загальних зборах академії, я звертався до присутніх, як і інші, за такою формулою: «Ваша Святосте, Пане Президенте академії, шановні президіє, шановні учасники Загальних зборів!». Святейший Філарет був на цих зборах центральною і без перебільшення сакральною фігурою — затамувавши подих, я спостерігав, як керівництво академії зустрічає його і як поважно заходить він своєю впевненою ходом — у куколі, з посохом та з вишуканою, справді патріархальною білою бородою. Дослухався до кожного слова під час його виступів.

За поданням очолюваної академіком Станіславом Довгим Малої академії наук

(суперпотужного міжнародного наукового центру) восени 2016 р. я отримав першу нагороду Патріарха — орден Кирила і Мефодія (особливо почесний для мене ще й з огляду на мої тривалі, ще зі студентських років, заняття болгаристикою). А навесні 2017 р. на запрошення теж Станіслава Довгого я відвідав очолювану Патріархом службу в Софійському соборі, а потім обід у Михайлівському монастирі. Запам'яталася тривала промова Патріарха про становище Української православної церкви Київського патріархату у світі.

Тоді ж, у 2017 році, мною були розроблені проекти створення в Академії наук вищої освіти України Відділення богослів'я й Інституту християнської духовності — ці проекти відзначив Патріарх у рекомендації, котру він як почесний громадянин Києва дав мені для отримання цього високого звання.

Від початку 2019 року я став регулярно вчачати до патріархії, намагаючись надати Патріархові максимальну підтримку. З моєї ініціативи та за моїми поданнями він був відзначений званнями почесного доктора Інституту культури (Франція), почесного доктора Віденської консерваторії в Будапешті, орденом Мистецтв I ступеня Національної академії мистецтв України.

12 червня 2019 року я був активним учасником форуму «За українську церкву! За Київський Патріархат», залучивши десять титулованих учасників і виступивши з завершальною промовою. А 20 червня того ж року я мав високу честь бути членом президії Помісного собору УПЦ КП — підписуючи всі документи собору, я став співзасновником оновленого владикою Філаретом патріархату.

У руслі моєї діяльності з розбудови українського православ'я виходили й численні публікації — книги та статті, присвячені коментуванню Святого Письма («Розшифрована Біблія»), «Астрономія підтверджує Євангелія»), історії Церкви («Народження українського християнства: датування православних свят»). Церковно-історична тематика посідає значне місце й у моїх інших публікаціях, що висвітлюють культуру Київської Русі.

Нині, осмислюючи 60-річне служіння владики Філарета на Київській кафедрі (його рекордною тривалістю він особливо пишався), відчуваємо потребу проведення історико-церковної роботи щодо цього періоду та інформаційно-презентаційних заходів. Ураховуємо досвід історико-інформаційної діяльності визначного дослідника й журналіста Артура Губара, який, зокрема, у 2020 році проводив дуже представницьку Академію пам'яті Патріарха Володимира (Романюка) за участю Дмитра Павличка, Миколи Жулинського та інших видатних представників української патріотичної інтелігенції.

Розмірковуючи над формами роботи, звернімо увагу на роботу Фонду пам'яті Блаженнішого Митрополита Володимира (Сабодана) і Фонду пам'яті Блаженнішого Митрополита Мефодія (Кудрякова). Ці фонди відомі насамперед своєю інформаційно-просвітницькою діяльністю.

Отже, саме з інформаційною метою ми нині ведемо наполегливу організаційну роботу над створенням Фонду пам'яті Патріарха Філарета. Під грифом фонду можна видавати літературу та проводити інформаційні заходи, пов'язані з історією, сучасним станом та перспективами українського православ'я.

Юрій МОСЕНКІС, почесний громадянин міста Києва, почесний академік Національної академії мистецтв України

ВСЕУКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА (НАУКОВО-ТВОРЧА) ПРЕМІЯ ІМЕНІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО 2026 РОКУ

Із 1 липня 2026 року оголошено конкурс на здобуття Всеукраїнської літературної (науково-творчої) премії ім. Агатангела Кримського, встановленої Звенигородською міською радою Черкаської області спільно з Черкаською обласною організацією НСПУ з метою вшанування видатного вченого-сходознавця й письменника Агатангела Кримського (1871-1942), доля якого тісно пов'язана зі Звенигородкою та Звенигородщиною, популяризації його багатогранної творчої спадщини, для заохочення науковців і перекладачів художніх творів.

Премія присуджується у двох номінаціях:

1. за кращі художні переклади українською мовою творів зарубіжних письменників (пріоритетність — зі східних мов);
2. за науково вартісні фольклористичні та літературознавчі дослідження в царині україніки (у форматі книг).

До участі в конкурсі допускаються книги та збірки творів (перекладів), які вийшли друком за останні 3 роки до часу проведення конкурсу, не відзначені іншими преміями. Мова творів і праць — українська. Посмертно Премія не присуджується.

В обох номінаціях Премія присуджується один раз на рік до дня народження Агатангела Кримського — 25 січня. Урочисте вручення Премії — у Звенигородці.

Право висунення робіт на здобуття Премії мають колективи творчих спілок, організацій, установ, навчальних закладів, громадських об'єднань, засоби масової інформації за згодою автора.

Кожна з організацій може представити на здобуття Премії одну чи декілька книг або збірок одного автора.

Організація, яка висуває кандидатуру на здобуття Премії, подає до конкурсної комісії такі документи:

- 1) офіційне подання про участь у конкурсі того чи іншого претендента, в якому формулюються мотиви висунення і дається коротка характеристика твору;
- 2) п'ять примірників представленого твору чи творів;
- 3) протокол або витяг із протоколу зборів про відповідне колективне рішення щодо висунення робіт на здобуття Премії;
- 4) рецензії, відгуки чи публікації в пресі, за їх наявності.

Конкурс на здобуття Премії оголошують 1 липня щорічно. Приймання робіт на конкурс — до 1 грудня. Протягом грудня проводиться громадське обговорення книг-претендентів. Визначення лауреатів — до 20 грудня.

Лауреатам вручаються дипломи та грошові винагороди в сумі двадцять п'ять тисяч гривень кожна.

Твори на конкурс подавати (надсилати) за адресою:

20202, Черкаська область,
Звенигородський район,
місто Звенигородка, проспект
Шевченка, 63, виконавчий комітет
Звенигородської міської ради, e-mail
zvenmiskrada@ukr.net,
м.т. **0975507707, 0973042977**.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ У ДОБУ АЛГОРИТМІВ: ЧОМУ КЛАСИЧНА ДИПЛОМАТІЯ СТАЄ АНАХРОНІЗМОМ І ЧОМУ НАМ ПОТРІБНЕ НОВЕ ВИДІННЯ

Класична дипломатія, яка народилася під шурхіт пергаменту Вестфальського миру і загартувалася у кабінетах ХХ століття, будувалася на зрозумілих тривимірних координатах: тримати баланс сил, розплутувати геополітичні вузли та покладатися на міжнародні інституції. Ця епоха була передбачуваною у своїй цинічності: держави мали чіткі кордони, уряди — монополію на силу, а послі — ексклюзивне право говорити від імені націй. Сьогодні ця тривимірна матриця тріщить по швах. Багато з класичних теорій і практик міжнародних відносин виглядають як затишні, але безпорадні анахронізми. Ми опинилися у світі, де штучний інтелект моделює воєнні операції за мілісекунди, квантові обчислення здатні за мить стерти в порошок будь-яку цифрову безпеку держав, а людські амбіції пробивають атмосферу і тягнуться до глибокого космосу. Традиційні підходи більше не дають відповідей на ключові виклики. Суверенітет відтепер вимірюється не квадратними кілометрами, а терабайтами даних, контролем над вихідним кодом та архітектурою алгоритмів.

КОЛИ ПАТРІАРХИ ГЕОПОЛІТИКИ ВТРАЧАЮТЬ КОНТРОЛЬ

Геополітичні ікони минулого століття сьогодні нагадують картографів, які намагаються описати супутниковий знімок за допомогою середньовічного компаса.

Збігнев Бжезінський колись заворожив світ своєю концепцією «глобальної шахівниці». Але подивіться на неї тепер: вона стала багатовимірною і хаотичною. На цій шахівниці фігурами рухають не лише суверенні столиці, а й транснаціональні корпорації (Big Tech) та автономні алгоритми. Інтереси однієї соціальної мережі чи супутникової мережі сьогодні можуть важити більше, ніж позиція середньої європейської країни.

Генрі Кіссінджер все життя присвятив побудові філігранного балансу сил. Проте у світі даних і кіберпростору цей баланс дедалі більше визначається технологічними платформами. Кіберзброя не потребує оголошення війни чи дозволу на проліт через повітряний простір. Вона здатна паралізувати ядерну державу непомітно, без жодного пострілу.

Семюел Гантінгтон лякав нас «зіткненням цивілізацій», заснованим на релігіях та культурах. Але реальність виявилася куди технологічнішою. Ми бачимо зіткнення парадигм, відкритих — децентралізованих систем свободи та закритих цифрових автократій. Це екзистенційна боротьба за те, які саме цінності будуть зашиті у фундаментальні моделі ШІ, що завтра керуватимуть розподілом світових ресурсів.

КВАНТОВА ГЕОПОЛІТИКА ТА ФІЛОСОФСЬКИЙ МЕТАМОДЕРН

Нова ера вимагає від нас не просто нової мови, а нового мислення. І як не дивно, відповіді лежать на стиці фундаментальної науки та стародавньої філософії.

Вернер Гейзенберг колись шокував світ принципом невизначеності: сам факт спостереження змінює стан частки. Сучасна геополітика функціонує точно так само. Ми увійшли в епоху квантової дипломатії, де держави перебувають у стані «суперпозиції». Більше немає чорно-білих союзів. Країна може бути вашим ключовим економічним партнером у хмарі, жорстким супротивником у кіберпросторі та нейтральним спостерігачем у Радбезі ООН. Все існує одночасно, все пульсує і змінюється кожну секунду.

«Все тече», — писав колись Геракліт, і ця формула сьогодні ідеально описує божевільну швидкоплинність технологічних змін. Державні інституції, звикли мислити виборчими циклами чи роками, виявляються безпорадними перед алгоритмами, які еволюціонують щохвилини.

А застереження Альберта Ейнштейна про те, що «наші технології випередили нашу людяність», сьогодні звучить як набат. Коли ухвалення доленосних рішень делегується машинам, міжнародна політика ризикує втратити головне — емпатію та людську логіку компромісу. Саме тому біблійна мудрість: «Без видіння народ гине» (Притчі 29:18) стає головним імперативом для лідерів сучасності. Без ціннісного, етичного бачення майбутнього ми ризикуємо втратити орієнтири і розчинитися в цифровому хаосі.

МАНІФЕСТ PALANTIR: ПРО ЩО МОВЧАТЬ СЕРВЕРИ?

Технологічні гіганти, як-от Palantir, сьогодні відкрито заявляють у своїх маніфестах: технології — це не нейтральні інструменти, а вибір між свободою і контролем. Інфраструктура збору та аналізу даних диктує політичну волю.

Це означає, що дипломатія майбутнього перестане бути виключно розмовами людей у краватках. Вона трансформується у домовленості між алгоритмами, які формують інформаційні простори. Світу знадобляться нові типи міжнародних угод — алгоритмічні пакти, які регулюватимуть автономні системи ухвалення рішень, щоб уникнути воєн через банальну помилку у вихідному коді.

АНАТОМІЯ ДИПЛОМАТИЧНОГО РЕМЕСЛА: ВІД КРИШТАЛЮ ДО ШИФРУ ТА КОСМОСУ

Чи живуть класичні інститути дипломатії у цьому цифровому цунамі? Вживуть, але пройдуть через радикальну мутацію.

Протокол: від кришталевих келихів до квантових ключів — смерть чи мутація? Чому класичний протокол стає симулякрим? Дипломатичний протокол завжди був мовою жестів, поваги та символізму. По суті, це був складний театр: відтінок краватки, міліметри розсадки за столом, кришталеві келихи на прийнятті та церемоніальне розписування паперових угод пір'яними ручками. Усе це мало демонструвати непохитність державної величі.

В епоху ШІ та квантової реальності класичний протокол у його нинішньому вигляді вмирає. Він перетворюється на симулякр — красиву, але порожню оболонку, яка більше нічого не регулює. Коли лідери держав можуть зв'язатися за секунду в зашифрованому чаті, а рішення приймаються на основі потокових даних у реальному часі, тривалі узгодження візитів виглядають як середньовічний карнавал.

Проте сам протокол як інститут не зникне повністю. Він зазнає фундаментальної, майже генетичної мутації, повністю переписавши свої функції:

- Замість розсадки за столом — верифікація реальності. Найголовнішим протокольним завданням майбутнього стане не те, хто сяде праворуч від генерального секретаря, а боротьба з дідфейками. Завданням протоколіста — гарантувати на 100%, що на екрані під час закритих онлайн-переговорів говорить живий, автентичний лідер, а не його бездоганна ШІ-копія, згенерована ворожою розвідкою.

- Замість дипломатичної пошти — квантовий шифр. Урочиста передача вірчих грамот чи конфіденційних паперових нот у шкіряних папках поступиться місцем передачі абсолютно захищених квантових криптографічних ключів. Новий протокол — це звід правил безпечного рукописання між цифровими архітектурами держав.

- Протокол взаємодії «Людина-Машина». Це абсолютно нова функція. Дипломатичному етикету доведеться дати юридичну відповідь: який статус має ШІ-радник, підключений до аналізу переговорів у реальному часі? Чи дозволено запускати алгоритми Palantir або інших систем на закриті саміти G7? Нові правила визначатимуть, де закінчується воля дипломата-людини і де починається підказка машини.

Отже, протокол перестане бути наукою про витончені манери. Він стане інженерією довіри у світі, де нічому і нікому не можна вірити на слово.

КОНСУЛЬСЬКА СЛУЖБА: НЕВИДИМИЙ АНГЕЛ-ОХОРОНЕЦЬ

Консульства, якими ми їх знаємо, з чергами, паперовими анкетами та штампами, мають відійти у минуле. ШІ перетворить консульську службу на непомітний хмарний сервіс. Видача віз та нотаріальні дії автоматизуються повністю.

Але з'явиться нова, драматична функція. Консулам майбутнього доведеться захищати не лише фізичну безпеку громадян, а й їхню цифрову ідентичність. Що робити, якщо ваші дані викрали в іншій юрисдикції, а ваш цифровий аватар заблокували у глобальній транснаціональній хмарі? Консул майбутнього — це цифровий адвокат вашого «Я». Окрім того, кризовий ШІ аналізуватиме ризики у гарячих точках і перебудовуватиме логістику евакуації громадян ще до того, як про кризу напишуть у медіа.

АСТРОДИПЛОМАТІЯ: НОВИЙ КОРДОН

Проникнення людства в глибокий космос, приватизація орбіт та видобуток ресурсів на астероїдах створюють трек, де класичне право безсиле. Дипломатам доведеться заново переписувати космічні договори, ділити точки Лагранжа та регулювати конфлікти між міжпланетними корпораціями. Для координації на таких відстанях зна-

добиться миттєвий зв'язок, заснований на принципах квантової запутаності.

БИТВА ЗА ТЕРАВАТИ: ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР АЛГОРИТМІВ

Є ще одна правда, про яку рідко говорять на дипломатичних раутах: ШІ та квантові обчислення мають колосальний, майже ненажерливий апетит. Вони потребують тераватів електроенергії. Дата-центри, що пророкують майбутнє людства, гриють планету прямо зараз.

Тому дипломатія алгоритмів автоматично стає дипломатією енергії. Боротьба за контроль над чистими джерелами енергії — від модульних ядерних реакторів до майбутнього термоядерного синтезу — це і є боротьба за право мислити в майбутньому. Той, хто не зможе прогнати свої суперкомп'ютери енергією, буде змушений купувати чужі алгоритмічні рішення, втрачаючи суверенітет.

УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР: ЛАБОРАТОРІЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ

У цій новій, жорсткій та захопливій реальності Україна посідає унікальне, без перебільшення сакральне місце. Наша країна стала світовою лабораторією технологічної мобілізації. На полях битв, у кабінетах і смартфонах українців кується майбутнє: від координації роїв дронів через ШІ до найефективнішої у світі цифрової дипломатії воєнного часу.

Цей кривавий, але безцінний досвід доводить: навіть у конвенційній війні можна і потрібно бути не об'єктом жалю чи допомоги, а повноцінним суб'єктом глобальної інновації. Україна показує всьому людству, як високі технології можуть і повинні захищати свободу, а не перетворюватися на інструмент тоталітарного нагляду.

Саме цей досвід дає нам історичний шанс стати унікальним технологічним містком між Заходом та Глобальним Півднем. Ми можемо запропонувати світові не цифрову колонізацію (чим зазвичай займаються імперії), а відкриту, стійку модель партнерства. Модель, де інновації служать національній безпеці, суверенітету та свободі кожної окремої нації.

ЗАМІСТЬ ВИСНОВКУ: ЧАС ДІЯТИ

Міжнародні відносини майбутнього — це дивовижний, складний і часом лякаючий симбіоз філософії та технології, глибинної мудрості Біблії та точності квантової теорії, людської свободи та залізної логіки алгоритмів. Спроба закрити очі на цей вибух прирече класичну дипломатію на долю музейного експоната. Натомість інтеграція алгоритмів під чітким етичним контролем людини здатна зробити світ прозорішим і безпечнішим.

Головне — пам'ятати правило, яке веде нас крізь цей шторм: «Класика вчить нас мислити, сучасність змушує діяти». І Україна вже діє.

**Володимир
ЛАКОМОВ,**
Надзвичайний
та Повноважний
Посол України

Кафе «Еней»: ДОЛЕНСНИЙ ДЛЯ МЕНЕ ПІДВАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ АТЛАНТИДИ

Після поетичного вечора у Спілці письменників України, 2004:
Зліва направо — Святослав Максимчук, Микола Жулинський, Валерій Шевчук, Ігор Павлюк

Коли у 2004 році я приїхав зі Львова до Києва працювати в Інституті літератури імені Тараса Шевченка НАН України на запрошення академіка Миколи Жулинського, то почувся по-справжньому щасливим. Літературний Київ прийняв мене щиро і великодушно. Живі класики — Борис Олійник, Дмитро Павличко, Володимир Базилевський — написали про мої книжки добрі статті. В'ячеслав Медвідь запросив мене до Приймальної комісії Національної спілки письменників України, а Володимир Яворівський, тодішній голова Спілки, — до її Президії.

Поселився я в легендарному Ірпінському будинку творчості письменників. І жив тоді ніби в особливому літературному квадраті: Львів — Ірпін — Інститут літератури — Спілка письменників. Іноді цей квадрат розширювався до Туреччини, Грузії, Ірландії, Польщі чи Білорусі, куди мене заносили фестивалі, конференції та поетичні зустрічі.

Але справжнім серцем тогочасного письменницького Києва для мене стало кафе «Еней», що містилося у підвалі Будинку письменників на Банковій.

Сьогодні вже важко пояснити молодшим поколінням, що означало це місце. Воно було не просто кафе. Воно було своєрідним підземним парламентом української літератури, її клубом, університетом, театром і сповідальною водночас.

У затишному дворіку, в тіні старих каштанів, «Еней» багато років був магнічним місцем для кількох поколінь українських письменників, столичних і провінційних, молодих і сивочолих класиків. Мабуть, не було українського літератора другої половини ХХ століття, який бодай раз не сидів би за його столиками, не читав тут своїх віршів чи не сперечався про долю літератури, держави, світу...

Стіни «Енея» були оздоблені знаменитими роботами Народного художника України Анатолія

Базилевича до безсмертної «Енейди» Івана Котляревського. Великі дерев'яні панелі з веселими й мудрими персонажами українського бароко створювали особливий настрій. Здавалося, що сам Еней із козацькою ватагою щойно вийшов за двері перекурити люльку.

Особливою принадою були стилізовані картини «раю» і «пекла». Уважне око могло впізнати в них знайомі риси літераторів, редакторів, критиків, функціонерів. Легенди про ці фрески передавалися усно десятиліттями. Хтось сміявся, хтось ображався, хтось довго шукав себе серед райських чи пекельних персонажів. Достеменного переліку тих образів ніколи не існувало, але саме це й додавало містики.

Навіть столики тут були іменними. Старші письменники згадували столи Максима Рильського, Павла Загребельного, Євгена Гуцала. Вони стали частиною усної історії української літератури.

Тут панувала атмосфера доброї богеми. Не тієї, штучної, яку іноді вигадують для телекамер, а справжньої — з безконечними відвертими дискусіями про літературу, політику, кохання, Бога, славу, зраду, вічність.

Саме тут я познайомився з багатьма людьми, які стали частиною моєї столичної долі.

Пам'ятаю Аттілу Могильного — одного з найталановитіших поетів свого покоління, який написав про мене надзвичайно теплу статтю (Могильний А. Пасовиська міфів Ігоря Павлюка // Кур'єр Кривбасу. — 2001. — № 143. — С. 210 — 211). Маю спільне фото із легендарною Бабою Параскою саме в «Еней». Пам'ятаю й Юлію Тимошенко навпроти мене за столом, яку одного разу запросили на обід із нашою Президією Спілки письменників. І ще десятки людей — від академіків до авторів-початківців, від міністрів до мандрівних філософів.

Особливо доленосною стала для мене зустріч в «Еней» з Миколою Архиповичем Шудрею.

Він підійшов до мене після мого читання моїх віршів на радіо «Культура» на Хрещатику, 26. Сказав кілька теплих слів про мої вірші, що давно, мовляв, стежить за мною і займається вивченням спадщини поета Антона Павлюка. Виявилось, що він чекав своєї черги на запис, де і сказав про мене та мого однофамільця...

Невдовзі ми вже сиділи за столиком у «Еней». Через кілька хвилин мені здалося, що знаю цю шляхетну, добру, надзвичайно ерудовану людину все життя.

— А Ви зараз над якою науковою темою працюєте? — поцікавився він.

— Над трьома монографіями одночасно.

— Докторську захищати не збираєтесь?

— Та я ж поет...

— От і будете поетом-доктором. У нас таких не вистачає...

Я згадав професорку Наталю Сидоренко, яка переконувала мене братися за докторську дисертацію.

Після довгої паузи Микола Архипович засміявся:

— Наталя Сидоренко? Так це ж моя донька!

Тепер уже довгу паузу тримав я.

Ця майже детективна історія стала однією з тих випадковостей, які згодом виявляються доленосними.

І без «Енея», очевидно, не став би я професором...

* * *

Окремою легендою «Енея» була його кухня. Світлої пам'яті Раїса Миколаївна Гальченко керувала цим гастрономічним царством так, ніби сама Дідона доручила їй приймати гостей, а деяким старшим бідним письменникам дарувала пакуночки із їжею додому. Інколи здавалося, що меню тут складається за рецептами самого Івана Котляревського.

Мимоволі згадувалися знамениті рядки з його «Енейди»:

*«Тут їли різні потрави,
І все з полив'яних мисок...
Свинячу голову до хрину
І локшину на переміну,
Потім з підливою індик;
На закуску куліш і кашу,
Лемішку, зубці, пугрю, квашу
І з маком медовий шулик».*

А далі:

*«І кубками пили слив'янку,
Мед, пиво, брагу, сирівець,
Горілку просту і калганку...»*

Звичайно, на початку ХХІ століття меню було модернізоване, але дух української гостинності залишався тим самим.

До речі, ще у 2004 році саме в «Еней» відбулася друга частина мого літературного вечора. Серед гостей були Валерій Шевчук, Микола Жулинський, Дмитро Білоус, народні артисти України Святослав Максимчук і Григорій Шумейко. Вони читали мої твори. Збереглися фотографії того вечора, але навіть вони, кольорові, не можуть передати його атмосфери.

У «Еней» жили міради історій.

Тут переповідали літературні анекдоти, народжувалися дружби й конфлікти, святкувалися ювілеї, згадувалися померлі друзі. З часом багато з тих оповідей стали легендами. Хтось приходив сюди лише у білосніжній сорочці, хтось у запалі дискусії виливав на опонента склянку води тощо,

хтось читав новий роман просто за обідом. Правда й вигадка давно переплелися між собою.

У 2008 році «Еней» перестав існувати. На його місці відкрили арт-ресторан «Кобальт» у складі нового мистецького комплексу.

Для когось це був знак часу.

Для письменників — кінець цілої епохи.

Письменники сюди майже перестали ходити.

Новий заклад був розрахований на іншу публіку, інші ціни, інший спосіб життя. Але справа була навіть не в грошах.

Зникло місце, де жила неписана історія української літератури, місце, де можна було врятуватися від самотності, творчої невдачі, життєвої втоми, де література виходила зі сторінок книжок і сідала поруч за історичний столик.

Сьогодні «Енея» вже немає в тому вигляді, в якому ми його знали.

Проте для багатьох українських письменників він залишився своєрідною літературною Атлантидою — затонулим материком лірично-драматичних мрійливих спогадів.

А міг би бути Музеєм...

Іноді мені здається, що варто лише спуститися сходами у той (на жаль, не існуючий) підвал на розбомбленій Банковій — і знову почуєш знайомі голоси.

Хтось сперечається про нову книжку, хтось читає щойно написаний вірш, хтось розповідає політичний анекдот, а хтось мовчки дивиться на базилевичівського Енея, який, як і всі ми, шукає свою Трою і свою Україну...

Ігор ПАВЛЮК

«ЕНЕЙ» У МОЇЙ ПАМ'ЯТІ

Остап Вишня радив молодим письменникам перед тим, як заходити у літературу, ретельно почитати черевики.

Я заходив ув українську літературу через «Еней».

Якраз Олесь Ульяненко святкував свій день народження.

Були Цибуля, Сопронюк, Медвідь, Пашковський, мо ще хто.

Було весело.

Я обзираю фрески роботи Анатолія Базилевича, писані з натури.

Голий Смолич, гола Марія Пригара. Ще інші. Знищити сю красу і неповтор міг тільки тупий Ларіс Кірес, він же — Володимир Яворівський.

На кухні працювала дружина Сергія Гальченка і підгодовувала вічно голодних та вічно нетверезих письменників.

Там любив частувати собратів по літературі Василь Земляк.

Там я мав чудові бесіди з Василем Юхимовичем, Романом Андріяшиком, іншими класиками та сучасниками.

Якось чаркують хлопці на чолі з Григором Тютюнником, а на поріг стає Дмитро Павличко.

І Григорій йому мовить:

— Дмитре, у тебе очі — як дві повії на Хрещатику...

Там відбувалися поминки по чи не усіх письменників.

Я був тільки на одних — після похорону Романа Андріяшика.

Таке.

Тепер «Еней» — тільки у нащій подячній пам'яті.

Роман КУХАРУК

Літературна Україна

ТОВ «Газета "Літературна Україна"»
Виходить у суботу. Індекс 60974

ЄДРПОУ 21537661

IBAN UA 11 3204780000026004000175126

МФО 320478 відд №215/09 в АБ «Укргазбанку»

Юр.адреса: 01133, м. Київ, бульвар Л. Українки, 20

Платник податку на прибуток на загальній підставі

Не платник ПДВ

Засновники:

Національна спілка письменників

України та трудовий колектив редакції

Головний редактор: Сергій КУЛІДА.

Редакційна колегія: Юлія БЕРЕЖКО-КАМІНСЬКА (заступниця гол. редактора), Юлія БЕЛІНСЬКА, В'ячеслав БРЮХОВЕЦЬКИЙ, Вадим ВІТКОВСЬКИЙ, Григорій ГУСЕЙНОВ, Олесь ДЯК, Галина ЄРКО, Микола ЖУЛИНСЬКИЙ, Микола ІВАНОВ (заступник гол. редактора), Тадей КАРАБОВИЧ (Польща), Олександр КОПИЛЕНКО, Світлана КОРОНЕНКО, Василь КУЙБІДА, Сергій КУЛІДА, Сергій МАРТИНЮК, Віктор МЕЛЬНИК, Павло МОВЧАН, Петро ПЕРЕБИЙНІС, Володимир ПОЛІЩУК, Тетяна П'ЯНКОВА, Валентина СЕМЕНЯК, Михайло СИДОРЖЕВСЬКИЙ, Іван СТЕПУРІН, Віктор ТЕРЕН, Ярослав ТКАЧІВСЬКИЙ, Дмитро ЧИСТЯК, Антонія ЦВІД.

Дизайн, верстка: Оксана ЖЕНЖЕРА. Літ. редагування та коректура: Віктор ВАСИЛЬЧУК.

Адреса для листування: м. Київ, вул. Банкова, 2. Дія газети «Літературна Україна»

Email: lit_ukraine@ukr.net, сайт: litukraina.com.ua

Редакція не завжди поділяє думки авторів. За вірогідності фактів відповідають автори. Рукописи не рецензуємо і не повертаємо. Редакція не листується з читачами. Гарнітура: Myriad Pro, «Rutenia2008 VasylyChebanuk» (abetkarutenia.com.ua). Передруковуючи матеріали, посиліться на «ЛІУ» обов'язково.

Загальний наклад за міс.: 2500. Зам. 1430.

Ціна видання — договірна.

Обсяг — 4 друк. арк. Газету набрано

й зверстано в комп'ютерному центрі

«Літературної України».

Надруковано в Друкарні «Від і до»,

58007, м. Чернівці, вул. Заводська, 37 В.